

**Vihar izvirnih idej
iz svobodnih gozdov**

str. 4

**Tudi trden videz
se lahko zamaje**

str. 7

TV-15 ZA MLADINO

str. 19

Spet bo živ Breginjski kot

str. 6

**Razlogi za izpopolnitev
varstva**

str. 9

**Kako se je bojevala
Milica Orlandić**

str. 20

PROSLAVA ENOTNOSTI IN VISOKE RAZREDNE ZAVESTI PRED 40 LETI

V soboto, 18. septembra je bila v Kranju osrednja proslava ob 40-letnici velike stavke tekstilnih in gradbenih delavcev leta 1936, na kateri je spregovoril predsednik centralnega komiteja ZKS France Popit. Tekstilna stavka je bila ena najbolj organiziranih akcij slovenskega proletariata pred vojno, saj so morali takrat kapitalistični oblastniki, zaradi enotnosti in nepopustljivosti stavkajočih delavcev, poklicati na pomoč oborožene policijske enote.

Velika revolucionarna dejavnost tekstilnih in gradbenih delavcev je pomenila za predvojni čas še mnogo več kot le upor kapitalističnemu izkoriščanju. Pokazala je, kje je jedro upora, dvignila zaupanje ljudi

v pravilnost zastavljene poti komunistične partije in razkrila vse delavske svetohlinske in kompromisarske skupine ter voditelje. Boj za preobrazbo družbenih odnosov, ki se je začel v tem obdobju, je

nato prerasel v nacionalno politično osvobodilno gibanje in izoblikoval revolucionarno zasnovo današnjega samoupravnega sistema. Prav ta gibanja so vzdrževala tiste najboljše lastnosti slovenskega naroda in njegovega človeka, ki so se tudi kasneje pokazale kot temeljni nosilec humanizma, pomoči in borbe za človekove in narodove pravice pa tudi dolžnosti.

Komunistična partija se je že v tistem času izkazala kot edina stranka, ki je bila zmožna voditi akcije delavskega razreda in povezovali njegove gospodarske zahteve s političnim bojem proti režimu. V tekstilnih podjetjih po Sloveniji je bilo že leta 1934 in 1935 več stavk komunistom pa je uspelo doseči prav naslednje leto akcijsko enotnost sindikatov in skupen nastop proti razredni izkoriščevalcem. To je tisto razmerje, ki je v smislu osveščanja in vodenja značilno tudi za narodnoosvobodilno borbo in na nek način tudi za današnjo prakso.

Cilje in vrednote predvojnega delavskega gibanja,

ki jih v polni in razširjeni vsebini uresničujemo še danes, pa moramo znati braniti pred vse močnejšimi črnimi silami, ki se danes pojavljajo v svetu in žele izpodkopati ugled, ki ga naša država kot samoupravna in neuvrščena v svetu ima. Prav družbeni odnosi, ki jih uveljavlja duh nove ustave in osnutek zakona o združenem delu, bodo nedvomno veliko prispevali k širjenju zaupanja, odgovornosti in razumevanja za potrebe ljudi, je zaključil slavnostni govornik.

Proslave se je udeležilo več kot 30.000 ljudi iz vse Slovenije, med njimi mnogi družbenopolitični delavci, predstavniki družbenopolitičnega življenja, predstavniki JLA in vodstev ZSJ sindikatov tudi iz drugih republik, med njimi pa so bili še organizatorji in udeleženci stavke. Vse zbrane je prisrčno pozdravil predsednik republiškega sveta ZSS Janez Barborič. Udeleženci so nato s proslave poslali pozdravno pismo tovarišu Titu in mu zaželeli skorajšnje okrevanje.

Enajstega septembra lani je organiziralo naše uredništvo v sodelovanju z družbenopolitičnimi organizacijami Tolminske ustni časopis — delovni pogovor z naslovom »BREGINJSKO VČERAJ, DANES, JUTRI«. Želeli smo, da bi tak način seznanjanja naše javnosti prispeval k hitrejšemu razvoju tega območja. Kdo bi si takrat mislil, da bo zdrknilo Breginjsko iz velikih gospodarskih težav v pravo naravno katastrofo. Prvega rušilnega potresa 6. maja letos je sledil drugi, ki je dokončno pokopal upe, da se bo še kdaj na starih temeljih Breginjskega kota začelo novo življenje. Toda novo življenje se bo v tem delu naše slovenske zemlje brez dvoma začelo. Za to je porok naša solidarnost in ne navsezadnje izkušnje iz naše revolucije iz narodnoosvobodilnega boja — nesreča posameznika je naša skupna nesreča in na tej osnovi smo in bomo se naprej blažili njene posledice.

USTNI ČASOPIS — LIPNIŠKA DOLINA VČERAJ, DANES, JUTRI

V četrtek, 23. septembra letos je pripravilo naše uredništvo v sodelovanju z občinskim odborom ZB NOV Radovljica ustni časopis — delovni pogovor z naslovom LIPNIŠKA DOLINA VČERAJ, DANES, JUTRI. O tem delu naše Slovenije vas bomo obširneje seznanili v prihodnji številki TV-15.

TV15

LETO XIV. — št. 38 — 23. IX. 1976

Dogodilo se ni med vojno

Pa je res menda samo dobra volja tista, ki utira pot našemu partizanskemu turizmu

Bolniki, osebe in terenski delavci korpusne bolnišnice SVPB — Pavla, smo 5. septembra 1976 pripravili tradicionalni shod, ki naj bi bil v Čepovanu. V Savletovi hiši, sedanjem gostišču »Park« hotela iz Nove Gorice, smo imeli zbirališče med 10. in 11. uro. O sestanku smo 26. avgusta 1976, objavili obvestilo v TV-15, obveščanje pa je potekalo še s pomočjo dopisnic in obvestila ZB NOV Čepovan. Sočasno smo se razgovarjali tudi z gostiščem pri Savletu, da nam pripravi vsaj 50 enolončnic in nas sprejme v primeru slabega vremena pod streho, zlasti zato, ker razpolaga z manjšo dvorano, kamor bi se lahko zatekli. O tem se je razgovarjal s točajko gostišča pisec teh vrstic več kot mesec dni prej, poleg tega pa se predstavniki združenja borcev in bivši gostilničar Peter Savle večkrat s predstavniki hotela »Park« v Novi Gorici. Vsi so zatrjevali, da bo ob prihodu vse urejeno.

Ko smo se v nedeljo dopoldne zbirali v Čepovanu, smo lahko namesto dobrodošlice prebrali na vratih gostišča kratko sporočilo: »Zaradi dopustov zaprto.« Okrog 150 ljudi, med njimi invalidi (tovarišica z nadkolensko amputacijo brez proteze s Trnovega), je zamaženo čakalo, da bi popili skodelico čaja, kave, se odžejali in bili postreženi s skromnimi enolončnicami. Med vsemi je nastalo negotovanje in izraženi so bili ogorčeni protesti na račun gostinske službe.

Med vojno je bil v Savletovi hiši štab 9. korpusa in tja smo se lahko zatekali, sedaj nam to ni bilo dano. Stali smo na cesti in prestrezali sončne žarke, ki so po deževnih dneh otopleli oči. Skaljeno vduhu je bilo kmalu pozabljeno. Partizanski optimizem je premagal malodušje; stiske rok med tovariši, spomine na nekdanje čase so komaj umirili govorniki, med katerimi so bili predsednik ZB Ivan Hojak, Dr. Pavla in dr. Peter, ki je spregovoril ob grobnici padlih partizanov na pokopališču. K slavnostnem vduhu je pripomogla tudi šolska mladina iz Čepovana z recitacijami. Polaganje venca je bilo tudi na Malih Vrhah

Na fotografiji tudi invalidka Darinka s Trnovega v pogovoru z dr. Pavlo

kjer je od začetka leta 1943 delovala partizanska bolnišnica.

Nekaj udeležencev je odšlo na Lokve, da poobedujejo, večina pa je odšla na Vrata, Rob in na Male Vrše. Tu smo doživeli neskaljeno srečo v krogu domačinov, ki so nam nudili zopet zavetje in nas gostili. Vsa zahvala gre Kogojevi družini z Roba, Danici Petrovič iz Čepovana, Savletovim in Hojakovim z Vrat. Ob bliskanju in grmenju smo na Robu in drugje prepevali partizanske pesmi in pozabili na temno senco gostišča »Park« hotela. Morda bo kdo izmed njih pojasnil vso zadevo in se opravičil?!

Ob koncu naj zapišem nekaj misli izpod peresa Silva Terška, ki jih je v TV-15 objavil dne 2. septembra 1976 o partizanskem turizmu:

»Partizanski turizem? K nam prihajajo tisti, ki bolj po svoji vesti kakor po službeni dolžnosti vodijo skupine ljudi od tega do onega partizanskega kraja in pravijo: »Včasih še razglednice ni mogoče kupiti in čaj je razkošje ...«

In dalje: »... Gre za kraje, ki bi jih obiskalo tudi neorganizirano veliko število ljudi, če bi bila osnovna vprašanja 'turizma' rešena. Nenačezadnje gre pri tem še za naš odnos do zgodovine naroda in ne samo za 'partizanski turizem'. Kajti velikokrat se zgodi, da nam beseda partizanski pričara samo pojem izredne skromnosti ...

Pa je res menda samo dobra volja tista, ki utira pot našemu partizanskemu turizmu! Tako menijo tudi nekdanji kurirji, med katerimi nekateri še vedno vodijo po samotnih poteh in zaselkih skupine ljudi, ki bi želeli podoživljati čas pred trideset in več leti in one, ki jih spominja na to vedno znova navdaja z iskrenim spoštovanjem ...«

Tudi mi smo prišli s takim namenom v kraj, kamor pelje sedaj asfaltna cesta, a dobili smo krov in postrežbo pri socialno ogroženih in odmaknjenih naših ljudeh na Robu in na Vratih.

TONE KEBE, Ljubljana

Hvala za življenje!

Odmev na poizvedbo, objavljeno v 30. številki »TV 15«

Z izrednim veseljem sem prebral poizvedbo, ki jo je naš časnik objavil v 30. številki in v kateri tovariš Lovro Rutar, ki živi v Kovorju pri Trzinu, išče neznanega borca, kateremu je 22. decembra 1943 nad vasjo Grant pri Ruti rešil življenje.

Tovariš Rutar je prebral prispevek »Noben vihar jih ni izruval«, ki ga je TV 15 objavil 18. marca 1976. leta in hkrati ugotavlja, da je vse, kar je bilo v tem prispevku napisano, tudi točno in resnično.

Te vesti sem bil izredno vesel, ker sem po skoraj trintridesetih letih zvedel, kdo mi je v tistih hudih vojnih dneh, ko je šlo za bito ali ne biti, rešil življenje.

Tedaj sem s prestreljeno nogo in roko ležal ves krvav, nemočen od izgubljene krvi in hudega mraza, v globokem snegu nad vasjo. Nemci so po vasi požigali in izganjali ljudi in živino, njihove patrulje pa so po okolju stikale za ranjenimi partizani in jih pokončevali. Za Komavcem, ki je ležal nekaj metrov pod menoj, sem bil jaz na vrsti. Skozi priprte oči sem videl, kako so oddali Komavcu milostni strel v tilnik in že šli proti meni. Tedaj pa se z brega oglasi mitraljez, ki je moje »krokarije« pregnal. Šlo je za trenutek, ki je odločil o mojem življenju ali smrti.

In če sem lahko komu hvaležen, da sem takrat ostal živ, sem bil do večeraj neznanemu, od danes pa že znanemu mitraljezcu, tovarišu Lovru Rutarju. Zato ta dan vedno praznujem kot dan drugega rojstva.

Tovarišu Lovru za podarjeno življenje najlepša hvala!

ZDRAVKO VIDRIH, Ljubljana

Marija Burnik

Morda se me bodo spomnile

Vam in vsem sotrpinkam iz Fossombrona pošiljam tovariške pozdrave

Oprostite, da se tako pozno oglašam. Ni dolgo, kar sem gledala na televizijskem zaslonu oddajo, v kateri sem spoznala mnoge svoje sotrpinke iz Fossombrona pri Benetkah in s sodišča v Ljubljani.

Na Fosombrone me spominja bel robec, potiskan z raznimi prejicami in tudi z volno, kar smo takrat pač imele na voljo. Na robec smo našle svoja imena in jetniške številke, ki sem jih prepisala z željo, da bi se te tovarišice spomnile name in se mi javile.

To so imena in številke:

Francka 087, Fani 091, Rozi 081, Pavla 0104, Francka 089, Angely 083, Ančka 034, Joži 095, Zofka 0102, Fani 070, Ančka 098, Mirka 0118, Stefi 082, Nada 071, Mimi 084, Vinka 02, Mici 093, Ivica 0107, Olga 035, Darja 03, Hilda 0121, Bina 0127, Fani 080, Nada 028, Adela 038, Pepca 026, Stana 090, Ela 077, Mici 078, Ema 069, Mimi 0122, Ivica 052, Zvonka 073, Pepca 092, Ada 017, Ivana 0116, Milena 0117, Mimi 040, Milka 0115, Mici 086, Mirjam 085, Lojzka 0124, Anža 045, Mira 063, Mici 032, Vika 0113, Vida 0120, Ivica 0133, Marica 043 in jaz 041, pa še Mat 0109, Vida 039, Desa 062, Vida 035, Džina 04 in Vukica 01.

Veliko prepozno sem zvedela, da so bile lani na izletu v Fosombrone. Takrat sem bila v bolnišnici v Ljubljani. Za izlet sem zvedela šele, ko sem prišla domov in prebrala TV 15. Moram vam tudi povedati, da se vaša dolgoletna naraščajoča in zvesta bralka, saj ga preberem od prve do zadnje strani. Zelo sem osamljena. Nobena se ne spomni name, pa čeprav smo bile včasih kot ena družina. Se veliko bi rada povedala. Morda kdaj pozneje. Za OF sem delala že od začetka vojne. Sem invalidka in stara trideset let, svojo fotografijo pa vam pošiljam zato, da bi me kdaj od tovarišic laže spoznala.

Vam in vsem sotrpinkam iz Fossombrona pošiljam tovariške pozdrave!

MARIJA BURNIK, Komenda, n. h.

Zamejski Slovenci in potres

Nedavni potres, ki je hudo prizadel naše Posočje, je povzročil novo gorje na prostnem ozemlju onkraj državne meje. Škoda je tam še večja, ker je središče potresa pri naših sosedih in ker je zajel mnogo večje ozemlje. Ob tej katastrofi pa se pojavlja še neko drugo vprašanje: nadaljnji obstoj narodnostne skupnosti beneških Slovencev.

PROBLEMI IN SPLOŠNA POMOČ

Iz vzhodne Furlanije in Slovenske Benečije je odšlo v druge kraje že nad 30.000 prebivalcev. Začasno naselitev so jim oblasti omogočile v letoviških krajih Gradež, Lignano, Jesolo in Bibione. Rimska osrednja vlada in deželna uprava so se končno zganile. Iz slovenskega zamejskega tiska povzemamo, da organizacijo pomoči zelo učinkovito vodi izredni vladni komisar Zamberletti. Med drugimi ukrepi je poskrbel, da so zamrzili cene vseh življenjskih potrebščin tako na potresnem območju kot v naštetih obmorskih letoviščih, kjer za-

časno živijo begunci. Zamrznjene so tudi cene gradbenega materiala in kmetijskih strojev. Poskrbel je za redne dobave cimenta, ki ga je zmanjkalo zaradi spekulacij. Po majskem potresu so namreč cene narasle za celih 20 odstotkov. Nontranje ministrstvo je poslalo tisoč prikolice. Vsak dan prihaja pomoč iz raznih italijanskih dežel, katero so doslej odklanjali. Toda ljudje še vedno odhajajo.

Od 12.000 prebivalcev jih je v Huminu ostalo še 3000, od 10.000 v Tolmeču jih je ostalo 5000, v Ratenju jih je še 400 in v Bordanu 20. Doma ostajajo le za delo sposobni ljudje, ki bodo pomagali postavljati barake in montažne stavbe, kmetje z živino in prebivalci manjših občin, ki nočejo zapustiti domačih krajev. Vladni komisar je izdal poziv za mobilizacijo razpoložljive delovne sile, ki bo pomagala opraviti trgatve in spraviti pridelke. Vlada je nakazala deželni upravi 125 milijard lir za pomoč in obnovo. Del pomoči bodo krili s pobiranjem dodatne pristojbine na avtomobile po vsej državi, od katere bodo izvzeti samo prebivalci videmske in pordenonske pokrajine.

Toda nas, ki umamo v tistih krajih svoje rojake, vsi ti ukrepi ne morejo pomiriti.

Ni odveč bojazen, da se bodo izselili prebivalci težko dostopnih gorskih vasi po Benečiji in da se utegne razpršiti narodnostna skupnost. Slovensko ljudstvo dejansko zdaj brezpravno umira; noben se tako demokratičen vladni ukrep ga niti ne omenja. Po zadnjem potresu, ki je porušil še tisto, kar je ostalo, je že marsikomu pošlo upanje v obnovo domov. Zato je hitra pomoč izredno velikega pomena. Kolikor ni zla povzročila narava, so ga zakrivila strankarske zdrahe in spekulacije. Kaže pa, da bo prevladala zdrava pamet. Iz Primorskega dnevnika povzemamo, da se je posebno KPI zavzela za naše ljudi.

VPRAŠANJE OBSTOJA BENEŠKIH SLOVENCEV

Prejšnji teden je obiskala Beneško Slovenijo deželna delegacija KPI, v kateri so bili senatorka Jelka Gerbec, deželni svetovalec Dušan Lovriha, videmski pokrajinski svetovalec Pavel Petričič in še nekateri tovariši. Sestali so se z župani vasi Na Bili, Barda in Spetra Slovenov, s predstavniki vaških skupnosti in s posamezniki v šotariščih. Seznanili so se z zahtevami in potrebami tamkajšnjih ljudi. Ugotovili so, da bo odhajanje dobršnega dela prebivalstva, predvsem žena, povzročilo hude težave pri pripravljanju tople hrane, reji živine in pospravljanju pridelkov. Zato bi jim morali urediti vojaške oziroma skupne kuhinje in skupne hleve za živino. Delegacija KPI je v poročilu še posebej poudarila, da je zdaj najvažnejša ohranitev obrambne skupnosti slovenskega življa na tem območju. Ta je v nevarnosti tudi zaradi razpršitve, tj. odhajanja v obmorske in druge kraje. KPI

zato meni, da je treba slovenske begunce usmeriti v Gradež. Če upoštevamo, da je bila Slovenska Benečija že narodnostno in gospodarsko zapostavljena in izčrpana zaradi gospodarske emigracije, pomeni razprševanje Slovencev nov udarec. Člani delegacije so nato odšli k izrednemu komisarju Zamberletti in ga opozorili na te probleme. Pri pogovoru so bili navzoči tudi poslanci KPI Cuffaro, Baracetti in Colomba. Objubil jim je, da bo izdal poseben ukrep, ki naj bi omogočil osredotočenje beguncev iz Benečije in Režije v Gradežu, ki je njihovim domovom najbližji.

Zamejski Slovenci iz tržaške in goriške pokrajine so se doslej odlično izkazali pri zbiranju pomoči Beneškim Slovincem. Uredništvo Primorskega dnevnika je pomagalo ustanoviti sklad, v katerega se je nateklo že približno 40 milijonov lir. Denar pošiljajo koordinacijskemu odboru v Čedadu. Iz osrednjega zbirnega centra v tržaškem Dijaškem domu sta v soboto odpekljala dva tovornjaka z oblačili odejami in drugimi potrebščinami. Poslali so jim tudi kruh, ki so ga napekile tržaške in okoliške pekarnice. Tovornjaka sta se ustavljala v Čedadu, Bardu, Podbardu in Viškorši. Dve ekipi skavtov sta dva tedna podirali barake v Padričah, druga skupina pa jih je pomagala sestavljati v Viškorši. Delo nadaljujejo tržaški obrtniki. Pri postavljanju začasnih bivališč so se odlično izkazale tudi ekipe slovenskih (jugoslovanskih) podjetij.

Kljub vsemu hudemu lahko z veseljem ugotavljamo, da je strašna nesreča nečemu v prid: povežala je naše zamejske rojake in matično domovino s tistimi Slovinci, ki so bili obojim najbolj oddaljeni.

IGOLDE VRBOVSEK

Belogardistična ladja se je potopila

V nedeljo, 19. septembra, so se zbrali na Turjaku nekdanji borci Prešernove brigade, ki so 19. septembra 1943, po osem dnevnem obleganju, v naskoku uničili jedro slovenskega belogardizma v Turjaškem gradu. Med številnimi borci in aktivisti se je slovesnosti udeležil tudi poveljnik glavnega štaba SR Slovenije za splošni ljudski odpor, generalpolkovnik Rudolf Hribnik-Svarun.

Na zboru je govoril nekdanji politični komisar Prešernove brigade, član ZIS, Ivan Franko-Iztok, ki je orisal bojno pot te slavne partizanske enote. Spregovoril je tudi o dogodkih v sosednji Avstriji in obsodil ravnanje naše manjšine na Koroškem.

S srečanja, ki je bilo povezano s praznikom krajevnih skupnosti Turjak, Velike Lašče in Rob in na katerem so odkrili spominsko ploščo v spomin na največje zmago slovenskih partizanov, so poslali pozdravno pismo tovarišu Titu.

Devetnajstega septembra 1943 je Prešernova brigada, skupaj z deli Tomšičeve in Serčerjeve brigade, izbojevala pomembno zmago, ki je imela velik politični in vojaški pomen v razvoju NOB in revolucije v Sloveniji. Bila je tudi pomemben mejnik v rasti in razvoju Prešernove brigade. V omejenem spopadu je imela odločilno vlogo.

Od ustanovitve brigade, 12. julija 1943 v Davči na Gorenjskem, do začetka bojev na Turjaku (13.9.1943) je minilo mesec dni. Za brigado je bilo to najtežje pa tudi najbolj odločilno obdobje. Brigada je bila ustanovljena v času, ko na Gorenjskem dalj časa ni bilo večjih bojev. V tistem obdobju je bil velik priliv novih borcev v vrste NOV. Tako so bili v njenih vrstah v večini primerov borci in poveljniki brez borbenih izkušenj. Takorekoč čez noč se je spremenila tudi taktika vojskovanja.

Brigada je bila ves čas v akcijah. V izredno napornih okoliščinah je prišlo do težkega poraza brigade in dela Gorenjskega odreda na Zirovskem vrhu v začetku avgusta. Pozneje se je brigada nekaj časa zadrževala na Ljubljanskem vrhu in na Krimu. Borci so si opomogli od najhujše krize, kar se je še posebno pokazalo pri prvih manjših spopadih z Italijani, pri napadu na italijansko kolono pri Dolenji vasi, predvsem pa v bitki za Turjak. Turjak je bil v razvoju Prešernove brigade odločilna prelomnica. Po tem spopadu se je uvrstila med boljše brigade NOV in POS. Iz Gorenjske se je preimenovala v 7. SNOUB Franceta Prešerna.

BRANILI SO SE Z VNEMO OBUPANCA

Kapitulacija in razorožitev italijanske vojske sta pomenila tudi popoln in končen propad in razpad bele garde. Takrat je le-ta štela približno 6.000 oboroženih mož.

Na Turjaku se je zbralo okrog 1.500 oboroženih belogardistov, ki so čakali rešitev in pomoč od Nemcev in zahodnih zaveznikov. Ob italijanski kapitulaciji je bela garda na Turjaku propadla kot poskus nekakšne »slovenske in verske vojske«. Belogardizem je nujno moral deliti usodo z italijanskim okupatorjem, ki jo je ob sodelovanju s peščico domačih izdajalcev organiziral, oborožil in opremil. Njihova moč ni izvirala iz ljudstva, temveč iz trenutne moči okupatorja. Ko je plima narodne vstaje preplavila okupatorsko vojsko in Slovenijo, je preplavila tudi njih. Edini politični cilj, ki ga je sledila peščica domačih voditeljev bele garde je bil: nikakršnih političnih, družbenih in socialnih sprememb v deželi. Za dosego tega cilja je v revolucionarnem vrenju druge svetovne vojne bila možna samo ena pot: izdaja in kolaboracija, danes z Italijani, jutri z Nemci, potem pa paktiranje z zavezniki in podobno. Osnovno značje je bilo ohraniti preživel družbeni red.

Vse to je bilo v tistih dneh mogoče čutiti na Turjaku. Belogardistična »vojska« 6.000 mož, ki se je ob kapitulaciji Italije imenovala »slovenska narodna vojska«, se je znašla na potapljaški ladi. Na Turjaku se je torej približno 1.500 oboroženih belogardistov, 700 se jih je zaprlo v grad, ostali pa so bili razbiti na Zapotoku, na Igu in pred Ljubljano. Številčno in po orožju je bila enaka enota NOV in POS pa vendar si ni upala tvegati umika proti Ljubljani, le nekaj kilometrov oddaljena. Brez podpore ljudstva je računala samo na obzidje in na tujca in je kot taka nujno morala doživeti poraz. Branili so se z vne- mo obupanca. Prešernova brigada je morala Turjak zavzeti na jurš in prisiliti belogardiste k vdaji. To je bil prvi in največji uspešen napad na tako veliko in utrjeno postojanko v Sloveniji.

S srečanja prešernovcev na Turjaku

Velika obveznost

Pred 34 leti (28. 9. 1942) rojstni dan Cankarjeve brigade

Ob letošnji obletnici ustanovitve Cankarjeve brigade ne bo posebne proslave. Tako je na nedavni seji sklenil brigadni odbor in se že tudi odločil, da bi morali čimprej pripraviti podroben načrt slovesnosti za prihodnje leto, ko bo poteklo 35 let od tistega znamenitega 28. septembra, ko so se v kočevski vasi Lapinje zbrali borci novoustanovljene Cankarjeve brigade.

Vendar to ne pomeni, da se letos niso srečali nekdanji borci; imeli so celo več priložnosti zlasti zaradi stoletnice rojstva Ivana Cankarja, katerega ime je enota s ponosom nosila. Ob Cankarjevih proslavah so se borci zbrali v Ljubljani, Trebnjem, Draganjih selih in zlasti množično ob zaključku kulturnega tedna v Sentvidu pri Stični. Razen tega je bilo tudi že tradicionalno tovariško srečanje skupaj z nekdanjimi borci Gubčeve brigade ob obletnici velike zmage v Jelenovem žlebu.

Prav na takih širših zborih pa prihaja na plano želja, da bi se uresničila zamisel o zgraditvi dostojnega spominskega obeležja na Javorovici, kjer je bil 16. marca 1944 uničen 4. bataljon Cankarjeve brigade. Zasnova o zgraditvi počitniškega doma s spominsko ploščo in ureditvijo okolice je že nekaj časa živa, mogoče pa bi dobila širšo družbeno podporo prav prihodnje leto ob jubileju Cankarjeve brigade. Načrt za dom je brezplačno izdelal prvi načelnik štaba Cankarjeve brigade ing. arh. Edo Mihevc-Dore; pripravljala dela za gradnjo ceste ter napeljavo elektrike in vodovoda so stekla; krajevna skupnost Sentjernej z družbenopolitičnimi organizacijami in delovnimi kolektivi je ob pomoči občinske skupščine Novo mesto zastavila razpoložljive sile, da bi čim uspešneje napredovala plemenita akcija.

Odbor Cankarjeve brigade si prizadeva, da bi po svojih močeh moralno podprl uresničevanje načrtov in zanje zainteresiral javnost, saj je to njegov obvezujoči dolg do padlih borcev. Zbral je tudi gradivo, ki bi bilo sestavni del brošure, namenjene obiskovalcem bodočega doma na Javorovici. Če bodo prihodnje leto dobili sedanji obrisi obeležja katastrofe 4. bataljona brigade že jasnejšo sliko, bi bil to najlepši sestavni del jubilejnih proslav in največje zadoščenje nekdanjih borcev. dš

Večina primerov rešenih

Odločili smo se proučiti stanovanjsko problematiko borcev, in sicer na podlagi dejanskega stanja. Obiskali smo dva večja kraja na Gorenjskem in se o omenjeni problematiki pogovarjali s predsednikom oziroma tajnikom občinskih odborov ZZB NOV Slovenije. Bili smo mnenja, da je edino na terenu mogoče dobiti resnično popolne podatke o katerikoli problematiki. O stanovanjskem vprašanju borcev smo v našem časopisu že pisali, vendar drugače kot bomo to storili sedaj, saj je bil pristop k problemu splošnejši, brez konkretnjšega prikaza.

POTREBE KRANJSKEGA OBMOČJA

Na občinskem odboru ZZB NOV Slovenije v Kranju smo se pogovarjali s sekretarjem te organizacije, tovarišem Skokom Marijanom, ki nam je bil takoj pripravljen postreči z vsemi potrebnimi podatki.

Na začetku smo pregledali potrebe borcev kranjskega območja po dodelitvi oziroma zamenjavi stanovanj in potrebe po dodelitvi posojila za adaptacijo oziroma dograditev stanovanjskih hiš. Ugotovili smo, da na omenjenem območju ni nobenega borca, ki bi živel v skrajno neustreznem ali premajhnem stanovanju. Iz priložene tabele je bilo razvidno, da je trenutno samo 13 prosilcev za dodelitev stanovanj in sicer 4 za trisobno stanovanje, 5 za dvosobno in 4 za garsonjero. Vsekakor je to izredno majhno število prošenj v primerjavi s stanjem pred časom ali konkretnije, pred izdajo zakona o namenskem zbiranju sredstev za reševanje stanovanjskega vprašanja borcev, ki je izšel 31. decembra leta 1969. Zakon je prenehal veljati konec leta 1973 in v tem obdobju so v Kranju rešili skorajda vse stanovanjske probleme. Stanje pred izdajo omenjenega zakona je bilo izredno

zaskrbljujoče, kar potrjujejo tudi naslednje številke: evidentiranih prosilcev za dodelitev posojila za novogradnjo in adaptacijo stanovanj je bilo kar 75. Veliko je bilo prosilcev za dodelitev posojila za gradnjo stanovanjskih hiš, in sicer takih, ki so že imeli družbeno stanovanje in so s lastno privarčevano vsoto in omenjenim posojilom želeli priti do stanovanjske hiše. Le-teh je bilo 27. V omenjenem obdobju je bilo največ pričakovalcev za dodelitev stanovanj, kot jih imenuje analiza, in sicer 107. Pri tem velja dodati, da so vse navedene številke močno narastle kmalu po sprejetju že omenjenega republiškega zakona.

Po besedah tovariša Marijana Skoka je bila stanovanjska problematika tema, ki so jo zavzeto obravnavali na vseh sejah in komisijah, ki so sicer obravnavale borčevsko problematiko. V mislih imamo seveda obdobje pred izdajo zakona in v času njegove veljavnosti. Danes je to vprašanje skoraj v celoti rešeno.

Glede zgoraj navedenih prosilcev za dodelitev stanovanj, za katere smo napisali, da jih je samo 13, smo se zanimali, kako trenutno poteka reševanje teh prošenj. Tovariš Skok nam je povedal, da rešuje stanovanjska vprašanja borcev komisija pri izvršnem svetu skupščine,

in sicer na podlagi posebnega dogovarjanja s samoupravno interesno skupnostjo. Ta sistem reševanja na primer zagotavlja vsako leto določeno število kvadratnih metrov stanovanjske površine. V letošnjem letu bodo zagotovili tisoč kvadratnih metrov. Mimogrede naj še omenimo, da komisija, o kateri smo pred tem govorili, določa tudi kakšna stanovanja gredo posameznim proslcem.

Če se vrnemo zopet v obdobje pred izdajo zakona, o katerem smo govorili, naj omenimo, da o izredno težki situaciji glede stanovanj borcev govori dejstvo, da je bilo potrebno zagotoviti kar dve milijardi in 29 milijonov din za rešitev vseh vprašanj. Občinska skupščina pa je izdala celo odlok, ki je določal način urejanja stanovanjske problematike.

ZDRAVSTVENO VARSTVO

S tovarišem Marijanom Skokom smo mimogrede zašli še na drugo področje borčevske problematike, in sicer na sistem zdravstvenega varstva, ki je, kot kaže problem številka ena, saj se zdravstveno stanje udeležencev NOV nenehno slabša, zdravstveni delavci pa ne morejo v celoti »pokriti« vseh potreb, ki jih narokuje omenjeno dejstvo. Po mnenju našega sogovornika velja pri obravnavanju zdravstvene problematike omeniti tudi dejstvo, da je med borci mnogo takih, ki vsa leta po vojni niso bili niti enkrat pri zdravniku, kar ima za posledico največkrat izredno slabo zdravstveno stanje.

PROBLEMI JESENIŠKEGA OBMOČJA

Zanimivo je, da so tudi na Jesenicah v glavnem rešili stanovanjska vprašanja borcev, vendar se problematika v nekem smislu le razlikuje od tiste v Kranju.

V tem kraju smo se pogovarjali s predsednikom občinskega odbora ZZB NOV Slovenije, tovarišem Francetom Konobeljem. Povedal nam je, da borčevska organizacija v sodelovanju s stanovanjsko skupnostjo pripravlja anketo, ki bo omogočila popolno sliko potreb po reševanju

stanovanjske problematike. Iz anketnih vprašalnikov je razvidno, da gre za tri vrste zahtev oziroma potreb, in sicer za pridobitev stanovanjske pravice v družbenem stanovanju, dograditev novozgrajene stanovanjske hiše in adaptacije stanovanjske hiše.

Po besedah tovariša Franceta Konobelja večina borcev-prosilcev izkazuje potrebo po rešitvi stanovanjskega vprašanja na osnovi neustreznih kurjav v stanovanju, kjer stanujejo sedaj. Ker gre namreč za ostarele in tudi bolne ljudi, je njihova zahteva povsem upravičena.

Sredstva, je nadaljeval tovariš Konobelj, za reševanje stanovanjskega vprašanja borcev do uvedbe novega sistema s pomočjo sklada pri stanovanjski skupnosti, nikoli niso bila zadostna, nov sistem pa vsekakor zagotavlja ugodnejše pogoje. Določeno število stanovanjskih vprašanj so na Jesenicah prisiljeni reševati na malce neobičajen način. Zakaj pravzaprav gre? Zaradi večanja števila članov v borčevskih družinah postajajo prostorske razmere večkrat zelo neugodne. Milajšim družinskim članom, ki so si ustvarili svojo družino, borčevska organizacija ni dolžna rešiti stanovanjskega vprašanja, pomaga pa jim tako, da posreduje v organizacijah, kjer so ti mladi zaposleni in kjer so vložili prošnjo za rešitev stanovanjskega vprašanja.

Z izjemo enega samega primera na Javorniku, na Jesenicah niso zabeležili nobenega izrazitega socialnega problema.

Pri opisovanju problema, ki smo ga zastavili v današnji številki, velja omeniti zanimiv pojav, s katerim se srečujemo na Jesenicah.

Omenili smo že, da je mnogo borcev, ki izkazujejo potrebo po dodelitvi oziroma zamenjavi stanovanja zaradi neustreznih kurjav in lastnem stanovanju. Ko tem borcem omogočijo vselitev v novo stanovanje, nastane vprašanje sposobnosti plačevanja najemnin, ki niso ravno nizke.

Stanovanjska problematika borcev je torej še vedno aktualna, večina primerov pa je vsekakor rešenih.

ANDREJ SKALERIC

VIHAR IZVIRNIH IDEJ IZ SVOBODNIH GOZDOV

Minulo leto — 1975 — smo pri nas proglasili za leto inovacij. To naj bi bila nekakšna vzpodbuda za vse tiste skrite talente, ki bi s svojimi idejami lahko pomagali proizvodnji, bodisi z novimi konkretnimi izumi ali izboljšavami, bodisi z novo organizacijo dela. Zdi pa se, da bi te inovacije prešle na prste ene roke, saj o njih ni bilo kaj dosti slišati. Zdi se, da so prav zaradi tega tudi sklenili leto inovacij potegniti še na letos, toda po vestih iz sredstev javnega obveščanja, tudi letos ne kaže nič kaj bolje...

Zato smo sklenili spet poseči v tisti čas, ko nihče ni slovesno napovedal kakšnega leta inovacij, ampak so bili ljudje primorani izmišljati si novosti kar naprej, hitro

zacijskih inovacijah spregovorili drugič.

»Od vsega začetka je primajkovalo predvsem orožja. Tisto, kar je bilo, so ljudje imeli od bivše jugoslovanske vojske, nekaj je bilo lovskih pušk, pa nekaj orožja še iz stare Avstro-Ogrske ali Italije, torej iz prve svetovne vojne,« pravi Mile Pavlin, »in razni ljudje so orožje predelovali ter kompletirali na razne načine, največkrat z najbolj preprostim orodjem.«

Vzemimo na primer narodnega heroja Martina Južno iz Bele Krajine. Bil je mehanik. Iz starega, zavrženega, na videz neuporabnega orožja je delal puške. Tri pokvarjene je sestavil v eno, dobro. Svojo delavnico je imel v gozdu in primež je montiral kar na štor.

ždeli v utrjenih postojankah, do katerih bombaši čisto niso mogli, ker so postojanke obkrožale bodeče žične ograje.

Takrat je znani »turjaški kovač« izdelal znameniti turjaški top. Uporabil je cev od minometa, del tovornjaka in letalske bombe. Ta top je nekajkrat z uspehom streljal. Ko pa so Italijani začeli ofenzivo, so partizani top skrili nekje na Krimu. Toda Italijani so ga našli in zdaj menda ta top krasi rimski vojaški muzej.

TUDI CEV ODNESE V ŽUŽEMBERK

Tudi pri napadu na Žužemberk je bil potreben top. Nekdo se je spomnil, da so tik pred vojno v vasi Ambrus polagali vodovod. Partizani so vzeli eno litoželezno cev iz tega vodovoda, jo na Primožu zakopali v zemljo, priklenili celo z verigo in iz te cevi izstrelili letalsko bombo. Na srečo so se ob vžigu umaknili, kajti ko so po detonaciji prišli k topu, ga ni bilo nikjer. Skupaj z bombo in verigo ga je odneslo v Žužemberk.

KJE JE »PRISTAL« NAČRT PARTIZANSKEGA LETALA?

Do kakšnih razsežnosti je prišlo partizansko načrtovanje tehničnih sredstev, govori tudi zgodba o posebnem letalu za partizanske namene. To letalo je leta 1942 načrtoval inž. Stanko Bloudek. Hotel je narediti pravo partizansko letalo, nekaj podobnega škorklju. Skratka, letalo naj bi vzletelo na zelo kratki stezi, bilo zelo okretno in kot nalašč za posamezna presečenja ter za kurirske zveze. Načrti so bili že narejeni, vendar je potem uredništvo preprečilo italijanska ofenziva in zdaj sploh ni znano, kje ti načrti so. Mimogrede naj omenimo, da bi bilo zelo zanimivo, če bi se kdorkoli, ki bi karkoli vedel o tem, sicer neroden partizanski letalu, oglašil v našem uredništvu in povedal kaj več podrobnosti, saj je to za zdaj povsem neraziskano področje našega NOB.

SIVA PARTIZANSKA »MODNA« BARVA

Zanimivo je tudi, da so imeli partizani namen na osvobojenem ozemlju organizirati več pravih tovarn. Sicer pa v glavih inovatorjev ni bilo prostora samo za orožje, ampak tudi za drugo. Tako so načrtovali celo enotne partizanske uniforme. Stavljale naj bi se iz triglavke, sive vetrovke in sivih smučarskih hlač (»špichoze«). Ta partizanska uniforma naj bi imela tudi visoke gamaše in v Ljubljani so v ta namen že izdelali precejšnjo količino teh gamaš. »Poglejte, takšne so bile,« je gamaše potegnil iz omare Mile Pavlin, »tele so po vojni izdelovali po načrtih partizanskih krojačev — designerjev. Boljše so od vsakih gležnjakov in tudi škornjev.«

Se večji problemi so nastali leta 1944, ko se je osvobojeno ozemlje razširilo, okupator pa ni imel več prave moči, da bi nam ga poizkušal odvzeti. Zadovoljil se je s tem, da ga je trdno blokiral. Trgovine torej ni bilo nobene, kar pa je bilo prethotapljenega, pa je bilo premalo za zadovoljitev najnujnejših potreb. In tako so v partizanskih delavnicah recimo s starih motorjev odmontirali še uporabne diname, jih montirali na mlinska kolesa in tako dobili tok.

Sicer pa v partizanih niso imeli niti žlice dovolj. Zato so v Črnomlju v manjši klovni v kotlih topili dele padlih letal in potem vliвали žlice in porcije.

V partizanski taktiki si je bilo treba izmišljati vedno nove in nove stvari. Ker recimo Italijani niso imeli detektorjev za mine, so partizani kovinske mine vkopavali. Pri Nemcih se to ni obneslo, ker so uporabljali detektorje. In partizani so takoj iznajdljivo protitež — ohišje min so delali iz lesa.

PARTTOP — METLA S ČELADO

Leta 1944 je nastal problem, kako priti sovražniku do živega v utrjenih zgradbah, kamor se navadnega topa ni dalo potegniti. Tako je nastal takomenovani parttop — partizanski top, ki je doživel številne spremembe in modifikacije. Zanimivo je, da so približno v istem času Nemci potuhitali svojo »panzerfaust«, Amerikanci pa »bazooko«.

Mile Pavlin: »Top in bombo je odneslo v Žužemberk.«

Parttop se je sestajal iz minometne cevi, stal je na kratkih nogah, na zadnji del cevi pa so privarili kar zapirac navadne puške. Top so torej aktivirali kar z navadnim nabojem, seveda brez kroglice. Naboj, oziroma krogla pa se je sestajala iz dolgega kola, ki je imel na koncu odebeljeno kovinsko konico (v začetku je bila to kar stara čelada) polno eksploziva. Ko je prišlo do izstrelitve, je iz cevi odneslo razen konice tudi tisti lesen kol, da je opletal po zraku kot kakšna metla. Ta top je imel doomet 200 do 300 metrov, in se je dobro obnesel na Primorskem in Gorenjskem, ne pa na Dolenjskem, ker se je tam sovražnik večinoma branil iz jarkov, v jarkih pa top ni imel močnega učinka.

ROJSTVO PROTILETALSKE STROJNICE

Srce partizanskih delavnic je bilo v Starih Zagah v Beli krajini. Vodja teh delavnic je bil Tone Šušteršič. Te delavnice so dosegle takšno popolnost, da se je marsikatero naše podjetje po vojni razvilo prav iz teh delavnic.

V teh delavnicah so izdelali med vojno tudi prve protiletalske strojnice. Ker so bili naši puškomitraljezi preslabotni, so partizani s sestreljenih zavezniških letal demontirali strojnice kalibra 12,7 mm. Ker pa je ta strojnica zelo močno tresla, so ji naredili trinožec iz železniških tračnic. Izdelali so celo merilne naprave in v hupu tudi potuhitali, da se strojnica ni le vrtela, ampak da jo je bilo mogoče spustiti tako, da je streljala tudi vodoravno.

Sicer pa z naštevanjem posameznih partizanskih inovacij na tem skromnem prostoru ne bi prišli nikamor. Vsako poglavje zase, od orožja do zdravljenja zahteva temeljito obdelavo.

Zato je bolj pomembno, da ob koncu tega sestavka poskušamo vsaj nakazati, kaj je bilo tisto, kar je pogojevalo tako ugodno klimo za razmah novatorstva.

DEMOKRATIČNA POT K NAJBOLJŠI IDEJI

Mile Pavlin meni, da je bila na eni strani to nužnost in zavzetost ljudi, da se borijo proti okupatorju, na drugi strani pa to, da je bilo partizansko bojevanje še popolna neznanka, o kateri ni nihče nič vedel, toda o kateri tudi ni bilo nobenih učbenikov in doktrin.

In ker so v partizane prišli vsi takorekoč brez vsakih izkušenj in nihče ni nič vedel, so se zatekali k najbolj demokratični rešitvi — poslušali so vsak glas, vsako idejo. V takšnem vzdušju, ki se ni ločilo na »višje« (pametnejše) in »nižje« (poslušne), je bil praktično primoran misliti vsak in nikogar ni bilo sram svojih misli tudi glasno povedati.

»Zanimivo je, da so včasih najboljše rešitve prihajale prav od tistih, ki so bili na določenih področjih največji laiki,« pravi Mile Pavlin, ki je te svoje misli zabeležil z domisljico ameriškega generala Eisenhowerja: »Amaterji prekašajo profesionalce predvsem na dveh področjih — v prostituciji in v strategiji.«

ANDRAŽ

ZAPISI IZ NAŠE REVOLUCIONARNE PRETEKLOSTI

in naskrivaj, kajti v deželi je bil okupator, ki za tovrstne inovacije ni imel prav nikakršnega posluha.

Zanimivo pa je, da so bila prav ta leta v zgodovini Slovencev novatorsko najplodnejša, čeprav so ljudje orožje, orodje in obleko delali takorekoč iz nič in bi kakšno srednjeveliko slovensko postajo z odpadnimi surovinami imeli za dragoceno surovinsko bazo.

O tem, bolj malo znanem in še manj slavljem, zato pa nič manj pomembnem poglavju slovenskega narodnoosvobodilnega boja smo se pogovarjali z znanim slovenskim publicistom in književnikom Miletom Pavlinom, ki je za dogodke iz NOB prava »živa enciklopedija«.

In res, kar iz rokava nam je natresel goro podatkov, tako da smo sklenili tokrat le površno opisati nekatere partizanske uspehe na tehničnem področju, medtem ko bi o pogojih, da je imela partizanska tehnika takšen novatorski razcvet in o organi-

LIVARNA V GMAJNI

Drugi tak spreten fant je bil Anton Šibelija-Stjenka. Ročne bombe je vlival kar v gmajni. Ohišje bombe je bilo iz svinca, tega je napolnil z eksplozivom, namesto detonatorja pa so mu služile glavice vžigalic. Takšno ročno bombo se je aktiviralo tako, da se je glavico vžigalice, ki je gledala iz bombe, podrgnilo ob trd predmet.

Podobnih primerov bi lahko našli še in še. Na eni strani je bil pač čas takšen, da si »si moral pomagati sam in bog ti je pomagal«, na drugi strani pa so v partizanih, zlasti v prvih letih močno gojili novatorstvo.

TURJAŠKI TOP V RIMSKEM MUZEJU

Leta 1942. je recimo nastalo vprašanje, kje dobiti primerne topove. Italijani so

Tako so nacisti uničili v vasi Premariacco ob spodnji Nadiži trinajst mladih življenj.

Žrtve maščevalnosti nacistov

Pokrajinski odbor Zveze italijanskih partizanov — ANPI v Vidmu nam je poslal zanimivo priložnostno brošuro, ki jo je pripravila občina Premariacco za odkritje spomenika padlim žrtvam vojne. Slovesnost je bila 29. maja letos.

Iz prispevka, ki ga je napisal predsednik ANPI, Federico Vincenti, je razvidno, da so Nemci 29. maja 1944 obesili 26 antifašistov in partizanov: 13 v Premariacco in 13 v San Giovanni al Natisone. Med žrtvami sta dva Slovenca: enaindvajsetletni Lojze Černo iz Tajpane in dvajsetletni Jože Brunič iz Novega mesta. Žrtve, ki so jih pripeljali iz videmskih zaporov, so visele na glavnih trgih obeh krajev ves dan, v mraku pa so jih odpeljali v tržaško Rižarno. V vpisni knjigi videmskih zaporov je ob njihovih imenih zapisano, da so bili izpuščeni na ukaz nemške varnostne policije SIPO.

Nacistični zločin spada verjetno med povračilne akcije za poraz, ki so ga Nemcem zadali furlanski garibaldinci in borci Briško-beneškega odreda v Peterelu (Goriška Brda).

P. V.

Obisk francoskega soborca

Pri nas vemo še premalo o sodelovanju partizanov drugih narodnosti v našem narodnoosvobodilnem boju. To velja tudi za dokaj številne Francoze. Takšni stiki so dragoceni za utrjevanje prijateljstva med ljudmi, ki so poborniki za mirno sožitje med narodi sveta.

Po več kot tridesetih letih je obiskal Slovenijo francoski državljani Albert Chenavier iz kraja Sault Brenaz pri Lyonu. Svoji soprogi je pokazal kraje, kjer se je med našo narodnoosvobodilno vojno bojeval kot borec 16. Vojkove brigade. Bil je tudi ranjen. Operirala ga je dr. Pavla, nato pa je bil avgusta 1944 prepeljan v Bari. S kirurški posegom mu je naša zdravnica morala odstraniti oko, ki mu ga je poškodoval drobec bombe, drugo pa mu je še utegnila rešiti. Zdravnica in pacient se dobro spominjata te operacije, ki jo je bilo treba opraviti pod drevjem v gozdu, zakaj bolnišnico Pavla so morali evakuirati zaradi nemške hajke.

Svojih vojnih tovarišev v Sloveniji se je vedno z veseljem spominjal. Zveze pa je začel vzpostavljati šele zdaj, pri čemer mu je pomagala tovarišica Marija Vodišek. Ona nam je povedala, da je leta 1942 prišlo na Jesenice veliko število Francozov, ki so bili vsi mlajši od 25 let. To so bili deportiranci, za katere so nacisti menili, da bi utegnili oditi k članom odporniškega gibanja. Ob prihodu k nam ti fantje še niso vedeli, da so na okupiranem ozemlju; mislili so, da so nekje v osrčju Nemčije. Bilo jih je čez tristo in nihče ni niti vedel za naš jezik. Zato je takratno vodstvo jeseniške železarne poiskalo tovarišico Vodišek, da jim je bila prevajalka. Imeli so svoje taborišče, ki je bilo prav pod Mežakijo. Uradno so jih obravnavali kot pripadnike službe za obvezno delo, Service du travail obligatoire (STO). Kmalu so ti »delavci« spoznali, da živijo med Slovenci, ki se bojujejo za svobodo. Več med njimi se jih je naučilo kar dobro našega jezika. Posledica tega je bila, da jih je lepo število odšlo med partizane. Med njimi je bil tudi Albert Chenavier.

Skupina je odšla spomladi leta 1944. Po neki partizanski akciji na Jesenicah se jim je pridružil še večje število tovarišev. Tovariš Chenavier pravi, da jih je bilo več kot sto in da so imeli svoj bataljon. Bili so borci Vojkove brigade. Tovarišica Vodiškova se spominja, da so odhod francoskih delavcev prikrivali vsakičkrat vsaj štiri dni. Zdravnica dr. Pavla Jerina-Lah se spominja še enega francoskega ranjenca, nekega Setyja, s katerim si dopisujeta. Sicer pa jih je bilo še več ranjenih. Pravi, da si je tovariš Sety še po takih letih zapomnil imena bolničark Stanke, Fanci in drugih, ki se jim zahvaljuje za pomoč. Ta stik je bil vzpostavljen po zaslugi tovariša Chenaviera. Tovarišica Pavla je pripomnila, da je bil njen francoski pacient v skupini stotih ranjenec prav v času, ko so jih pripravili za transport na Notranjsko. Ko so jih na Predmeji nameravali izročiti borcem, ki naj bi spremljali transport, pa se je začel nemški napad. Ranjenci so morali pod smrekami počakati nekaj dni, da so jih lahko odvedli čez Ravbarkomando. Nove težave so nastopile, ko je bilo treba ranjence odpeljati v Belo krajino, ker so medtem Nemci in beli zasedli letališče v Nadlesku.

Albert Chenavier se je rodil leta 1920. Po poklicu je tekstilni delavec. Za partizane je zvedel v železarni, kjer je bilo mnogo slovenskih delavcev. Seveda, pred tem časom, ni mogel biti francoski »maquis«, ker so ga prej deportirali. Zato je še posebno ponosen, da je bil borec proti nacizmu v Jugoslaviji. Prav tako je ponosen, da je bil eden izmed tistih, ki so se borili proti sovražniku skoraj goloroki in so kljub temu prispevali velik delež k porazu nacistične Nemčije. Svojim rojakom pripoveduje, da smo se mi oboroževali sami in da je bilo francoskim partizanom dosti lažje kot nam. Rad ima našo domovino in tudi on si želi, da bi narodi obeh držav bili povezani z vzmi prijateljstva.

POLDE VRBOVEK

Valentinčičevi iz Solkana

V začetku tega stoletja sta se v Solkanu poročila Ivan Valentinčič in Cvetka Bašin. Ivan je bil mizar, kot toliko drugih iz Solkana, ki je veljal za izrazito mizarjski kraj. Prva svetovna vojna je težko udarila po Valentinčičevi družini. Oče je moral leta 1915 na vojsko, mati pa je s petimi otročki ostala doma. Rozina je bila rojena 1905, Lucijan in Gabrijel 1909, Maks 1912 in Ivan dve leti kasneje.

Solkan je od maja 1915 postal frontno področje, saj so se prav v neposredni bližini bili težki boji za Gorico. Poleti 1916 je italijanski vojski uspelo zavzeti Gorico. Od tedaj dalje je bil Solkan vedno bolj izpostavljen topniškemu obstreljevanju z italijanske strani. Tedaj so Solkan zapuščali še zadnji prebivalci. Med temi se je opredelila v begunstvo tudi Valentinčičeva družina. Toda kako! Granata jim je porušila dom in pri tem ubila 7-letnega Gabrijela, Lucijana pa težko ranila. V vsej tišti zmedji odhajanja v negotovo begunstvo so najprej pokopali otročka in se žalostni ter obubožani odpravili s hudo ranjenim otrokom na negotovo pot v begunstvo. Nastanili so se v št. Vidu pri Ljubljani, kjer se je spomladi 1917 rodil še sin Albin. Lucijan se je sicer pozdravil, toda ostal je vojni invalid. Bil je ranjen v glavo in je imel močno prizadete oči.

MED VOJNAMA

Po vojni se je družina spet vrnila v rodni Solkan. Oče Ivan je nadaljeval z mizarstvom, saj je bilo tovrstnega dela povsod

Ivan Valentinčič

dovolj. Te obrti so se pozneje izučili tudi sinovi Lucijan, Maks in Ivan.

Tedaj je začel v Solkanu svoje aktivno politično delo udeleženec oktobrske revolucije. Jože Srebrnič. Pri Valentinčičevih je imel od vsega začetka zaupne sodelavce. Oče Ivan je bil, tako kot vsa družina, napredno usmerjen. Zlasti aktivno in živo se je zavzemal za revolucionarne ideje Maksa, ki je leta 1925, to je še pred Srebrničevo aretacijo, postal član mladinske sekcije KPI. Leta 1926 je fašizem že povsem odkrito začel uveljavljati svojo diktaturo, aretirani so bili člani KPI, med njimi so bili tudi iz Solkana. Aretirali so tudi Jožeta Srebrniča. Napredno politično delo je moralo postati ilegalno.

Rozina se je leta 1929 odselila v Argentino, v Buenos Aires. Tam se je kasneje poročila in tam je tudi umrla leta 1960. Nekaj članov KPI in njihovih somišljeni-

PARTIZANSKA LJUDSKA PESEM

CESTA V MOLKU

Po cesti hodimo v molku
z zaklenjenimi srci,
z omtvetimi očmi,
s stisnjenimi usti.

Na cesti v molku grozijo črni
prepadi.

Ob cesti v molku so bajonetni
plotovi.

Če kdo na tej cesti v trenutku
pozabi

svojemu drugu roko poda,
bajonetna ost hudo rani oba.

In nihče med nami na cesti ne ve
minute, kdaj lahko prepad ga

požre.

Jastrebi krožijo vedno nad nami.

LJUBA SKORNŠEK

kov je v letih od 1927 do 1930 pobegnilo v Jugoslavijo.

Leta 1931 je pobegnil tudi Maks, in to v Ljubljano. Tu se je takoj povezal z domačini, ki so že pred tem emigrirali in so bili že vključeni v ilegalno delo KPJ. Jeseni 1932 je bila večja skupina primorskih emigrantov v Ljubljani aretirana in pred sodiščem za zaščito države obsojena za podtalno in državno nevarno dejavnost, povezano s članstvom v KPJ. Mnogi od njih so bili obsojeni na večletne zaporne kazni, ki so jih prestajali v Sremski Mitrovici. Maks je tedaj dobil 4 leta zapore. Vsi ti obsojenci so kot primorski rojaki dobili še izgon iz države po prestopu kazni. Tako tudi Maks.

Ko se je proti koncu leta 1936 vrnil iz zapore in je bil izgnan, se je takoj odpravil v Francijo in od tam med republikanske borbe v Španijo. V bataljonu Dimitrov je postal komandir voda in je dobil oznako poročnika. V bojih za Madrid je 10. julija 1937 padel.

Njegova brata Ivan in Albin (ta se je izučil za šoferja) sta bila prav tedaj vpoklicana v italijansko vojsko. Poslali so ju v Afriko. Tako je bila družina razkropljena na vse strani.

V LETIH NOB

Bratje Lucijan, Ivan in Albin so hoteli slediti zgledu svojega zavednega in junškega brata Maksa. Družina je bila pod stalno fašistično kontrolo, ker je bila zapisana kot uporniška. Lucijan, ki je bil zaradi svoje invalidnosti doma, se je kmalu vključil v ilegalno delo in je postal član OF v Solkanu. Narodnoosvobodilnemu gibanju je po svojih močeh materialno pomagal vse do osvoboditve. Brata v italijanski vojski sta bila kar dobro obveščena o dogajanju na Primorskem in v Jugoslaviji. Ob kapitulaciji Italije sta se vračala domov. Vendar je prišel v Solkan le najmlajši, Albin. Ivan je že v Goriških Brdih prišel med partizane, kjer je tudi ostal. Postal je borec 2. soške, kasneje preimenovane v 18. Bazoviško brigado. Novembra 1943 je izginil v bojih na Matjurju. Od tedaj je pogrešan. Leta 1949 je bil tudi uradno priznan za mrtvega.

Albin se je s Solkanci takoj povezal in odšel na Goriško fronto, od tam pa z

Albin Valentinčič

Goriško brigado v Trnovski gozd. Pozimi 1944 se je vrnil. Razporejen je bil v sabotažno skupino 9. korpusa, ki jo je vodil komandir Edvard Hmelnicek. V tej skupini je opravil več drznih akcij v Solkanu in na Spodnjem Vipavskem.

Dne 15. maja 1944 zvečer je bilo šest borcev te skupine pri Pavlinovih Pod školjem nad Solkanom. Bili so izdani. Nemci so jih obkolili. Enemu je uspelo pobegniti, ostalih 5 so Nemci zajeli in pri tem smrtno ranili Albina. Odnegli so jih v Solkan k Droču, od tam pa v goriške zapore. Albina so 16. maja popoldne ranjenega prepeljali v goriško bolnišnico, kjer je še istega dne umrl. Preostali štirje diverzanti so bili pri nemški komandi v Gorici zaslisani ter poslani v Beljak na prisilno delo. Oktobra 1944 so pobegnili in se vrnili v svojo enoto, kjer so ostali do osvoboditve. Izdajalka je bila nekaj dni po izdaji likvidirana.

Tako je torej Valentinčičeva družina v Solkanu od leta 1915 do leta 1945 stalno doživljala vojno, saj so padli Gabrijel, Maks, Ivan in Albin, Lucijan pa je bil invalid. Nedvomno je to ena od družin, ki je veliko doprinesla za našo socialno in narodno osvoboditev.

CIRIL ZUPANC

Srečanje internirancev kamniške občine

Petintrideseto obletnico vstaje so v soboto 18. septembra proslavili interniranci, zaporniki, izgnanci in vojni ujetniki kamniške občine.

Srečanje je bilo združeno s kulturnim programom in sicer pod pokroviteljstvom podpredsednika Izvršnega sveta Slovenije tovariša dr. Avgušтина LAHA, ki je imel tudi slavnostni govor. V svojem govoru je preprosto razgrnil odnose Avstrije do manjšine na Koro-

škem, razlike, ki jih do slovenske Koroške načrtujejo tri avstrijske stranke pod vodstvom kanclerja Kreiskega in enotnost teh strank, kadar gre za etnični genocid nad koroškimi Slovenci.

Prisotni so z enominutnim molkom počastili spomin preminulih tovarišic in tovarišev iz časov vojne in dvesto šestnajstih umrlih po vojni.

Program, ki je sledil, je potekal na visoki kulturni ravni ob polni dvorani preživelih internirancev, mladine višjih razredov osemletk in gimnazij skupno s prosvetnimi delavci. K slavnosti so prispevali tudi navzoči predstavniki DPS in političnih organizacij ter predstavniki Komisije za internirance Republiškega odbora ZZM NOV.

Komisija za internirance občine Kamnik organizira podobna srečanja vedno skupno z mladino, kajti »mrtvi spomini niso prepričljivi«, je dejala predsednica komisije v otvoritvenem govoru. Če pa živijo v ljudeh, če se prenašajo na mlade generacije, so kot reka, ki je vedno in ob vsakem času polna moči.

Pesem internirancev Oh, kako je dolga, dolga pot..., ki jo je ženski pevski zbor SOLIDARNOSTI tako občuteno zapel pod vodstvom pevovodje tovariša Viktorja MIHELČIČA, bo še dolgo zvenela v ušesih udeležencev.

Nastopali so še operni pevec tovariš Rajko KORITNIK, ki ga je s harmoniko spremljal tovariš Milan STANTE in mojster Cankarjeve besede tovariš Janez ROHAČEK.

V zaključku je bilo prebrano in poslano protestno pismo zoper grob pritisk avstrijske vlade na slovensko in hrvaško narodno manjšino v Avstriji, avstrijskemu konzulatu v Zagrebu.

B. M.

Slavnostni govor je imel podpredsednik izvršnega sveta Slovenije dr. Avguštin Lah.

SPET BO ŽIV BREGINJSKI KOT

Samo nekaj sekund je bilo treba, da so se razdrli štirimesečni napor za vzpostavitev normalnega življenja v dolini Tilmonta in na Tolminskem. V sredo, 15. septembra ob 4.15 je izpod gore San Simeon ponovno vzplamtel rušilna moč, tokrat 9,5 stopnje po Mercalliju. Človeških žrtev na srečo ni bilo, gmojna škoda pa je neprecenljiva. Približno 600 ljudi je brez trdne strehe nad glavo. Podbele, Breginja takorekoč ni več. Tod se je zrušilo približno trideset poslopij. Podbele pa je pobesnela zemlja spremenila v eno samo ruševino. Člani občinskega štaba civilne zaštite, tolminski miličniki in skupina vojakov, ki so prvi prihiteli v porušeno vas, so lahko samo ugotovili: vse bo treba začeti znova.

Nesreča je zabila v Breginjski kot svoj klin. Zdi se, kot bi se maščevala za ves vložen trud, ki so ga ljudje teh krajev namenili temu, da bi iz umirajočih zidov priklicali življenje. Čas je prehitel utrip pod lesenimi ganki, preglasil je nekdanje veselje pesem sredi vasi in je potisnil nekam ob stran trenutek, ko se je tudi v Breginjskem kotu koval današnji dan. Mladi so šli s časom. Odhajali so v večje kraje in se spet vračali, da bi ob koncu tedna zado. stili nepremagljivemu domotožju. Sem in tja se nekateri med njimi niso vrnili. En mrzel kamen več, so govorili Breginjčani. Če bi imeli cesto, če bi imeli industrijski obrat...! Dobili so cesto, dobili so industrijski obrat in še preden so se stroji do dobrega ogreli, še preden je bil položen zadnji meter asfaltne preproge, se je zgnila zemlja pod San Simeonom na drugi strani meje. Pokali so zidovi, lomila so se

S hitro in učinkovito pomočjo jo je mogoče lažiti — in naša skupnost jo je blažila.

Po usodnem maju je prišla še usodnejša sredo v letošnjem septembru. Mladi brigadirji, ki so sodelovali pri odpravljanju posledic na potresnem območju v Posočju, so se pripravljali na slovo. In takrat je nesreča zabila v Breginjski kot svoj klin.

EN SAM KORAK DO SREČE

Tretji dan po potresu. Iz vzpetine je videti Breginj kakor naselje iz starih kart, sesutih in raztrganih. Sebe potem, ko stopiš mimo prvih hiš, te oplazi tragična resnica. Čudno miren se ti zdi ta svet ruševin, to pokopališče žilavosti. Po njem hodijo domačini kakor neznanci. Njihovi obrazi izdajajo otopelost. Tisto bobnenje in premikanje tal, tisti prvi strah, tista groza —

ga na drugi konec dvorišča. Njene oči govori, da je veliko prejkala.

»To je bila moja hiša in tam je bil hlev,« pravi, ne da bi sam zastavil vprašanje. »Pred dnevi je kazalo, da se bom lahko vselila, sedaj pa...!«

Prijela je jerbas s korenjem in se vrnila do hišnih vrat, za katerimi je bil kup kamenja. Stala je pred njimi kot nekoč pred več kot tridesetimi leti, ko je objokovala padlega sina partizana.

NE UPAMO — PREPRIČANI SMO!

Ljudje praznično poslopja. Nekaterim pomagajo vojaki — v ponedeljek bodo začeli rušiti. Kos za kosom odnašajo na prosto, kjer bodo imovino prekrili s polivinilom. Tudi Rakarjevi Meri so pomagali, čeprav sama odtehta »dedca«, kot je v šali rekla sosedu. Meri je bila kot bi bila iz kakšne druge vasi, lepe in predvsem cele. »Borci smo še vedno borci,« je odločno dodala v pozdrav. »Med vojno smo dobrega ojeklenili in če bi imeli dandanes še nekaj več telesne moči, bi bile tudi te težave manjše. Ruševine? Ne, nisem jokala. Koliko ruševin smo videli med vojno in po njej, koliko človeških nesreč in tragedij. Človeku je hudo, ampak hoče se obdržati, pa čeprav z zobmi. Nikoli ne bomo zapustili Breginja

in teh vasi naokrog. Spet bomo začeli in ker vemo, da pri tem ne bomo sami, nam bo lažje. Kdor pa je šel iz vasi, je šel začasno.«

Meri ne govori o upanju. Prepričana je, da bodo po Breginjskem kotu spet razposajeno vreščali otroci. Kdaj? Kadar je človek v vrtincu se mu zdi, da še tako hitra pomoč prihaja prepočasi. O tem govore tudi izkušnje po prvem potresu v maju mesecu letos. Najprej je bila pomoč hitra, pozneje pa:

»... Imeli smo nekako zvezane roke; rušiti nismo smeli, popravljati tudi ne, dokler se ni zvrstilo določeno število komisij. S skupino vaščanov smo želeli postaviti montažno hišo, kar tudi ni bilo dovoljeno. Pa smo čakali. Vse skupaj se je odločneje zganilo šele proti koncu avgusta. Tisto barako, ki ste jo videli za šolo, gradijo že štiri mesece — kot Noetovo barko, pravijo ljudje. No, pa tudi to, da so ljudje postali zaradi stalnega strahu pred novim potresom precej živčni, je treba razumeti.«

☆

»... Počilo je kot bomba in šumelo, čudno šumelo. Vse se je začelo majati. Tisto noč smo po dolgem času spet spali v hiši. Vedela sem, da moram kar najhitreje ven. Ne, strah me ni bilo. V vasi ni bilo panike. Zbirali smo se v skupine, toda vasi nismo zapustili. Po prvem potresu v maju nas je šofer Valter odpeljal z avtobusom iz vasi. Zdaj smo ostali. Nekateri so že kmalu po uničevalnem sunku začeli krmiti živino...!«

Vojna? Takrat je bilo huje, pravijo ljudje. Toda, ko si zagledal v vasi Nemce, si lahko pričakoval, da se bo nekaj hudega zgodilo. Pred potresom pa v ljudeh ni slutnje — to je hudo.

IN SPET BOMO PONOSNI NA NAŠ BREGINJSKI KOT

Naših src ni potrebno prepričevati! To dokazujemo tudi v teh dneh. Ni podjetja, ni ustanove ali posameznika, ki ni zavestno odločen pomagati potresencem v Posočju. Bomo tisočere potoke pomoči znali hitro, uspešno in učinkovito zliti v hudo ranjeno območje? Mogoč je en sam odgovor in vprašanje je brez dvoma odveč. Kolikokrat se je že tresla zemlja, gorele so vasi in mesta, reke so prestopile bregove in po nesreči so bili ljudje močnejši kakor prej.

In spet bomo ponosni na naš Breginjski kot!

SILVO TERSEK

REPORTAŽA ZA »TV 15«

ostrejša in ljudem se je zdelo, da so le nekaj trenutkov pred tem živeli najsmrečnejše življenje.

Vedeli smo: to so trenutki, ko polaga naša solidarnost izpit. Človek je nesrečen, kadar mu počti v stanovanju vodovodna cev; kadar se razmaknejo stene, ko pod nogami drhti in grozi, da boš ob vse, kar si s trudom prigaral, takrat pokaze človeška osebnost svojo moč. Nesreče ni mogoče zmeriti z metri, vsaj tiste ne, ki nastane v človeku.

to ni več pomembno. Tudi ni pomembno, če se bo ponovilo...!

»... Ostali smo živi. Veste, to je živčna vojna. V prvem trenutku se ti zdi, da je vsega konec. Hodiš po ruševinah, tiplješ predmete kot bi v njih iskal življenje in jočeš, pa preklinjaš. Na ves svet si jezen in na samega sebe. Še dan prej ti je manjkalo en sam korak do sreče...!

☆

Poln jerbas korenja. Ženica hodi iz ene-

Oktobra leta 1944 so enote 31. divizije napadle nemško postojanko v Poljanah v Poljanski dolini. Po dvodnevni boju je »prešernovcem« uspelo zavzeti postojanko.

Takrat sem bil v manjši enoti, ki je imela nalogo odpeljati plen. Precej blaga smo dobili tudi v bližnji trgovini. Naložili smo približno osem kmečkih vozov hrane in blaga. Zaplenjenega orožja in streliva ni vozila naša enota.

Približno ob polnoči smo prispeli k Matečku v Dolenšče. Tam se je nabralo toliko materiala, da smo bili v skrbeh, kaj bo, če bodo Nemci krenili v napad. Še iz prejšnje akcije smo imeli okrog 30 zabojev jajc, več vreč moke, sladkorja in drugega materiala. Spet nam je pomagala gospodarska komisija, ki jo je vodil 41-letni Peter Oman iz Javorij. Mobilizirala je konje, kmečke vozove in voznike (bili so predvsem mladinci, mlajši od 16 let ali ženske) in dolga kolona vozil je krenila proti Črnemu kalu na Blegošu. Ko smo prispeli v Novake pri Cerknem, so se vozniki z vozovi in konji vrnili domov. Za takšno pot smo v eno smer potrebovali šest ur.

Tega transporta se še posebno dobro

spominjam. Ko smo počivali na blegoški cesti, sem na enem od vozov pregledoval blago, ki smo ga zaplenili v nemški trgovini. Bilo je precej ženskega perila in nekaj ženskih plaščev. Bližala se je zima, ponoči in posebno zjutraj je bilo že mrzlo, jaz pa sem bil brez plašča. Toda med plašči na vozu ni bilo niti enega moškega. Brez posebnega razmišljanja sem oblekel najdaljši ženski plašč. Borci, ki so spremljali transport, vozniki in voznice so se mi smejali.

V Novakih so sprva menili, da ga nosim za šalo; da ga bom čez nekaj dni dal kakšni ženski. Priznam, teden dni me je bilo sram, toda spoznanje, da mi je v plašču toplo, je bilo močnejše od srama. Plašč je imel to prednost, da je imel širok krznen ovratnik. Ponoči, ko sem spal v kakšnem seniku, sem si glavo zavil v ovratnik in tudi v najhujšem mrazu mi je bilo toplo. S tem plaščem sem obredel vso Selško in Poljansko dolino ter Pri-

morsko do Trnovskega gozda. Danes lahko rečem, da sem bil edini partizan, ki je nosil ženski plašč. Potem se je zgodilo tisto, kar se ne bi smelo...

Med Javorjami in Malenskim vrhom teče potok. Ob njem je bil nekoč mlin z domačim imenom »v Peklu«. Mlinar Martin je že od leta 1941 delal za partizane. Z mlinarjevo družino sem se še posebno dobro poznal, ker njihovi sorodniki živijo v moji rojstni vasi in bližnji okolici.

Nekega decembrskega dne sem v Javorjah srečal brata Slavka, ki je bil ostrostrelec v škofjeloškem odredu. Z njim in še nekaterimi borci sem odšel na obisk v Pekel. Beseda je dala besedo, dokler mi mlinarjeva hčerka Jožica ni rekla: »Jože, ali prodas ta ženski plašč?«

»Naj bom pozimi brez plašča?« sem odvrnil. Plašč je bil še vedno lepo ohranjen in za tiste čase kar moderen.

»Kaj pa bi dala v zameno za plašč?« se je v pogovor vmešal brat Slavko. »Tri

litre domačega žganja,« je rekla Jožica in pomežiknila borcem. Vsi so bili navdušeni nad takšnim predlogom. Računali so, da bomo pač skupno popili žganje. Na vse načine sem dokazoval, da ne morem biti brez plašča.

»Pred kratkim je naš odred v boju ubil več nemških vojakov, med njimi tudi oficirja,« me je začel nagovarjati brat, »in v tem boju sem zaplenil oficirsko platneno bluzo. Dobro je ohranjena in je odlična proti vetru, mrazu in dežju. Daj Jožici ta plašč, jaz pa ti bom čez nekaj dni prinesel tisto bluzo.«

Prepričal me je, da je bluzo boljša od mojega ženskega plašča. Verjel sem in plašč prodal. Jožica je prinesla tri litre žganja in vsi smo bili zamenjave veseli.

Teden dni sem zmrzoval. Posebno ponoči. Končno je prišel brat in prinesel obljubljeno bluzo. Streslo me je, ko sem jo zagledal. Bila je stara, še vsa krvava in preuknjana. Šele tedaj sem spoznal, kakšnega kozla sem ustrelil s tisto zamenjavo.

Danes, po toliko letih, mi je žal le to, da me ni nihče slikal v tistem lepem modnem ženskem plašču s krznenim ovratnikom.

JOŽE VIDIC

Res bo govora v tem sestavku pretežno o Breginjskem kotu ali kar o Breginju, a pravzaprav ne gre le zanj. V breginjsko krajevno skupnost spada sedem vasi, katerih imena so nam približali pravzaprav potresni sunki vse od maja dalje, najgloblje pa je zarezal njihov krik v našo zavest prav pred kratkim, v času, ki ga bodo zabeležile vse kronike teh naselij, kot so beležile podobne dogodke že pred stoletji in tudi takrat večkrat. Čeprav se zde te vasice pravi raj in presenetljivo dobro utrjene, tak videz imajo, predvsem pa Breginj, zaradi gradnje v nizih in gručah, kot trdno zbito obzidje, pa se vendar zdi, da tehnološki postopek gradnje še ni bil potresno varen, čeprav gre prav temu načinu obdelave materiala slavni naziv specialne arhitektonike in kraško-alpske tipike. Ko gledamo na te vasi kot izjemne urbanistične spomenike in kot sestav odličnih kmečkih arhitektur, katerih lepota je v surovem kombiniranju materialov in v človeških, domačnostnih merilih, se moramo vprašati, kaj za našo širšo javnost in nacionalno zavest ter dediščino pomeni praktično izničenje teh naselij ali pa vsaj večine od njih, posebno še v luči njihove pomembne zgodovinske vrednosti, tudi po deležu med narodnoosvobodilnim bojem ali na kulturnem področju, o čemer mimogrede pričajo tudi trije v hišah vzdani grbi, mejniki iz zadnjega desetletja 18. stoletja v Breginju. Ali so prvi podatki s tega nacionalno pomembnega in kulturnovarstveno zaščitenegega področja pretirani, še obarvani z občutkom katastrofe — ali pa se med ruševinami vendarle svetlikajo tudi bolj optimistični drobci, ki potrebujejo pridne in delovne roke, da jih ponovno sestavimo v ponosno celoto, ki naj ne bo le domačija — spomenik, ampak tudi sodobno bivališče?

KAJ OSTAJA OD POTRESNE KULTURNE DEDIŠČINE NA TOLMINSKEM?

Tudi trden videz se lahko zamaje

Naravna katastrofa in odstranjevanje posledic je nedvomno nepredvideno in izredno težko gmotno breme tako za prizadete kraje kot za celotno republiko. Prav taka katastrofa pa lahko probleme varstva kulturnih spomenikov in narave pokaže v jasni in nezamegljeni podobi. Če upoštevamo, da se je družbena vloga Zavodov za spomeniško varstvo povečala prav zadnja leta, v povezavi s splošno družbeno skrbjo za zaščito okolja, lahko ugotovimo, da se je ta ista služba odlično izkazala tudi pri delu reševanja kulturne dediščine na potresnem področju in to ne samo s svojimi strokovnimi nasveti, ampak tudi tehnologijo, meritvami, restavracijo, utrditvami, statiko in celo ekonomskimi izračuni. Skratka, opravila je celotno delo od začetka do konca, to pa je bilo možno prav zaradi spremenjenega družbenega odnosa do te službe. Žal je delo zaščitnega plana prehitela narava, a objektivne težave so omejevale misli na boljši gmotni položaj teh zavodov v prihodnosti, ko bi bilo mogoče reševati danes že brezupne primere.

Služba spomeniškega varstva je imela v tem pogledu precej težko in odgovorno nalogo, ker je potres prizadel izrazito zamerjena in pasivna področja z neugodno socialno in starostno strukturo prebivalstva, in bi moralo po zakonu o varstvu kulturnih spomenikov sprejeti na svoja ramena še breme spomeniške obravnave velikega števila stanovanjskih in gospodarskih objektov. Ob tako drastičnih primerih kot se potresi, pa se pokažejo lahko tudi pomanjkljivosti pri vprašanjih o merilih za proglašanja in valorizacijo spomenikov in tako se je dogajalo ali se še tudi na Tolminskem, čeprav je bil dvom v upravičenost izražen pravzaprav že pred družbeno verifikacijo spomenikov ob priložnosti sprejemanja urbanističnega plana.

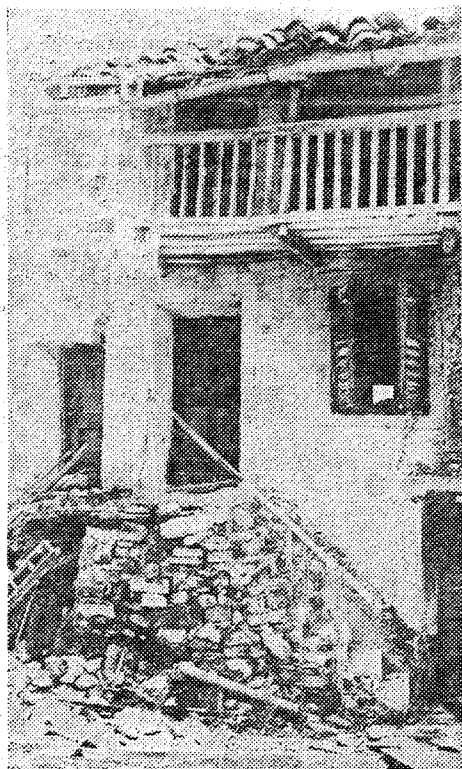
Vsaka izguba spomenika je gmotna in hkrati tudi neprecenljiva kulturna škoda, ki jo lahko prej ali slej občutijo vsi občani potresnega območja in končno tudi vse republike. Kajti etnološki spomenik ne pomeni le spomenike ljudske umetnosti ali ljudske arhitekture, obe navedeni plasti ljudske ustvarjalnosti sta le delčka etnološke problematike in kulturne dediščine, ki ima širše in usodnejše dimenzije. Gre za varovanje krajinske tipike združene z varovanjem stavbné dediščine in varovanjem spomenikov, ki so izjemni, enkratni ali tipični objekti. In takih objektov je Tolminsko polno, še zlasti pa Breginjski kot z Breginjem na čelu kot spomenikom I. kategorije. Prav pri varstvu večjih spomeniških območij, naselij, kulturne krajine in ambientov je pojem varstva čisto bolj dinamičen. Pri delu in oceni takih spomenikov ne gre le za ozka strokovna, marveč tudi družbena in končno politična merila ter za interpretacijo etnološkega spomenika v marksističnem duhu in kontekstu historičnega in dialektičnega materializma. Preprosto povedano, etnološki spomeniki so baze, iz katere rastejo mnogo manj številni umetnostni, arhitekturni in drugi spomeniki. Izhajajoč iz statistične kategorije sorazmerja med produkcijo različnih socialnih razredov in plasti v preteklosti in sorazmerja med »absolutno« kvaliteto, spoznamo, da veliki umetnostni spomeniki niso zgolj reprezentančna struktura vladajočih plasti, marveč v večji meri rezultat ustvarjalnih naporov na nižjih socialnih ravneh. To je etnološka vrednost nekega spomenika, zato so zrušena naselja na Tolminskem nacionalni problem.

Tovrstni spomeniki, s stoletno tradicijo nacionalne zavesti posebnimi navadami, po-

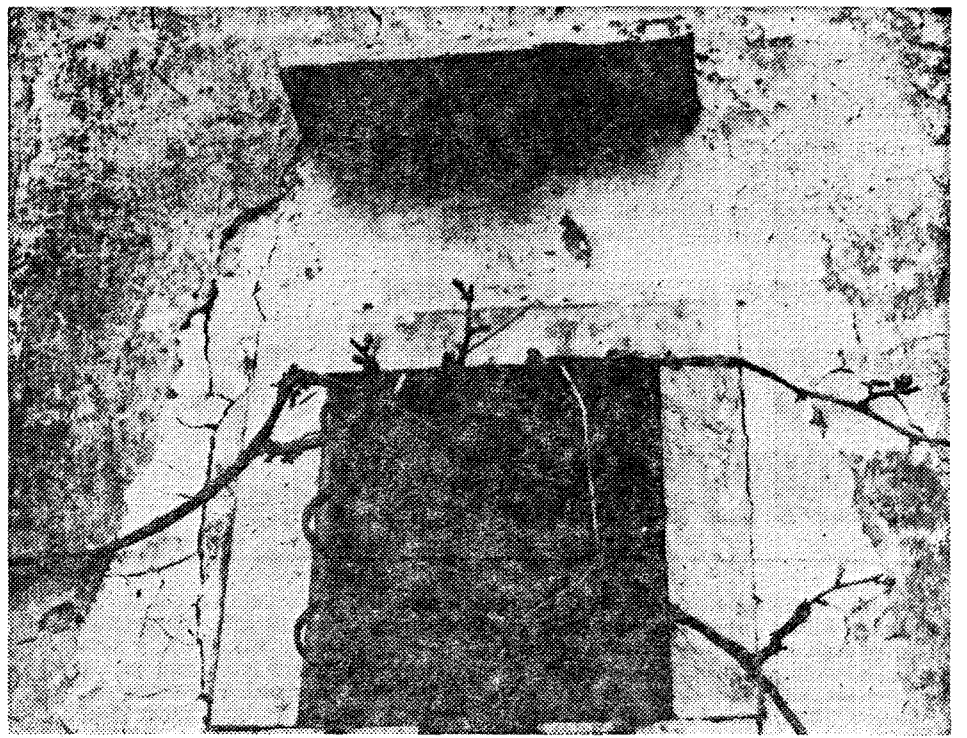
sebeno arhitekturo, posebnim načinom življenja in predvsem veliko ljubeznijo do domače zemlje, taki spomeniki imajo pomen za delovnega človeka kot sestavina osveščanja in kulturne rasti, hkrati pa zavesti, da spomenik brez človeka ne more eksistirati. Tovrstni spomeniki so tudi bistvena sestavina širših kulturno-krajinskih območij in v končni posledici tudi likovne identitete določenega prostora. Prav teh dveh elementov, človeka in likovne identitete okolja, se zavedajo, ali bi se vsaj morali, novi urbanistični plani, ki načrtujejo nova naselja poleg starih, porušenihi. Taki etnološki spomeniki so zaradi vrste pomenov in interpretacijskih možnosti, tisti objekti, ki nosijo del nacionalne kulturne dediščine, ki je tudi najtesneje povezana z idejami socialne revolucije in predstavlja nenadomestljivo argumentacijo za verodostojno interpretacijo zgodovine.

NAJPREJ ČLOVEK, KULTURNI OKRASKI SO SMETANA

S tega stališča so seveda etnološki spomeniki vrednost, ki jo upoštevajo tako urbanistični načrti kot tudi zakoni Zavodov za spomeniško varstvo. Spomeniško varstvo je v tem kontekstu predvsem namenjeno človeku. Ugotoviti je v tem primeru treba, če je spomenik v funkciji ali ne. Etnološki spomenik ima prav v primeru naselij seveda tudi stanovanjski pomen. Na tem področju pride do delitve kompetenc spomeniških zavodov in stanovanjskih skupnosti, kajti vse finančno breme zavodi ne morejo nositi. Ko gre za popravilo porušene zgradbe, je prvo in najvažnejše načelo, da se občani odločijo za bivanje v stanovanjskem objektu ali ne, spomeniško varstvo pa lahko le svetuje in sledi željam zagotoviti življenjske pogoje za bivanje in delo, najsi bo to gospodarska ali kmečka aktivnost. Pri tem ne gre za nikakršno konzerviranje preteklosti, am-

Korci, ganki, neobdelano kamenje, nič v Breginju ni zdržalo novih septemberskih sunkov.

Idrija pri Bači. Poškodbe na kmečki hiši iz 18. stoletja. Spomenik I. kategorije.

pak za ohranitev prvobitnosti, kolikor je mogoče in za modernizacijo v skladu s tehnološkim napredkom.

V tem trenutku je vloga Zavodov za spomeniško varstvo predvsem svetovati urbanistom in arhitektom, kako postaviti nova naselja, da bodo povezovala staro jedro z novim, da se bodo zlila v celoto ne samo s prvotnim naselbnim prostorom, ampak tudi z okoljem in tako onemogočila še hitrejšo propadanje porušenega dela ali kar celega naselja. Poleg te svetovalne vloge s strokovne plati, pa se lotujejo zavodi tudi čisto konkretnega dela, snemanja fresk, kmečkih ali visoko umetniških, kot je na primer v Breginju delo Jerneja iz Škofje Loke iz 16. stoletja. Pri tem moramo imeti stalno pred očmi, da spomeniki niso kakšne kaprice Zavodov za spomeniško varstvo, ampak so objekti, ki jih kot take razglase pristojni občinski organi in morajo biti sprejeti v to kategorijo v okviru urbanističnega načrta ali po zakonu Spomeniškega varstva. Ali se s spomeniki na Tolminskem pravilno ravna ali se upošteva vse ali se je dovolj naredilo po prvih potresih, da bi se prihranilo še večjo škodo po drugih, o tem bo spregovoril čas, zaenkrat je najrazveseljivejša novica ta, da so rezultati Zavoda za raziskavo materiala v Ljubljani odlično prestali preizkušnjo novih sunkov in da se tudi dela posameznih prebivalcev niso ravno slabo obnesla. Kajti v premajhnem zanimanju gradbenikov za to področje, so si prebivalci pomagali kot so vedeli in znali, dobili pa so tri vreče cementa in od Zavoda za spomeniško varstvo vsak po 70 korcev. Robidišče pa, to moramo povedati, je

NOVO IN STARO SE LAHKO DOPOLNUJE

Invest biro iz Kopra s svojimi strokovnjaki in arhitekti, urbanisti in geodeti iz vse Slovenije zaključuje s svojimi načrti za ureditev Tolminskega in sedaj je naloga občine da prižge zeleno luč za uresničitev zastavljenih urbanističnih planov na temelju študije konkretnega stanja in možnosti za postavitve novih objektov. Odločitev za montažne hiše je v tem primeru psihološko in sociološko upravičena, pa tudi ekonomsko in glede na to, da ni več izgubljeni časa, kajti morda smo ga že kar preveč. Strah, da so montažne hiše enolične in toge je lahko odpraviti z objektivno nujno pa še z dejstvom in potrdilom, da se da tudi taka naselja z nekaj ljubezni in dobro voljo prav lično urediti, posebno še, če jih navežemo na stara mestna jedra, tako da ne samevajo ločena od nekdanje »duše«. Če je značilna npr. za Breginj gradnja v blokih, se to upošteva tudi pri tlorisu montažne gradnje. Nekaj pa je treba še povedati. Vse montažne hiše so brez gospodarskih pritisklin. Hlevi so sicer skupni, a kje bodo kokoši, prašiči, koze. Morda bo prav to spodbudilo marsikoga od domačinov, da bo na pomlad popravil svojo staro hišo in se naselil vanjo, saj kmečka pamet je že tako naravnana, da svoje zemlje ne zapusti, pa tudi miloščine ni vajena. Še manj lahko v današnjih razmerah gospodarstva v teh krajih, kmetje vračajo posojilo. Pa zakaj sploh je posojilo tu kot nekakšna rešitev, saj tega vendar dobi vsak, brez potresa. Morda bo prav zaradi tega marsikatero na-

KULTURNI OBZORNIK

obstalo v celoti. To je kraj, ki so ga delovne brigade in pripadniki JLA resnično s srcem postavili na noge in kar je bilo postavljeno je tudi prestalo nove septembrske potrese. Ko bo dograjena še cesta, se temu najoddalnejšemu kraju obetajo morda lepši časi, kajti že se kažejo želje po vračanju prebivalstva v to območje, ki bi sploh moralo biti najgostejše naseljeno.

Kar trenutno najbolj tare delovno silo na terenu je dejstvo, da naši arhitekti in urbanisti ravno pri adaptaciji in renoviranju niso najbolj iznajdljivi, za kar pa niso krivi le oni sami, ampak predvsem naš sistem šolanja, ki temu delu pripisuje premalo pozornosti in usposabljanja. Problem je tako velik, da ga je leta 1970 uvrstila v svoj material celo Zvezna skupščina kot eno najtežjih nalog na področju urbanizma. Pod pojmom prenove naselij mislimo predvsem na statično konsolidacijo vseh objektov, tehnični standard za življenje in delo, kjer je izdelava modela identična in se v osnovi nanaša na študij zavoda za raziskavo materiala še iz časa potresa na Kozjanskem in ki se je izkazal tudi tokrat za ugodno rešitev. Sicer pa je model urbanizma na potresnem področju še nedodelan, samo v Evropi je kakšnih petdeset vzorcev. Kaj pa je od tega najprimernejše, o tem se urbanisti še sprašujejo in razmišljajo. Tehnično so modeli lahko enaki, razlike pa so v načinu življenja posameznih regij in tako posplošitev ni možna. Tudi po tem je Tolminsko nekaj svoj-skega.

selje na Tolminskem ponovno zaživelo, drugo spet bo ostalo kot razvalina-spomenik.

Načina življenja ljudem ne moremo vsiljevati, napredek pa gre tudi svojo pot. V kolikor bi pod ruševinami ostali dobri stari običaji, bi jih bilo vredno zapisati, dokler je še kaj očitvecev živih, saj povprečna starost teh naselij je kaj visoka, nekje 45 let, drugje celo 60. Kakršna koli oblika življenja se bo v teh krajih ohranila potem, ko bodo prvi obup in trdo delo že za nami, je želja vseh, da ta naselja živijo naprej, ker morajo, da se ne izgubi njih funkcija, da ne zamro gospodar-ske, kulturne, družbene dejavnosti, naj zrastejo na njihovih tleh kulturni dom, zdravstveni dom, tudi »ostarija«, naj se razvije turizem, saj to ne bo le njihovo življenje, ampak življenje nas vseh, v krajih — mejnikih slovenske zavesti, besede in kulture. Tako se slovensko zgodovino-pisje in kulturna kronika teh krajev ne bosta končala z letošnjim letom, ampak bo prav to nesrečno leto prineslo tudi primerno modernizacijo teh krajev, ki so izjamnega pomena za etnologijo, sociologijo, umetnostno zgodovino, zgodovino urbanizma in tudi za vsakdanjo planersko prakso. Ne le tehnološko, ampak tudi življenjsko. Tako bo na primorski zemlji na nov način zaživelo slovensko izročilo: kamen na kamen palača, zrno na zrno pogača.

NEVA MUZIC
s sodelovanjem direktorja Marjana Kolarica in dr. Ivana Sedeja iz Zavoda za spomeniško varstvo Slovenije.

LJUDSKA OBRAMBA IN DRUŽBENA SAMOZASČITA

OB 26. SEPTEMBRU — PRAZNIKU VEZISTOV

NEVIDNO OROŽJE OBRAMBE

Pomena vojaških zvez se je zelo dobro zavedalo vodstvo našega osvobodilnega boja in je njihov razvoj nenehno prilagajalo potrebam štabov in enot. To pomeni, da so se naše vojaške zveze rodile v neдрjih partizanske vojske Jugoslavije, z našo ljudsko armado, ki letos, 22. decembra, praznuje svoj 35. rojstni dan. Sicer pa je dan vezistov naših oboroženih sil spomin na zgodovinsko zasedanje v Stolicah (26. septembra 1941), na čase, ko so bili zastavljeni temelji vojaške organizacije in pove-ljevanja v enotah NOV. Tedaj so začeli tudi ustanavljati posebne enote za zvezo, ki so enotam omogočale tako imenovano bojno sodelovanje.

V vestniku Glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 4. maja 1944 je med drugim zapisano, da je zveza orožje komandantov, osvobodilna vojska Slovenije pa je zadnji mesec vojne dočkala z nekaj manj kot 6.000 vezisti. Svoj praznik vezi-sti ljubljanskega armadnega območja pričakujejo s ponosom. O tem, kako se uri-jo in kaj so dosegli, smo se pred kratkim pogovarjali z Vinkom Volkom, oficirjem, ki je svojo kariero začel kot partizanski kurir.

Prav je, da se najprej seznanimo z eno-to vezistov, z njeno osebo izkaznicom. Vsi starešine so člani ZK, vsak tretji vojak je komunist, med njimi pa je največ mla-dih delavcev. Nedavno tega so v vrste ZK sprejeli šestdeset vojakov, po končani vaji — enota je namreč na terenu — pa jih bodo sprejeli še toliko. Drugače pa so vsi vojaki člani zveze socialistične mladine, kar velja tudi za starešine, ki niso starejši več kot 27 let.

O tem, zakaj je enota zapustila vojašni-co in se v hribih in gostih gozdovih po-vsem prilagodila bojevnikiškemu življenju, je naš sobesednik, tovariš Vinko Volk med drugim dejal:

»Gre torej za običajno ali rutinsko va-jo, za praktično preverjanje znanja voja-

nemu uspehu namišljenega boja. Vse zveze so, kot temu pravijo, bile skrajnje mobilne oziroma gibljive, in so se na tej vaji med-sebojno dopolnjevale in pomagale. Dobro izurjeni vojaki so skrbeli za izmenjavo obvestil med namišljenimi komandami in pravočasno prenašali najrazličnejše odloke in ukaze ter po svoje vplivali na tempo vaje.

In danes, ko tik pred praznikom naših vezistov govorimo o zvezah naše sploš-ne ljudske obrambe, bi morali poudariti, da v organizaciji obrambnih zvez naša armada ni osamljena. Krog njenih sodelav-cev je velik, ko vemo, da so v sistem zvez vključeni štabi teritorialne obrambe, druž-benopolitične skupnosti, kakor tudi orga-nizacije združenega dela. Torej naše zveze

Vzgoja in urjenje pripadnikov teritorialnih enot postajata vse širša in popol-nejša. Štabi v ta namen ustanavljajo centre za vzgojo pripadnikov teritorialnih enot, izredno lepo in sodobno urejene tabore, ki pripadnikom teritorialne obrambe zagotavljajo kar najugodnejše delovne in učne razmere. Enega takih centrov, v osr-čju kočevskih gozdov, je v petek, dne 17. septembra na povabilo komandanta glav-nega štaba SRS za SLO generalpolkovnika Rudolfa Hribernika-Svaruna obiskala tudi skupina najvidnejših osebnosti SR Slovenije, med njimi tovariš Ivan Maček-Matiija, član sveta federacije, član predsedstva SRS Jože Lončarič, republiški sekre-tar za ljudsko obrambo generalmajor Miha Butara-Aleks, komandant ljubljanskega armadnega območja generalpolkovnik Franc Tavčar-Rok, z njimi pa še vrsta pred-stavnikov pokrajinskih odborov in štabov ter drugi gostje. Popoldne, po ogledu taktične vaje iz rednega programa urjenja pripadnikov teritorialne obrambe, pa je republiški sekretar za notranje zadeve Marjan Orožen vse goste povabil še na ogled trenaznega centra republiškega sekretariata za notranje zadeve v Jasnici. (Več o počutju in delu pripadnikov teritorialne obrambe, ki so bili na urjenju v kočevskih gozdovih v prvi polovici septembra, bo pisal Stane Skrabar ml. v repor-taži, ki jo bomo objavili v prihodnji številki.)

Foto: M. U.

MLADI TERITORIALCI V KOSTANJEVICI NA KRASU

„BRANILI BOMO NAŠE MEJE!“

Dolžnost in pravica slehernega občana in vseh delovnih ljudi v naši državi je braniti in varovati meje naše samoupravne socialistične družbe. Samoupravni so-cialistični razvoj Jugoslavije in njen strateški položaj ima, gledano z vojaškega sta-lišča, izreden pomen. In ravno to pomembnost smo v preteklosti že večkrat občutili, saj je bil ogrožen naš gospodarski in družbeni razvoj, neuvrščena politika naše drža-ve, pa tudi naša samoupravna socialistična ureditev. Zaradi vsega tega ima izreden pomen usposabljanje in pripravljanje mladine za naloge v ljudski obrambni vojni.

Prav ta namen je imel petdnevni tečaj za mladince in mladinke, ki so se prostovoljno vključili v teritorialne enote in so se v Kostanjevici na Krasu spoznavali z smi-slom in pomenom vseljidskega obrambne-ga boja ter z vsemi njegovimi moralnimi in etičnimi vrednotami, ki se razvijajo v takem boju.

Program dela na tečaju je bil precej pe-ster. Mlade teritorialce in teritorialke je se-znanil s konceptom splošne ljudske obram-be, z vlogo mladine v primeru vojne, z orož-jem in teorijo streljanja, z radijsko postajo, topografijo ipd. Skratka, mladim teritorial-kam in teritorialcem res ni bilo dolgčas.

Delovni dan je na tečaju potekal po uč-nem načrtu. Dopoldne so mladinci in mla-dinke poslušali predavanja, popoldan pa so se spoznavali s postopki v boju in se uspo-sabljali ter urili z najmodnejšim pehot-nim orožjem naše proizvodnje.

Ob vsem tem pa so mladi teritorialci in teritorialke imeli tudi nekaj prostega časa, ki so ga s pridom izkoristili. Najprej so usanovili mladinski aktiv in aktiv ZK, po-slušali pa so tudi predavanje o organizira-nosti in nalogah ZSMS, ki ga je organizirala CK ZSMS Nova Gorica, in se tudi zabavali v kulturnem večeru z družabnimi igrkami.

Na koncu tečaja so imeli konferenco, na kateri so mladi izrazili svoje mnenje o ta-kem načinu izobraževanja, o prostovoljnem vstopanju mladih v teritorialne enote in njihovih lastnih ugotovitvah.

Ravno te ugotovitve pa so bile vse prej kot negativne in slabe. Tako dekleta kot fantje so bili s tečajem in z znanjem, ki so ga pridobili, izredno zadovoljni. Njihova pripravljenost do dela je bila že na začetku zelo velika, vendar se je v teku tečaja in z novimi spoznanji še povečala.

NATASA TUDJA

Tekst in slike:
B. JAKOVLJEVIČ

Vinko Volk: »Teren je tudi za veziste naj-boljši ocenjevalec njihove usposobljenosti za obrambo naše skupnosti.«

kov in starešin. Zelimo namreč oceniti us-peh slehernega posameznika, posebej pa nas zanima, kako je s hitrostjo in to-čnostjo v prenašanju najrazličnejših bojnih ukazov in poročil in kako so pripadniki enote usposobljeni v najrazličnejših vreme-nskih in drugih razmerah ravnati z našimi sodobnimi napravami za zveze.

— Glede na to, da ste že lep čas na terenu, verjetno razpolagate z otipljivimi podatki o tem?

»Razumljivo. Tako kot vsi prejšnji ro-dovi je tudi ta, najnovejši rod vojakov vezistov, dosegel dobre uspehe. Zasluga gre predvsem slehernemu vojaku, pa tudi komandirjem, ki so skupaj z njimi dobr-šen del svojega prostega časa preživeli ob teleprinterju ali radijski postaji. Enako ve-lja tudi za rezerviste, za vojake in starešine, ki se redno vključujejo v tovrstne vaje na terenu.«

— In kako ste z njimi zadovoljni?

»Dejal bi, da so se tudi oni dokaj hitro znašli. Obnovili so in dopolnili svoje zna-nje, z novimi napravami za zveze pa so se seznanili v rekordnem času. Mislim, da gre v tem primeru za izredno odgovor-nost do obrambe domovine.«

Tako torej pripoveduje tovariš Volk o svojih vojakih in starešinah. Zadovoljen je z njihovimi uspehi, saj je enota vezistov, razmetana na kilometrske razdalje in ob zelo slabem vremenu, na tej vaji delovala brezhibno. Opravila je torej svojo nalogo in, seveda, po svoje prispevala k sploš-

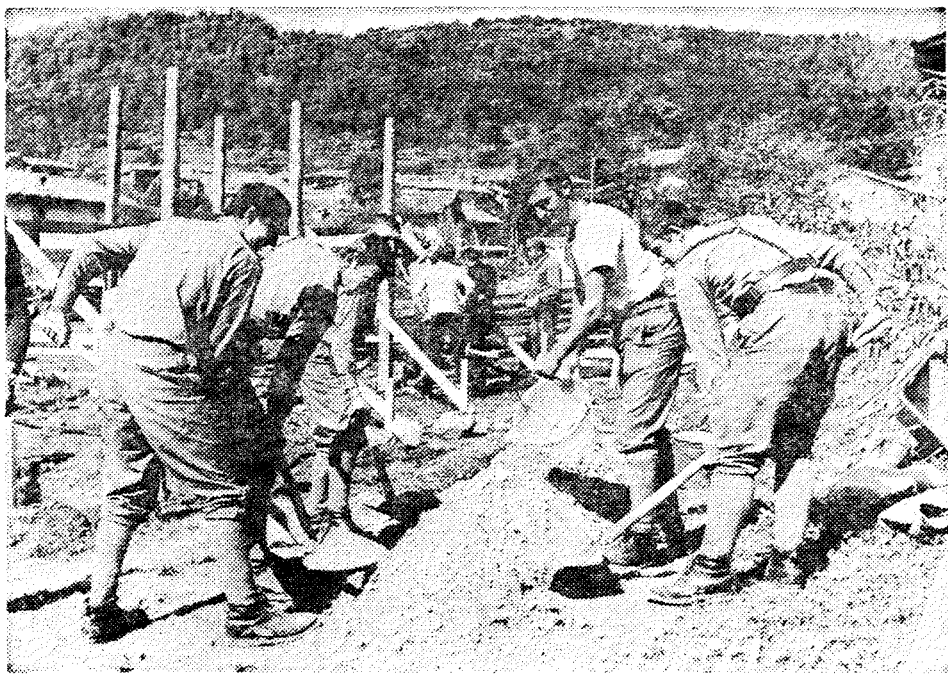

Tja, kamor ne more motorizacija — pride človek.

niso le zveze sodelovanja, temveč so tu-di zveze sodelovanja, o čemer je sobesed-nik Volk dejal:

»Ko govorimo o uresničevanju naših nalog na področju splošne ljudske obram-be, ali točneje o izvajanju obrambnega koncepta, bi dejal, da v tem poslanstvu vezisti naših oboroženih sil niso osamlje-ni. Znano je namreč, da imajo naše šte-vilne delovne in druge organizacije na vo-ljo lastne sisteme zvez, ki jih, seve, neneh-no dopolnjujejo in razvijajo. Razumljivo je, da to delo poteka načrtno in enotno, kar je jamstvo več, da bomo tudi vezisti uspešno opravili svojo nalogo do domovi-ne in njene varnosti. Ne nazadnje, se tu-di vezisti učimo in vzgajamo na svetlih primerih partizanskih kurirjev in vezistov, na njihovih bogatih izkušnjah. Teh pa ni malo.«

Ob koncu bi veljalo poudariti še to, da so naši vezisti ne samo živčevje splošne ljudske obrambe temveč so tudi njeno ne-vidno in bojno orožje. Elektronske in dru-gre zapletene naprave, s katerimi danes povsem uspešno ravnajo, so delo rok našega delovnega človeka, ki želi in je pri-pravljen le braniti svojo domovino. Za ta-ke zveze, ki ustrezajo naši obrambi, so poskrbeli tudi naši številni raziskovalci in strokovnjaki za elektroniko, zato bi de-ja-jali, da je dan vezistov naših oboroženih sil tudi njihov praznik.

Breginj ni ostal osamljen

Armada pomaga ljudstvu

Pred dobrim tednom, ko je nemirna zemlja znova zabobnela, iz njenih globlin pa je planila razdiralna moč, Breginj ni bil osamljen. Človeški solidarnosti so se pridružili tudi pripadniki naših oboroženih sil — vojaki in starešine enot ljubljanskega armadnega območja. Zbežanemu in preplašenemu ljudstvu so med prvimi priskočili na pomoč in pohiteli med razpokane zidove starih breginjskih hiš. V imenu sočloveka in njegovega življenja so jurišali na zlovesčo smrt, na nepremagljivo naravno silo, ki je za seboj pustila le ruševine.

Breginj! Prizorišče igre zlovesče nara-ve. Kamen, razpokani zidovi, puščoba. Zbe-gani in preplašeni ljudje so zapustili do-mača ognjišča, živijo v avtomobilskih pri-kolicah. Onemeli so, saj so se morali po-sloviti od domov, v katerih so ugledali svet. In od domov svojih davnih predni-kov. Breginj je danes podoben velikemu sokolu s strtimi krili. Porušena vas miruje in razmišlja. Kaj bo jutri? Med grozečimi in sajastimi stenami, ki so stoletja kljubo-vala času, je videti tudi vojske s čeladami.

Poiskal sem predsednika krajevnega skup-nosti. Našel sem ga v avtobusu, kjer so se nastanile vaše družbenopolitične orga-nizacije. Življenje na kolesih! Do kdaj?

Bilo je videti, da je predsednik breginj-ske skupnosti, Zdravko Mazora, zelo utru-jen in zaskrbljen. Nenaspan in izmučen, tako kot vsi njegovi vaščani. Za njim je noč, ki je prinesla osem novih potresov. Dva sta bila močnejša.

Vprašal sem ga, kaj Bregincem pomeni pomoč vojske.

— V teh težkih trenutkih nam je po-moč armade izrednega pomena. Naši ljud-je, ki so večinoma starejši, so precej pre-strašeni. Toda navzočnost vojske je ta strah nekoliko omilila. Gre torej predvsem za psihični učinek, ki je v teh težkih razmerah zelo pomemben.

— Kako vojaki pomagajo ljudem? — sem vprašal.

»Najprej bi poudaril, da so nam prav vojaki in naši graničarji prvi priskočili na pomoč. Njihova požrtvovalnost je nepopis-na, v to smo se vsi prepričali. Najprej so iz ruševin rešili naše ostarele in onemogle vaščane, pomagali pa so tudi drugim. Na-to so iz porušenih hlevov rešili živino ter drugo imetje ljudi.«

— In kaj danes delajo vojaki?

»Ena skupina pomaga pri selitvi vašča-nov, druga pa gradi velik hlev za živino, saj je živinoreja domala edini življenjski vir tukajšnjega prebivalstva. Po drugi pla-ti je vojska prevzela tudi prehrano in sa-nitetno oskrbo ljudi.«

— Tovariš Zdravko, zdaj je položaj po-vsem jase. Zadnji potres je opravil svoje, njegov učinek je znan. Kaj zdaj?

»Pričakujemo prihod specializirane vo-jaške enote, ki bo porušila poškodovane hiše. Teh je približno devetdeset odstot-kov. Hkrati se začne gradnja skupnih sta-novanjskih objektov, saj zima v te kraje pride zgodaj.«

Ceprav zaskrbljen in izmučen, je pred-sednik prizadele krajevnega skupnosti Bre-ginj z neskritim veseljem pripovedoval o solidarnostni pomoči, ki prihaja iz vseh krajev naše domovine. Spregovoril je tudi o krajevnih načrtih za odstranjevanje po-tresnih posledic in pri tem poudaril po-men razumnega ravnanja z družbenimi sredstvi. Nato je dodal: »Moram reči, da so naši prebivalci zelo zadovoljni s pomoč-jo vojakov. Navdušuje jih njihov pogum, njihova vztrajnost, saj so iz porušenih do-mov rešili prav vse, kar se je rešiti dalo.«

PAZITE NA ŽIVLJENJA

Medtem ko so vojaki vestno opravljali svoje delo, je v porušeni Breginj dopoto-val generalpolkovnik Dane Petkovski, po-mochnik zveznega sekretarja za ljudsko obrambo. S člani štaba za civilno zaščito tolminske občine si je ogledal posledice potresa in se pozanimal za sodelovanje med stabli za civilno zaščito in enoto, ki dela v Breginju.

— Prosim vas, — je dejal predstavni-kom civilne zaščite in vojske, — izogibaj-te se pisanju. V tej situaciji rešujete pro-bleme skupno in hitro, poslužujte se te-lefonskih ali drugih zvez.

In ljudje so povedali generalu, da je zanje potres enak pravemu vojnemu stan-ju. Zato so njihovi sestanki zelo kratki in konkretni. Obširnih zapiskov s sestankov in sej ni, obstajajo le kratki sklepi in zadolžitve. Komunisti in člani drugih družbenopolitičnih organizacij — tu šte-je-mo tudi aktivne starešine vojaške enote — se ne otepajo nalog, in jih posamično ali v skupinah tudi rešujejo.

Pogled gosta, generala Petkovskega, se je ustavil na kamnitem zidu, ostanku po-rušene hiše, ki bo — vsaj tako je kazalo — vsak čas padel.

— To in vse ostale nevarnosti morate čimprej odstraniti, — je opozoril starešino vojaške enote. — Tukajšnje ljudstvo je že utrpelo ogromno materialno škodo. Ni se lahko posloviti od rojstne hiše... toda nesreča ne miruje, nenasitna je, in lahko se zgodi, da nam ugrabi življenje otroka ali odraslega človeka. Nikakor ne smemo dovoliti, da porušene pokopljejo koga od vaščanov. Torej, najprej morate porušiti tisto, kar se imenuje nenehna nevarnost.

Kaj takega si pripadniki reševalne vo-jaške enote najmanj želijo. Zavedajo se, da nesreča ne hodi sama, da prihaja v četah in so zato zelo previdni. Ko to pi-šem, sem trdno prepričan, da so grozeči in za življenje nevarni zidovi že porušeni. In da so vsi prehlajeni in vznemirjeni otro-ci in starčki — za njihovo zdravje redno skrbi sanitetna vojaška ekipa — dobro po-čutijo. Verjamem tudi, da pogled vašča-nov Breginja ni več tako zaskrbljujoč in prestrašen. Ni zato, ker je Breginj, s ti-sočernimi vasmí in mesti Jugoslavije, umi-ral med našo narodnoosvobodilno vojno. O tem govori spominska plošča padlim partizanom, ki je potres ni uničil. Breginj je umiral včeraj, ko so se tla zatresla. Umiral je, a vendar je živ. V njem se prav te dni prebujajo novo življenje in vera v lepši jutri, ki ga, skupaj z našim de-lovnim človekom, prinašajo pridne in po-žrtvovalne roke vojakov — sinov narodov in narodnosti Jugoslavije. Breginj torej ni osamljen.

Besedilo in slike:

B. JAKOVljevič

Izpopolnitev varstva

V prejšnjih dveh številkah našega ča-sopisa smo pisali o problematiki civilnih invalidov vojne, za katero menimo, da še ni ustrezno rešena, kar potrjujejo tudi dej-stva, ki jih bomo navedli danes.

Od uveljavitve zakona, ki je izšel leta 1968, omenili smo ga v prejšnji številki, zlasti pa po ustanovitvi zveze civilnih in-validov vojne SR Slovenije v letu 1969, civilni invalidi vojne dajejo pobude in predloge za izboljšanje njihovega varstva, za razširitev njihovih pravic in kroga upra-vičenec. Dejstvo namreč je, da so bili civilni invalidi doslej v preveč neugodnem položaju v primerjavi z vojaškimi invalidi, ki so v preteklem obdobju dosegli soraz-merno zadovoljivo raven socialne varnosti. Pri tem velja poudariti, da se civilni inva-lidi vojne v Sloveniji ne želijo izenačevati z vojaškimi invalidi, temveč zahtevajo le kvalitetnejše varstvo, kot ga imajo sedaj. Številni civilni invalidi vojne namreč živijo v izredno slabih življenjskih razmerah, kar je verjetno posledica zakasnelega reševa-nja njihove problematike. Osnovne orga-nizacije zveze civilnih invalidov so v le-tu 1974 nudile 150 članom organizacije so-cialno pomoč, ta oblika solidarnosti, če-prav za prizadete zelo pomembna, pa ni-kakor ne zadošča za trajno in kvaliteto rešitev neugodnega položaja v katerem se le-ti trenutno nahajajo.

Nadalje velja omeniti, da so morale osnovne organizacije same pošiljati zdrav-stveno in socialno ogrožene člane na kli-matsko in topliško zdravljenje, saj je to vprašanje za CIV žal še vedno neurejeno. Razumljivo je, da te dejavnosti zveza ne more zagotavljati samostojno, zato je toli-ko bolj potrebna čimprejšnja sistematska ureditev te problematike, podobno kot je to urejeno za druge vrste invalidnih oseb v SR Sloveniji.

Tudi na področju rehabilitacije obstoječe razmere niso zadovoljive. Civilni invalidi vojne glede fizičnih in nemalokrat tudi umskih sposobnosti niso zadostno rehabi-litirani, saj do nedavnega tej kategoriji ob-čanov ni bila namenjena organizirana skrb. Ustrezno temu stanju je neurejeno tudi stanje pri zaposlovanju, ker so CIV prisiljeni delati na delovnih mestih, ki so jim zaradi nezadostne rehabilitiranosti in usposobljenosti edino dostopna, njihove »potencialne« sposobnosti pa so mnogo večje od tistih, ki jih zahtevajo omenjena delovna mesta. Iz uradnih podatkov je razvidno, da še vedno skoraj četrtina ci-vilnih invalidov dela na neprimernih ali celo zdravju škodljivih delovnih mestih.

V kolikor je namen našega članka pri-kazati najpomembnejše razloge za izpolni-tev varstva CIV, nemoremo obiti tega, da imajo vojaški mirnodobski invalidi kot jih imenujejo, torej tisti, ki se niso poškodova-li v vojni temveč v mirnem času, enake pravice, oziroma uživajo enako varstvo kot vojaški vojni invalidi. Vsekakor gre za po-datek, ki človeka nehoti sili k razmišlja-nju.

Zahteve civilnih žrtev vojne, ki smo jih v glavnem navedli v prejšnjih člankih, opravičuje med drugim tudi koncept na-šega splošnega ljudskega odpora. Le-ta tem-elj na nedeljivosti fronte in zaledja in od vsakega našega občana zahteva, da ena-kopravno sodeluje pri obrambi domovine.

S tem se praktično izenačujejo vojske in civilne osebe, kar na nek način narekuje izenačitev njihovega položaja tudi v pri-meru, ko gre za prevíce, ki se pridobijo ob izgubi zdravja ali delovne sposobnosti. V sodobnih vojnah se vse bolj izenačujejo razmere, v katerih lahko nastane invalid-nost, bodisi da gre za borce ali osebe, ki v vojnih dogodkih sodelujejo kot civilne osebe.

V PREMISLEK

Glede klimatskega zdravljenja o katerem smo že pisali velja dodati predvsem sle-deče: Ni dvoma, da so takega zdravljenja civilni invalidi vojne nujno potrebni, saj je njihova invalidnost nastala v otroški, včasih celo v detinski dobi, to je že pred 5. letom starosti, torej v dobi, ki je po mnenju psihologov za normalen razvoj ce-lotne osebnosti, generalnih faktorjev inte-ligence in podobno, tako pomembna, da se včasih sliši kar neverjetno. Ali ni to dovolj opravičljiv razlog za dodelitev omenjene pravice. Če upoštevamo zgoraj navedena dejstva, izčrpavanje organizma in duševnosti takega invalida, se nehotе vsiljuje misel o pomenu razlike med civil-nimi in vojaškimi invalidi, pri katerih in-validnost ni nastala pred 16. letom starosti, vsaj v večini primerov, v sedanjem času pa praviloma pred 19. letom starosti.

»VI SPADATE V RED INVALIDA, RATNIH INVALIDA«

Kot razlog za izpolnitev varstva velja omeniti tudi dejstvo, da je bil vzrok inva-lidnosti civilnih invalidov vojne vojno stan-je, v večini primerov pa tudi orožje, to je eksplozije, ki so povzročile tipične po-škodbe. Vsekakor so te poškodbe bolj po-dobne poškodbam vojaških invalidov, kot pa poškodbam katerikoli drugih invali-dov. Spomnimo se besed tovariša Tita:

»Ali svakako da vi spadate u red inva-lida, ratnih invalida i to vama se nikako ne bi moglo odreči i tu ne bi trebalo, da se odvaja. Jer, oružje koje je ostavljeno, mine i sve drugo — to je ratna stvar, to je rat. Jer, je Nijemac, kao što ste sa-mi kazali, htio da uništi našu djecu i da čim više bude žrtava kad on ode. Kad nije moga da sve pobije direktno on je želeo indirektno. Ja mislim da bi sada trebalo srediti te stvari.« Nekateri jih mo-če prezro, prav nič nesprejemljivo pa ne-bi bilo primerjati oziroma zahtevati pribli-žanje varstva CIV varstvu vojaških vojnih invalidov ali vsaj mirnodobskih vojaških invalidov.

Ob ustrezni rešitvi problematike civil-nih invalidov vojne bi bila tej kategoriji občanov zagotovljena trajnejša realna os-nova varstva, odpadlo pa bi tudi valorizi-ranje, ker bi bil uporabljen avtomatizem.

Pri tem pa ne gre prezreti varstva ta-ko v obsegu, kot kvaliteti, ki ga imajo CIV v Jugoslaviji in v državah s socialistič-nim ali kapitalističnim redom.

S tem prispevkom zaključujemo serijo člankov o civilnih invalidih vojne, o nji-hovi problematiki pa bomo verjetno pi-sali ponovno takrat, ko bodo družbeni de-javniki, ki so pristojni za reševanje ome-njene problematike, storili korak dalje.

ANDREJ SKALERIC

Partizanska dota

Ste že slišali za partizansko doto? Ne, saj ni čudno, če niste bili partizanski intendant ali »prizadeti« s to vrsto dediščine.

V začetku leta 1943 smo okrog Primskovega prvič začeli pobirati doto pri be-logardističnih družinah. Okrog Primskovega ni bilo gospodarskih komisij, tudi te-renci so bili redki. Poglejte, kako smo pobirali doto:

Prišli smo v hišo in rekli:

Očka in mamica, dober večer. Vaš sin je pri belogardistih, kajne?

Ja, seveda, kaj moremo pomagati. Nismo mi krivi za vojno, so se navadno izgovarjali.

Takrat smo začeli naštevati, kje vse so nas belogardisti napadli, koliko škode so nam povzročili, koliko naših ljudi je padlo v boju z njimi, koliko civilistov so po-bili itn. Razkrinkavali smo belogardistično izdajalsko politiko in se sklicevali na odloke izvršnega odbora OF in slovenskega narodnoosvobodilnega sveta, ki določajo, da se sovražnikom ljudstva zapleni imetje. Očka in mamica, imetje vašega sina, belogardista, bomo zaplenili.

Saj on nič nima. Posestvo je očetovo, je sledil odgovor skoraj pri vsaki hiši.

Izplačali nam boste njegovo doto. Doto, ki bi pripadala njemu, če bi jo pravič-no razdelili na vse otroke.

Izračunali smo vrednost posestva in nato zahtevali denar ali blago. Delež v hlevu pa deset glav živine in dva konja, smo deset glav glav živine razdelili na doto smo takole izračunali: če je bilo v družini skupaj z belogardistom pet otrok, pet delov. Na vsakega otroka sta prišli dve kravi (ali druga živina) in petina vrednosti konj. To je pomenilo, da sta nam pripadali dve glavi živine. Nato smo izračunali še vrednost drugega imetja. Na račun dote smo odpeljali določeno šte-vilo govedi, prašičev, odvzeli smo delež pri zalogi krompirja, mesa, masti, fižola in druge hrane. Gospodar je lahko plačal v lirah. Po navadi smo vzeli nekaj živine in hrane, drugo vrednost dote pa nam je gospodar izplačal v denarju.

Po pripovedovanju partizanskega intendanta Tilna zapisal

JOZE VIDIC

Dva dni po rušilnem potresu so tudi v Idrskem začeli odstranjevati ruševine.

IDRSKO

TUDI PRI NJIH JE ZADRHTELA ZEMLJA

Nobenega dvoma ni, da potres 6. maja letos ni zagnal ljudem toliko strahu v kosti kot zadnja dva sunka 15. septembra. Dandanes ljudje ne upajo več spati niti v novih hišah, katerih betonske povezave so bile letos popravljene. Ostajajo pod šotori ali v prikolicah. Tisti, ki so menili, da se je zemlja vendarle umirila, so prikolice že pred zadnjim potresom vrnili.

Ko sem govoril z nekdanjim borcem Ivanom Ručno-Matevžem, ki je kot 17-letni mladenič ušel iz italijanske vojske med partizane (bil je v Gubčevi brigadi na Dolenjskem, trikrat so ga ujeli in enkrat so ga Nemci nameravali obesiti sredi vasi, petkrat je bil ranjen) je rekel: »Niti Nemci, niti Italijani, četniki in ustaši me niso nikoli prestrašili. Takega strahu kot sem ga doživel pri potresu pa ni mogoče opisati. Sam ne vem, kako mi je uspelo tako hitro planiti iz postelje na cesto.« Da, vsa vas je bila na nogah. Ljudje so se zbirali v skupine in nemo pričakovali ponovno nesrečo. In ko je tistega dopoldneva spet zabobnelo so bili prepričani, da se zemlja nikoli več ne bo umirila.

Že po majskem potresu je komisija ugotovila, da bo potrebno petnajst stanovanjskih hiš v Idrskem porušiti. Porušiti pa bo treba tudi prav toliko ali še več gospodarskih objektov. Ljudje žalostno strmiijo v stroje, ki rušijo domačije, ki so jim leta dajale najtoplejše zavetišče. Toda sleherni med nami ve, da v tej nesreči ne bo ostal osamljen.

IVAN KURINČIČ

OBCINSKI IN KRAJEVNI PRAZNIKI

● SMARJE PRI KOPRU

Dne 2. oktobra 1943 so bili na tem območju hudi boji med našimi in okupatorskimi enotami.

● SKOFIJE

Dne 2. oktobra 1943 je odšlo v partizane veliko število krajanov.

● POLZELA

Dne 2. oktobra 1942 so Nemci ustrelili v Mariboru 27 talcev, ki so bili doma iz tega kraja.

● KOČEVJE

Dne 3. oktobra 1943 je bil v Kočevju zbor odposlancev slovenskega naroda.

● KORENA

Dne 3. oktobra 1943 je bil tukaj ustanovljen krajevni odbor OF.

● VELKA

Dne 4. oktobra 1944 je Lackov odred napadel enote nemške policije in vermanskega v šolskem poslopju. Nemci so pobegnili, partizani pa so dobili mnogo orožja in opreme.

● REGICA

Dne 6. oktobra je Šlandrova brigada uničila tamkajšnje nemško postojanko.

● LENART V SLOVENSKIH GORICAH

Dne 6. oktobra 1943 je bil ustanovljen odbor OF za tamkajšnje območje.

● FRAM

Dne 24. septembra 1944 so Nemci požgali vas Planico.

PLANINA POD GOLICO

ZBOR KOROŠKIH PARTIZANOV GORENJSKE

ZZB NOV Jesenice in Pododbor koroških partizanov Gorenjske sta priredila 19. septembra v Planini pod Golico drugi zbor partizanov z obeh strani Karavank. Zbralo se je najmanj dva tisoč ljudi: borci NOV, koroških partizanov, mladincev, predstavnikov TO, tabornikov, lovcev in drugih občanov. Prišli so predstavniki družbenopolitičnih organizacij iz Jesenic in Radovljice, predsednik Zveze koroških partizanov Karel Prušnik-Gašper in Milena Greblajer kot predsednica Zveze koroških žena iz Celovca. Srečanje so popestrili na-

DOPISNIKI NAM POROČAJO

stopi folklorne skupine in godba Svobode s Hrušice ter mladinski pevski zbor »Blaž Arnič« iz Jesenice.

Na Suhem sedlu so odkrili spominsko ploščo padlemu komandirju kurirske postaje K-2 Ivanu Čeru, domačinu iz Sveč v Rožu. Član CK ZKS in koroški borec Martin Košir je poudaril povezanost med ideali naše NOB in izgradnjo samoupravne socialistične družbe. Jugoslovani smo bili prvi v Evropi, ki smo se odločili za boj z orožjem proti nacizmu, za politiko neznanosti in človeške odnose med ljudstvi. Zato nas vznemirja koroško vprašanje, ki je postalo sredstvo političnega pritiska in napadov na nas. Kljub temu, da je Avstrija demokratična republika, ki temelji na meddržavni pogodbi, krati pravice naših narodnostnih manjšin. Mi stojimo na strani koroških Slovencev in gradiščanskih Hrvatov. Koroški partizani so se borili tudi za ugled Avstrije. Zato zahtevamo, da Avstrija uresniči določila 7. člena državne pogodbe.

Karel Prušnik-Gašper se je zahvalil za vabilo in za postavitev spominske plošče Ivanu Čeru. Posebno zahvalo je izrekel matični domovini za podporo v boju, ki je zajel našo manjšino. Naši nasprotniki naj ne pozabijo, da je prelita kri koroških partizanov še trdneje povezala Korošce s slovensko narodno skupnostjo.

LUDVIK AMBROŽIČ

ČEPOVAN

SREČANJE PAVLOVCEV

V nedeljo 5. septembra so se v Čepovanu srečali nekdanji pacienti in osebe SVPB »Pavla« in okrevališča št. 1 na Malih Vršah. Udeležencem tega prirskega srečanja sta spregovorila dr. Pavla Jerina-Lah in nekdanji pacient tajne sanitetne postaje na Malih Vršah Anton Kebe-Kobe. Pri položitvi venca na partizansko grobnico na pokopališču v Čepovanu je govoril dr. Aleksander Gala-Peter, ki je bil prvi partizanski zdravnik na Primorskem. Ivo Gabrijelčič iz Sokana je prikazal

svoj barvni film o partizanski saniteti, ki ga je naredil kot amater.

Po srečanju v Čepovanu je ena skupina odšla na Male Vrše, kjer je bila nekoč vas in je sedaj pašna planina, kjer so si ogledali kraj in spominsko piramido, kjer je bilo med vojno partizansko okrevališče. Druge skupine so se usmerile proti Lokvam, Mostu na Soči in v Novo Gorico. Vsi udeleženci tega srečanja so se poslavljali z željo, da bi se v prihodnje še večkrat kje srečali.

CIRIL ZUPANC

RADOVLJICA

UGLEDEN GOST IZ SOVJETSE ZVEZE

Prvi sekretar KP Azerbejdžana in kandidat za člana politbiroja KP ZSSR Alijev Gajdar iz Bakuja, ki je bil z družino na oddihu v Sloveniji, se je konec julija mudil tudi v radovljiški občini. Po daljših prijateljskih razgovorih na komiteju OK ZK Radovljica je v spremstvu namestnice sekretarja komiteja OK ZK Vlaste Vidic in še nekaterih članov komiteja obiskal tovarni Veriga v Lescah in Vezeno na Bledu, kjer se je posebno zanimal za razvojne programe in organizacijo poslovanja obeh podjetij. Najgloblji vtis pa je naredil nanj ogled spominskega muzeja talcev v Begunjah, za katerega se je še posebno zanimal. Gostiteljem in muzejskim delavcem je visoki gost po ogledu izrekel posebno priznanje za skrbno urejene zbirke dokumentarnega gradiva in za vestno čuvanje izročil NOB ter dokazov o nacističnem mučenju slovenskih domoljubov.

S posebnim ponosom je povedal, da v njegovi ožji domovini ob Kaspijskem morju zelo dobro poznajo zgodovino naše osvobodilne borbe, saj je v njej sodelovalo tudi veliko Azerbejdžancev. Deset njegovih rojakov se je borilo tudi v Gradnikovi brigadi. Med njimi je bil tudi proslavljeni borec Mihajlo, ki je žrtvoval svoje življe-

KOŽBANA

POMEMBNI SPOMINI IN OBJEKTI

S podelitvijo priznanj KS Dobrovo v Brdih in udarniških značk prizadevnim in požrtvovalnim udeležencem na MDA Kožbana-76, predvsem pripadnikom JLA, se je minulo nedeljo začela slovesnost, prav na kraju, kjer je bilo 9. julija 1944. volilno zborovanje Zapadnoprimorskega okrožja OF, katerega se je udeležilo okrog trideset ljudi iz Brd, Tolminkeskega, Benečije in Furlanije.

Nedeljsko slovesnost je začel Jelko Koder, predsednik Sveta KS Dobrovo, za njim je imel slavnostno besedo Miha Ravnik, član predsedstva ZKJ, svojevrstni spomenik pomembnemu dogodku NOB in ljudske oblasti je odkril Ivan Sirk-Nanos, takratni predsednik Zapadnoprimorskega okrožja OF, v imenu ANPI pa je prisotne pozdravil Federico Vincenti.

Govorniki in prisotni so obudili spomin na junaški boj primorskega ljudstva, ki je občutilo dolgoletno fašistično tiranijo in se zato odločno izrekli za pravice Slovencev in Hrvatov v Avstriji ter z ogorčenjem obsodili ravnanje avstrisjskih oblasti; izrekli so pripravljenost pomagati prizadetim od potresa, kakor tudi prizadevanje za odpravo nerazvitosti na Kožbanskem, tovarišu Titu pa so poslali pozdravno pismo, v katerem mu želijo okrevanje hkrati pa ga seznajajo s pridobitvami za boljše življenje ljudi na tem območju.

Tako kot je volilno zborovanje sredi vojne vihere — ko je govoril Jože Srebr-

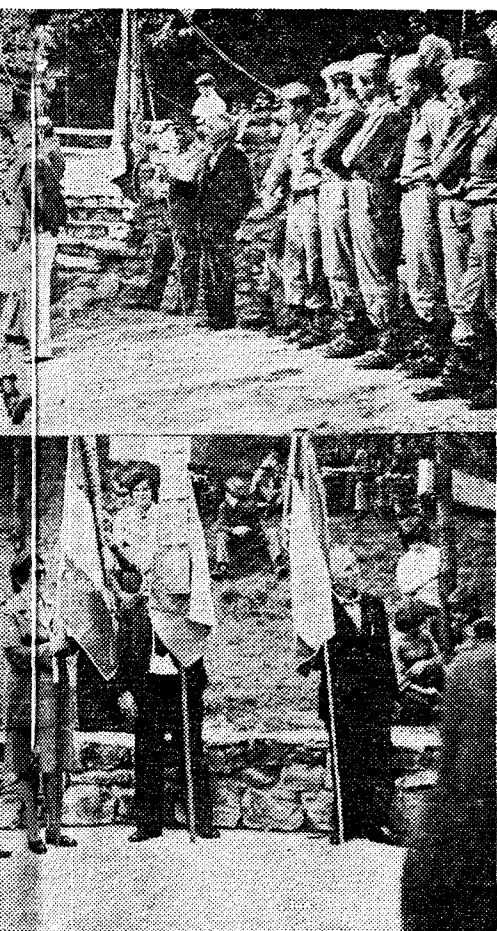

14. nadaljevanje

12. Marija, Podobnik Marija, 3. četa 4. bataljona Sercejeve brigade,
13. Brodar, Kramar Ciril, 2. četa 2. bataljona Sercejeve brigade,
14. Viktor, Frank Viktor, Loški odred,
15. Jaka, Prevec Jakob, Loški odred,

16. Tone, Ožek četa 1. bataljona kove brigade,
17. Radko, Zimnik 1. četa Tomšičeve trige,
18. Pepe, Štehan Loškega odred,
- Štabu Tomšičevega bataljona, bolnišnica pri logo in 18 se

SLAVKO DOKL

tudi vodovod, cesto in telefonsko linijo.

nič, član PK KPS za Slovensko Primorje, ki je dva dni zatem utonil v Soči — odražalo izredno veliko privrženost ljudi borbi in ljudski oblasti, hrabrost, moč in organiziranost, o čemer bo spominjal novoodkriti spomenik, tako so novi objekti, ki so jih gradili mladi (tu so seveda všteti pripadniki JLA) oddolžitev in prispevek družbe za ustvarjanje boljših življenjskih pogojev ljudem v teh krajih. Nove pridobitve so: cestni odcep Vrhovlje pri Kožbani—Kožbana, vodovod in telefonska povezava. Slovesnosti s kulturnim programom in tovariškega srečanja borcev briško-beneškega odreda, aktivistov OF, mladine, vojakov in krajanov sta se udeležila med drugimi tudi Julij Beltram in Franc Tavčar-Rok.

Tekst in slike:
STAS

AJDOVŠČINA

NOVE OSNOVNE ORGANIZACIJE ZSMS

V Ajdovščini, ki leži v »senci« Nove Gorice, delo mladih hromi pomanjkanje osnovnih organizacij ZSMS. Tako so na občinski konferenci ZSMS v občini sklenili, da temu naredijo konec. Zato so v zadnjem času ustanovili več omenjenih organizacij, predvsem v TOZD, ki so do nedavnega pomenili še posebno Ahilovo peto mladih. Okrepili pa so tudi konferenco mladih delavcev na občinski ravni. S tem so mladi delavci zasedli tisto mesto, ki jim gre, je povedal predsednik konference Vero Premrl.

ANDREJ SELAN

POSTOJNA

UPOKOJENCI IN ŠPORT

Pred dnevi so bile v Postojni prve športne igre upokojencev iz vse Slovenije. Pokroviteljstvo je prevzela Zveza društev upokojencev, organizacijska izvedba pa je bila zaupana Društvu upokojencev v Postojni. Nastopilo je 82 članov, ki so jih kot najboljše izbrali na prejšnjih področnih tekmovanjih. Sodelovale so ekipe iz Kopra, Nove Gorice, Novega mesta, Kočevja, Kranja, Kamnika, Jesenic in iz ljubljanske občine Šiška. Zastopane so bile naslednje discipline: kegljanje, šah, balinanje in streljanje. Posebno pri balinanju in kegljanju je bilo ves čas navzočih mnogo gledalcev. Poudariti moramo, da se je področnih tekmovanj udeležilo nad 600 upokojencev, med katerimi je največ borcev NOB. Najstarejši v Postojni je bil Ivan Ilc iz Novega mesta, ki je dopolnil 75 let.

V šahu in balinanju je zasedla prvo mesto ekipa iz Šiške, v kegljanju Jesenice s 570 keglji, v streljanju pa Nova Gorica s 605 krogi. Med posamezniki je bil najboljši strelec Jože Ravbar iz Nove Gorice.

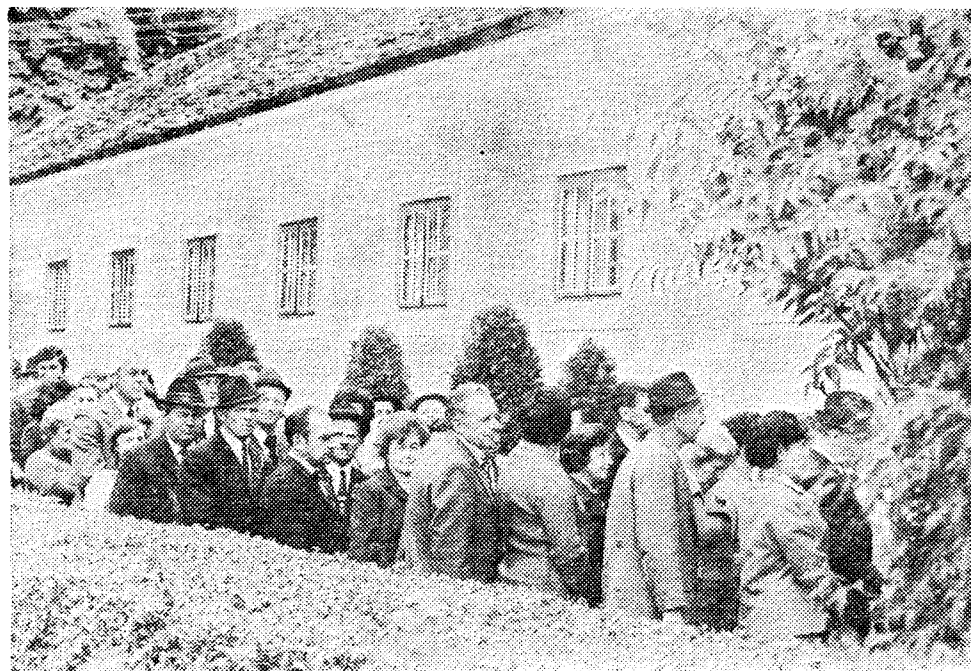
Program je popestril pevski zbor iz Postojne.

VINKO BOVCON

BEGUNJE

OBISKOVALCEV MUZEJA VSE VEČ

Muzej talcev v Begunjah, kjer je bilo med vojno zaprtih 12.096 rodoljubov, obiskuje vse več ljudi, med katerimi je mnogo tujcev. Muzej je nekdanja celica. V obnovljenih prostorih so konservatorji s svojimi strokovnimi vposegi odkrili in restavrirali številne zapise, ki so jih pustile za

Cedrika, ki je postal upravnik SCVPB na Rogu) me je poslal nazaj na Snežnik z nalogo, da organiziram konspirativno gradnjo nove partizanske bolnišnice Snežnik (SVPB-S). Naročil mi je, da se naj takoj povežem s štabom 14. divizije, ki je bila nekje tam. Istočasno naj poiščem v Loški dolini dr. Janeza Kanonija, ki so ga konec septembra 1943 rešili istrski partizani iz zaporov v Kopru.

Sorazmerno lahko sem našel štab 14. divizije, tam pa tudi dr. Janeza Kanonija, ki je nato postal upravnik vojne bolnišnice Snežnik. Komandantu in politkomisarju divizije Mirku Bračiču in Stanetu Dobovičniku-Krtu ter sanitetnemu referentu sem razložil, s kakšno nalogo sem prišel. Komandant Mirko Bračič mi je povedal, da bo štirinajsta kmalu prešla v protiofenzivo in da zato nujno potrebuje veliko bolnišnico za ranjence.

Obljubil je, da mi bo pomagal tako, da bo vsaka brigada 14. divizije dala po eno gradbeno ekipo za vsak oddelek bolnišnice.

Tomšičeva, Šercerjeva in Trinajsta brigada, ki se je kmalu po Bračičevi smrti preimenovala v Bračičevo, so poslale v Babno polje vsaka svojo gradbeno ekipo. Da bo tak način gradnje šel tudi na rovaš konspiracije, mi je bilo že tedaj povsem jasno.

»Ute«, ki so ostale po preelitvi vojne bolnice Tomšičeve brigade prazne, so v nemški ofenzivi prišle zelo prav, o čemer poročajo zapiski dr. Bogomira Magajne-Mirka in pričevanja drugih.

Za novo nastajajočo blok bolnišnico Snežnik je bilo treba zelo hitro organizirati gradbeni material, opremo, hrano, odeje in perilo, za kar smo organizirali ekonomat bolnice. Za hrano je v začetku skrbela 14. divizija, ki je pošiljala tudi odeje in perilo.

seboj žrtve rabljev. Razstavljeni so tudi seznam jetnikov in predmeti, s katerimi so jih mučili gestapovci. Muzej je oblikovno zasnoval Lojze Gostiša, vsebinsko pa ga je uredila Mira Mihevc. Restavriranje zapisov v celicah je izvedel restavrador Zavoda za spomeniško varstvo Viktor Snoj.

Množica obiskovalcev pred vhodom v muzej, kakršno je videti na sliki, zdaj ni več nobena redkost.

BRANKO BLENKUS

RAVNE NA KOROŠKEM

IZPITI IN NAPREDOVANJA

Na Ravnah na Koroškem se je sestalo predsedstvo občinskega odbora ZRVS. Prva točka dnevnega reda je bila strokovna vzgoja rezervnega starešinskega kadra. Tako so sklenili, da bodo v občini organizirali izpite za vse tiste rezervne vojaške starešine, kateri se iz kakršnihkoli razlogov niso mogli udeležiti taktično-orientacijskih pohodov. Zamudniki bodo opravljali svoje naloge v mesecu oktobru pisмено.

Na sejah so se tudi domenili o ustanavljanju aktivov ZRVS v krajevnih skupnostih in organizacijah združenega dela. Do prihodnje seje predsedstva bodo predsedniki posameznih krajevnih združenj podali poročila o ustanavljanju aktivov.

Bilo je tudi govora o organiziranju predavanj za člane ZRVS v letu 1977. V ta namen bodo poslali predavatelje na posebne seminarje.

Posamezna krajevna združenja pa naj bi komisiji pri predsedstvu občinskega odbora ZRVS poslali predloge za napredovanja v višji čin, kakor tudi za odlikovanja.

Odlikovanja naj bi podelili za praznik JLA, 22. december, prav tako pa naj bi bilo do tega roka rešeno vprašanje napredovanja rezervnih vojaških starešin.

F. SREBOTNIK

IZ NASIH KRAJEV

BEOGRAD — Postojnski mladinec Matjaž Šuligoj je dosegel na državnem prvenstvu z malokalibrsko in vojaško puško prvo mesto; nastreljal je 12 krogov. Republiška prvakinja med mladinkami Bojana Čotar je nastreljala le 429 krogov in je bila slabša kot na republiškem prvenstvu. V članski konkurenci je bil med slovenskimi predstavniki najboljši Ervin Seršen iz Celja, ki je zasedel tretje mesto.

E. PROGAR

Z zbora koroških partizanov Gorenjske v Planini pod Golico: Karel Prusnik Gašper govori številnim soborcem.

Foto: BRANKO BLENKUS

PISECE — Dne 4. tm. j 40 borcev in aktivistov iz Pišec odšlo z avtobusom po poteh AVNOJ v Bosno. Obiskali so Jasenovac in Kozaro, znamenitosti Jajca, Ključ, Drvar in Bihać. Na potovanje so povabili tudi mladino, toda odzvali so se le trije.

AVGUST MOLAN

Invalidi in borci NOV iz Nove Gorice — 46 jih je bilo po številu — so avgusta odšli na izlet po Gorenjskem. Pred spomenikom v Dražgošah so položili venec. Med postankom v Škofji Loki so si ogledali tudi muzej. Bili so tudi na letališču na Brnikih, v Begunjah in Kropi, naslednjega dne pa so se peljali čez Vrščic v dolino Trente.

C. Z.

LOVRENC NA POHORJU — V Lovrencu na Pohorju so se spominjali osvoboditve svojega kraja in sosednje Ribnice. Na Klopnem vrhu je septembra 1941 potekal prvi boj med partizani in Nemci, ki so se morali kljub premoči umakniti v dolino. Takrat je padel prvi pohorski partizan Franc Soklič-Brko, rudar iz Velenja. Na slovesnost je prišlo zelo veliko število ljudi. Glavni govornik je bil neposredni udeleženec tega boja Tone Ulrih-Kristl. Udeleženci slavlja so zahtevali uveljavitev 7. člena avstrijske državne pogodbe.

DRAGO MIKLAVEC

LESKOVEC PRI KRSKEM — V nedeljo so odprli novo šolo, ki se bo imenovala po narodnem heroju Milki Kerinovi. V modernih učilnicah bo našlo prostora 600 učencev. Šola ima 24 učilnic, ki bodo omogočale celodnevni pouk. Zgradili pa bodo še igrišča, bazen in športno dvorano. Otvoritev je bila na dan krajevnega praznika. Kip pokojni Milki Kerinovi je odkril narodni heroj Jože Borštnar. Med gosti so bili tudi Ela Ulrih-Atena, Božidar Jakac in več kot tisoč občanov.

PREBERITE V

7D

»Štrajk, štrajk!«

Dvoboj na soncu

Staro kot Dobrač

Opasano morje

Mamila med cementom

(se nadaljuje)

iz snežniških gozdov

še JOŽE OBLAK - SIME

Czebek Anton, 2. bataljona Gradni-
brigade,

o, Žumer Radko, vo-
čete 1. bataljona
e brigade,

Štef Jože, 2. četa
a odreda.

Tomšičeve brigade
ročil, da je njena
a opravila svojo na-
18. septembra 1943

prenehala delovati. Postal
sem politkomisar vojne bol-
nišnice Kočevje.

V Babno polje in gozdove
Snežnika sem se ponovno
vrnil sredi novembra 1943,
po hudi nemški ofenzivi ok-
tobra.

Novi šef sanitetnega od-
delka glavnega štaba dr. No-
vak Franc — dr. Luka (ta je
novembra 1943 zamenjal dr.

kaj privablja goste v zdravilišče

Radenci radenci

Mineralna voda tri srca, sodobna diagnostika in moderno urejena terapija s pokritim bazenom ter teamom zdravnikov—specialistov nudijo uspešno preventivo in zdravljenje. V treh dneh bivanja v Radencih lahko opravite kompletni specialistični pregled, kar v današnjem hitrem tempu življenja veliko pomeni, saj postavlja preventivno zdravljenje danes na prvo mesto, da preprečimo bolezni modernega časa

CESTNO PODJETJE KOPER

**skrb za vzdrževanje,
modernizacijo in
rekonstrukcijo cest**

Ljubljanska banka

**OD 30 DIN
DO 1000 DIN**

Drobnih izdatkov pa ne boste plačevali s čekom, ampak z gotovino. Plačevanje zneskov pod mejno vrednostjo 30 din ne bi bilo smotno, za banko pa ne bi bilo ekonomično.

Banka pa si brezgotovinsko poslovanje tudi zavaruje in izplača vsak ček, ki je pravilno izpolnjen. Kaj to pomeni? Ček je pravilno izpolnjen tedaj, ko je s kemičnim svinčnikom, črnilom ali pisalnim strojem pravilno vpisan kraj in datum izdaje čeka, vsote s številko in besedo, naslov tistega, ki ček prejme (upravičenca) in seveda lastnoročni podpis imetnika tekočega računa, oziroma osebe, ki jo je imetnik pooblastil, da sme razpolagati s sredstvi na njegovem tekočem računu.

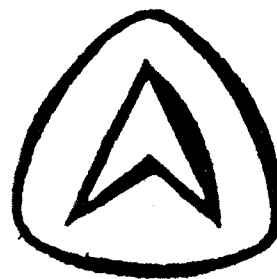
Z enim čekom pa je na drugi strani mogoče plačati samo zneske do 1000 din. Za večja plačila je treba izpolniti več čekov.

O stanju in spremembah na vašem tekočem računu vas bo Ljubljanska banka tudi obveščala. Trikrat mesečno boste dobivali izpiske naše računalniške službe, na katerih bo izpisan datum, številka in vsota z vnovčenega čeka. Ko boste izpiske primerjali s taloni porabljenih čekov, boste čisto enostavno lahko izračunali kdaj, koliko in komu ste plačali iz sredstev na svojem tekočem računu, oziroma koliko denarja še imate.

In še čisto mimogrede, kaj vse lahko plačate s čekom in komu? S čekom lahko plačate blago vseh vrst (od 30 din naprej), obveznosti, enkratne ali ponavljajoče, storitve in še marsikaj.

Vsem organizacijam združenega dela, trgovskim in drugim organizacijam lahko svoje obveznosti poravnate s čekom, pri zasebnikih pa se morate prej prepričati, če so pripravljeni sprejeti plačilo brez gotovine. Vsem, ki že imate tekoči račun pri Ljubljanski banki, pa tudi tistim, ki boste šele postali novi imetniki, priporočamo, da se z vsemi vprašanji obrnete na najbližjo poslovno enoto Ljubljanske banke.

KEMIČNA INDUSTRIJA

 iplas

O. SOL. O. – 66001 K O P E R

**ŽELEZNIŠKA POSTAJA KOPER — TELEFONI: H. C. 21-060, DIREKTOR 21-242,
NABAVA 21-473, PRODAJA 23-661**

**TELEX: 341-32 — TELEGRAM: IPLAS KOPER — TEKOCI RAČUN: SDK KOPER
51400-601-11394 — PP 143**

Nudimo kvalitetne izdelke iz plastičnih mas

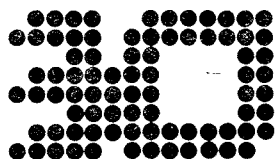
DOBRA stara elektronika
se posavlja — njeno vlogo je prevzel

BOLJŠI transistor

ZAKAJ!

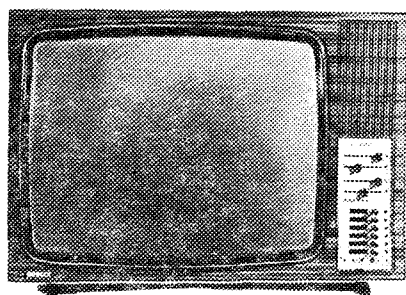
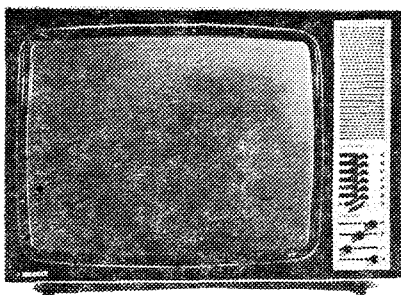
ker je mnogo manjši in lažji
ker ima takorekoč neskončno življenjsko dobo
ker je odporen proti udarcem in tresljajem
ker troši izredno malo električne energije

in ker ima še vrsto lastnosti,
ki jih zahteva sodobna elektronika

**VSI TELEVIZORJI PANORAMA SO V CELOTI
TRANZISTORIZIRANI!**

Tudi najnovejša: **PANORAMA ALFA**
in **PANORAMA BETA**

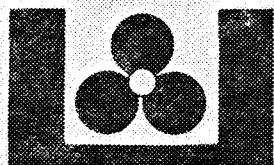

zaslon 61 cm — VHF in UHF kanali od 2 do 68 — avtomatska sinhronizacija in stabilizacija slike — neobčutljiv za nihanje napetosti od 175 do 245 V — predhodno lahko nastavimo 6 programov — trikrat manjša poraba toka kot pri televizorjih z elektronkami — velikost 69 X 51 X 40 cm — teža 24,5 kg

Izreden garancijski rok 18 mesecev!

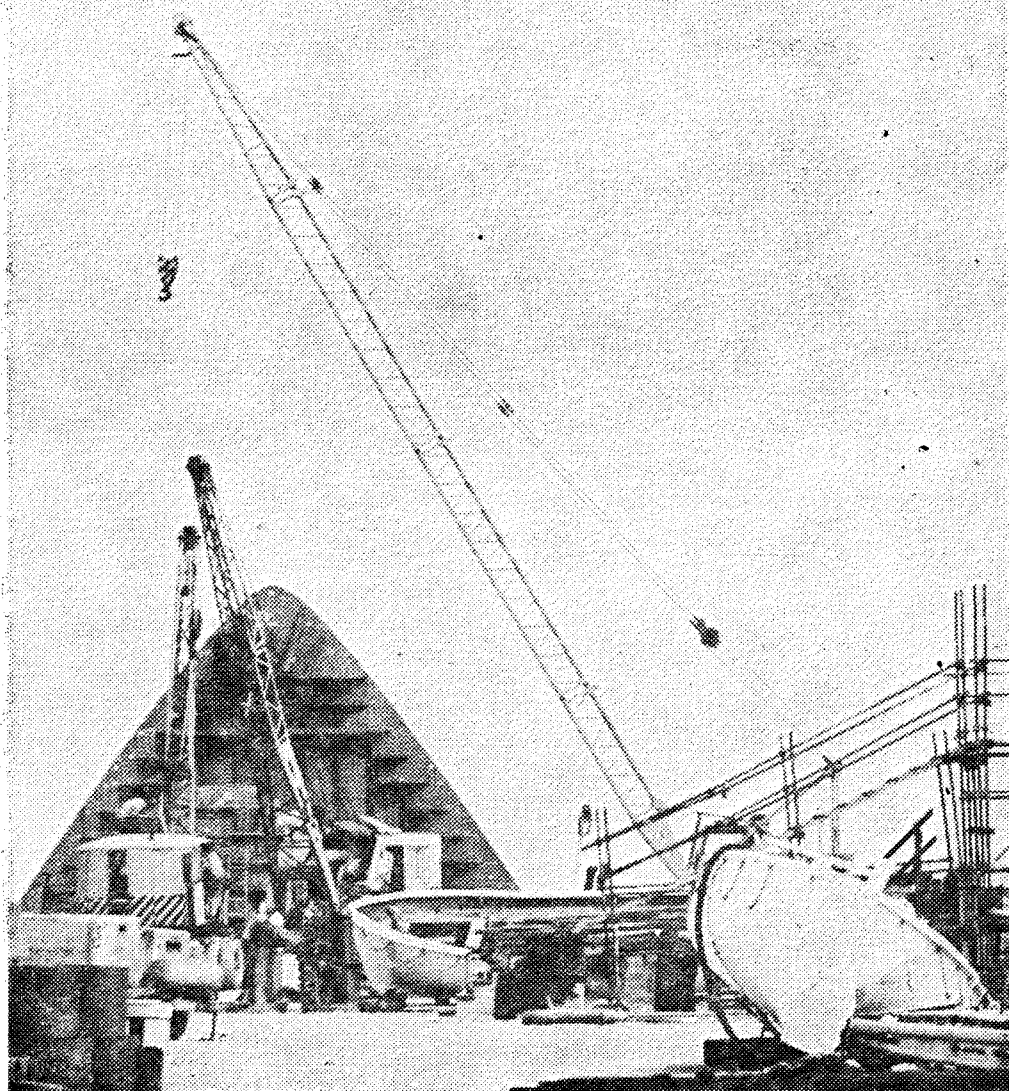
20let
TAPO

proizvodno podjetje pohištva in opreme celovška 317, ljubljana

LADJEDELNICA '2. OKTOBER' p.o.
SHIP YARD

66310 IZOLA — JUGOSLAVIJA
Telefon: 71-320 / 71-321
Telex: 341-21 Izola
Telegram: OKTOBER IZOLA

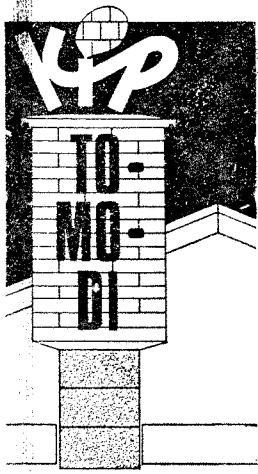

**popravila manjših
lesenih in železnih
ladij**

**proizvodnja
in izdelava
enostavnejših plovnih
objektov do 1000
ton nosilnosti**

**izdelava raznih
jeklenih konstrukcij**

**remont in
rekonstrukcija ladij**

Uporablja se za peči in kotle
od 4.000 do 100.000 Kcal/h

Informacije in strokovni nasveti:

MONTAŽNO INDUSTRIJSKO PODJETJE

61000 LJUBLJANA, Opekarska 13
Tel.: 22-113, 20-641
Telex: 31 420 YU KIP

Borci, invalidi, rezervni vojaški starešine! Pri
gradnji svojega doma se posvetujte s strokov-
njaki Montažno industrijskega podjetja.

TOPLI
MONTAŽNI DIMNIK
Z GIBLJIVO
KISLOODPORNO
OGNJESTALNO
SAMOTNO CEVJO

KOMUNALNO GRADBENO PODJETJE ILIRSKA BISTRICA

komunalna dejavnost
gradbena in obrtna
dejavnost
prevozi

GRADBENO OBRTHO
PODJETJE

TRNOVO

LJUBLJANA
MIRJE 2

opravlja vsa gradbena
dela

POSLOVNO ZDRUŽENJE PROIZVAJALCEV TEKSTILA IN KONFEKCIJE

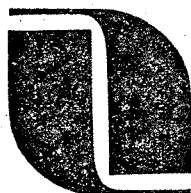
PRODAJNI SERVIS

modna hiša
LJUBLJANA

Pred nakupom jesenske in zimske garderobe ne pozabite obiskati MODNE
HIŠE v Ljubljani, ki je za ta čas pripravila bogat asortiment otroške, mo-
ške in damske konfekcije.

Modni kroji, visoka kvaliteta materialov in dostopne cene, ki jamčijo dober
nakup.

MODNA HIŠA vas pričačuje

NOVOLES

POJEM KVALITETE

Gozdno gospodarstvo Celje n. sub. o

CELJE, LJUBLJANSKA 13

TELEFON: H. C. 22-055, 22-056, DIREKTOR 23-109 • POSTNI PREDAL 153 • ŽIRO RAČUN PRI SDK CELJE 50700-601-10217

EKSPLOATACIJA GOZDOV, SKRB
ZA GOZDNO BOGASTVO

MIZARSTVO TRNOVO LJUBLJANA

PO NAROČILU IZDELUJEMO — OPREMO LOKALOV,
POHIŠTVO, OKNA, VRATA TER INDIVIDUALNE
STORITVE

61000 LJUBLJANA, TRNOVSKI PRISTAN 20 A
tekoči račun: 50103-601-23222, telefon: 21-474

KINEMATOGRAFSKO
PODJETJE

»GLOBUS FILM«
KOPER

predvaja izbrani program v
svojih kinematografih v Ko-
pru, Izoli, Piranu in okolici.

UMETNI KAMEN

Ljubljana, Titova c. 178

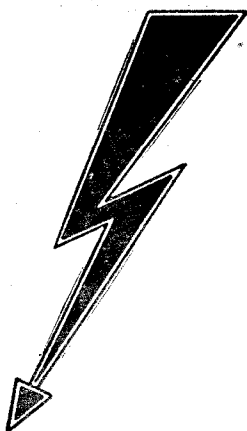
- izdeluje umetni
kamen
- cementne izdelke
- keramične obloge

SOP

Splošno obrtno
podjetje

LJUBLJANA-ČRNUČE

ključavničarstvo
stavbno kleparstvo
montaža centralne kurjave
vodno inštalaterstvo
gradnja cevovodnih in
vodovodnih objektov

DES — TOZD
ELEKTRO KOPER

Ulica 15. maja

oskrba z električno
energijo

KMETIJSKA ZADRUGA LITIJA

P. O.
Valvazorjev trg 3
61270 Litija

telefon: n. c. (061) 88-322
žiro račun pri SDK Litija
50150-601-33049

Združena podjetja
a b c
LJUBLJANA

GOSTINSKO PODJETJE DOMŽALE

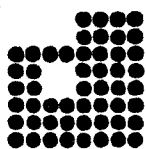
PRIPOROČAMO SE ZA
OBISK V GOSTINSKIH
OBRATIH NAŠEGA
PODJETJA

SLOVENIJALES

LESNO KEMIČNA INDUSTRIJA

lesonit
ILIRSKA BISTRICA

DELO

CASOPISNO IN GRAFIČNO
PODJETJE LJUBLJANA

Tiska časopise, revije, knjige, publika-
cije, razglednice, prospekte in reklam-
ne tiskovine.

Izdeluje enobarvne in večbarvne kli-
šeje v najmodernejši tehniki.

V sklopu podjetja je specializirani
obrat za večbarvni tisk, lakirnica in
plastificirnica.

Izdaja osrednji slovenski dnevnik
»DELO«.

Tednik ITD, štirinajstdnevnik NAŠI
RAZGLEDI, revijo AVTO, revijo STOP,
revijo JANA, ZABAVNIK

LJUBLJANSKE OPEKARNE

LJUBLJANA
CESTA NA VRHOVCE
TELEFON 1: DIREKCIJA: DIREKTOR 22-833; CENTRALA 22-016; KOMERCIJALA 20-965
OBRAČUN: VIČ 22-833; BROJ 20-888; OPEKA 22-842; IN INOČ 51-814
TEKOČI RAČUN PRI NB V LJUBLJANI ŠT. 501-1430/3 POŠTNI PREDAL 14-1

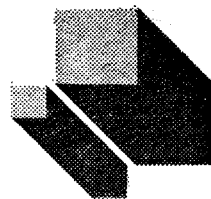
61000 LJUBLJANA, CESTA NA VRHOVCE 2

VAM NUDIJO

vse vrste opečnih izdelkov za nosilne, predelne stene in stropne ter ostali gradbeni
material — apno, cement, betonsko železo, dimne tuljave, Schiedel dimnike, beton-
ske strešnike itd.

Iz nove Tovarne keramičnih ploščic v Račjem selu pa kvalitetne sinter glazirane in
neglazirane keramične ploščice.

Informacije na tel. 61-965, 61-802, 58-546.

**GORIŠKE
OPEKARNE**

p. o. Bukovica 1
65292 Renče

KERAMIX

tovarna talnih ploščic
65293 VOLČJA DRAGA

telefon: (065) 72-611, 72-622

dir.: (065) 72-644

telex: 34383 — YU GOROP

Kdo smo?

Smo ena največjih opekarn v državi in smo v tem letu pričeli s proiz-
vodnjo talnih keramičnih ploščic v novi tovarni KERAMIX.

Kje smo?

Naša nova tovarna KERAMIX je locirana v Volčji dragi blizu Nove
Gorice.

Kaj izdelujemo?

Izdelujemo talne glazirane in neglazirane ploščice po postopku en-
kratnega žganja. To so sinter ploščice s skupnim imenom MONOSINT.

Zakaj sinter ploščice?

Ker je tehnologija povsem nova. Ker je izdelek visokokvaliteten. Ker
so zahteve po tako kvalitetnih izdelkih vedno večje in da lahko nudi-
mo potrošniku zraven stenskih, stropnih, strešnih, fasadnih ter vseh
drugih kvalitetnih opečnih izdelkov še visokokvalitetna tla.

brest cerknica
industrija pohištva jugoslavija
telefon 061-791 200 telex 31 167

**SALON POHIŠTVA BREST
CERKNICA**

tel.: 061 791-200

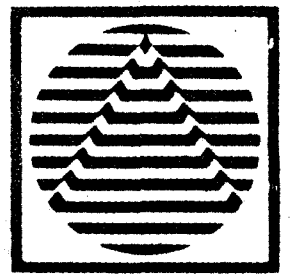
**PRODAJALNA BREST
MARIBOR,
KNEZA KOCLJA 6**

tel.: 062 21-495

**KUHINJE, DNEVNE SOBE,
SPALNICE, SAMSKE SOBE,
STOLI, SEDEŽNE
GARNITURE,
KOPALNIŠKI PROGRAM**

UGODNI KREDITNI POGOJI:

- KREDIT DO 30.000.- DIN
- POLOG 10 %
- ZA DEVIZE 5 % POPUST,
- DOSTAVA POHIŠTVA NA DOM
BREZPLAČNA NE GLEDE
NA ODDALJENOST KRAJA

alpina
30'''
let tovarne
obutve žiri

[illegible]

23. septembra 1976

VABILO

Komisija za spomeniško dejavnost, Komisija za interniranje, politične zapornike, izgnance in vojne ujetnike ter Komisija za razvijanje revolucionarnih tradicij narodnoosvobodilnega boja vabi na pomembno slovesnost, ki bo v Smartnem pri Slovenj Gradcu v nedeljo, 26. septembra 1976 ob 10. uri dopoldne, ko bo odkritje spominskega obeležja na stavbi, kjer so nemški okupatorji od aprila do julija 1941 zapirali in mučili revolucionarje in rodoljube iz Mislinjske in Šaleške doline.

Na slovesnost, ki bo združena s tovariškim srečanjem, vabimo vse internirane, politične zapornike, izgnance, vojne ujetnike, borce narodnoosvobodilne vojske, mladino in vse delovne ljudi!

PRIPRAVLJALNI ODBOR

ZBOR BORCEV JESENŠKO-BOHINJSKEGA ODREDA, BORCEV IN AKTIVISTOV OF GORENJSKIH OBČIN

ZZB NOV Jesenice in ZZB NOV Radovljica ter Odbor borcev Jeseniško-bohinjskega odreda — področni odbor vezistov Stare Fužine — prirejajo v soboto, 25. septembra, ob 11. uri, srečanje borcev Jeseniško-bohinjskega odreda ter borcev in aktivistov OF gorenjskih občin ter drugih borcev in občanov, ki bo v Stari Fužini v Bohinju.

Ob tej priložnosti bodo ob 9. uri odkrili spominsko ploščo vezistom gorenjskih kurirskih postaj ter rečnih linij na Vogarju, ob 11. uri pa bodo na gradu v Stari Fužini odkrili ploščo v spomin sedeža štaba Jeseniško-bohinjskega odreda v letu 1945.

Po odkritju bo osrednja slovesnost s kulturnim programom.

Posebnih vabil organizatorji ne bodo pošiljali, pričakujejo pa čim večjo udeležbo borcev in občanov; priporočajo prihod v Bohinjsko Bistrico s vlakom, lahko pa tudi z avtobusom.

V soboto, 25. septembra, na svidenje v Bohinju!

BORCEM ISTRSKEGA ODREDA

Odbor Istrskega odreda poslednjič poziva vse tiste odredove borce, svojce padlih in po vojni umrlih borcev, ki še niso dobili knjige »Istrski odred«, da takoj, (najpozneje pa do 1. decembra 1976), javijo tajniku odbora

Miranu Blažinu
Izola, Tomažičeva ulica št. 4
telefon 067-71-900

svoje osebne podatke: ime in priimek, kraj in datum rojstva, ter sedanjí naslov.

Napišejo naj tudi izjave, v katerih naj navedejo, od kdaj do kdaj in v katerih odredovih enotah so bili (četa, bataljon, minerski ali obveščevalni vod) ter kdo so bili njihovi neposredni starešine ali soborci.

Odbor potrebuje podatke zaradi podelitve knjige in za ureditev kartotekne evidence.

ODBOR ISTRSKEGA ODREDA

POZIV

Ob petintrideseti obletnici ustanovitve VOS OF pozivamo nekdanje pripadnike VOS OF, da pošljejo svoje naslove na naslov: Aktiv VOS, poštni predal 361, 61000 Ljubljana.

REPUBLIKSKI ODBOR VOS OF
ZA SLOVENIJO

POZIV

Letos je bilo prebivalstvo Posočja že drugič hudo prizadeto. To so ljudje, ki so bili med narodnoosvobodilnim bojem pripravljani žrtvovati vse, tudi svoja življenja za svobodo in za zmago nad mračnimi si-

lami, ki so ogrožale temeljne človekove pravice.

Ze do sedaj se je Odbor Briško-beneškega odreda prizadeval pomagati tem krajem na manj razvitem območju: izpeljali smo zbiralno akcijo za gradnjo šole v Cerknem, znana je tudi udeležba borcev tega partizanskega odreda pri gradnji vodovoda na Kozbanskem, zbrali smo tudi več kot 11.000 dinarjev prispevkov za potresno območje Posočja.

Zato domicilni odbor Briško-beneškega odreda poziva domicilne odbore enot narodnoosvobodilne vojske, ki so delovale na območju 9. korpusa, da se pridružijo naši akciji in izkažejo pravo partizansko solidarnost s prebivalstvom Posočja. Saj je prav v solidarnosti, bratstvu in tovarištvu izvor naše moči in trdnosti.

Zima je pred vrati: kdor hitro da, desetkrat da!

DOMICILNI ODBOR BRIŠKO-BENEŠKEGA ODREDA

NOTRANJSKA VABI

Ko smo začeli razpravo o prireditvah in slovesnostih v počastitev 35-letnice vstaje in hkrati praznovanja našega občinskega praznika, ki ga slavimo v spomin na znameniti prvi napad partizanov pod vodstvom Ljube Šercerja 19. oktobra 1941. na okupatorjevo postojanko v Ložu, smo z dolžnim razumevanjem prisluhnili predlogu in željam Odbora slovenske vojne partizanske bolnišnice »Snežnik« in partizanske lekarne »Planjava« — da za uvod v praznovanje izstargamo pozabi partizanske bolnišnice v snežniških gozdovih.

S temi besedami je Jože Telič, predsednik ZZB NOV Cerknica začel tiskovno konferenco, ki sta jo pripravila DPO občine Cerknica in Odbor SVPB »Snežnik« ter partizanske lekarne »Planjava« v zvezi s prireditvami, ki se bodo izvršile v soboto 25. in nedeljo 26. septembra v Babnem polju, Zupanovem laz, Starem trgu pri Ložu in v Nadlesku. Po odkritju spominske plošče par-

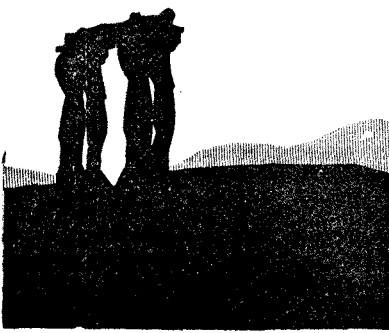
tizanske lekarne Planjava na osnovni šoli v Babnem polju, v soboto 25. septembra ob 9. uri, bo slovesnost ob 11. uri na Zupanovem laz, v osrčju Snežnika; na kraju, kjer je med NOB delovala SVPB »Snežnik«, pa bodo odkrili veličasten spomenik.

V nedeljo, 26. t.m. bo po otvoritvi razstave »Slovenska partizanska saniteta« v Starem trgu pri Ložu nedvomno zanimiva prireditev. Na obnovljenem partizanskem letališču pri vasi Nadlesk v Loški dolini bodo enote civilne zaštite ponazorile evakuacijo partizanskih ranjencev na zdravljenje v Bari z DC-3, letalom enakega tipa kot v letih med vojno. Kulturni program bodo izvajali pionirji iz Starega trga in Prezida, moški pevski zbor in pihalna godba iz Cerknice, skratka vse bo v domači izvedbi, kakor tudi skrb za prehrano, ki so jo prevzeli lovci in ribiči.

Zapisati pa je treba, da si organizatorji želijo in vabijo na prireditve tudi vse borce in aktiviste, zlasti domicilnih enot, ki so se med NOB borili in delovali na tem predelu slovenske zemlje, pa tudi mladino, saj je pokrovitelj omenjenih prireditev republiška konferenca ZSMS.

V soboto in nedeljo na svidenje v Babnem polju, Zupanovem laz, Starem trgu pri Ložu in v Nadlesku!

STAS

IMELI SMO LJUDI

Karel Kozar

Dne 31. maja so na Blejski Dobravi pokopali nosilca spomenice 1941, Karla Kozarja-Romija z Jesenic. Rodil se je v Veržetu leta 1912. Prve petokrake zvezde na Jesenicah so bile njegov izdelek. Doma je tiskal obvestila in radijska poročila. Od junija 1942 je bil četni komisar v Cankarjevem bataljonu, pozneje pa je bil komandir bolnišnice za Gorenjsko in bolnišnice Kokrškega odreda. Na Jesenicah je po osvoboditvi opravljal posle komandanta zbirne baze za nekdanje internirane. Več let je bil predsednik ZZB NOV.

Anica Belingar - Fatur

V Kromberku pri Novi Gorici so se 7. septembra za vedno poslovili od Anice Belingar, poročene Fatur. Rodila se je pred 49 leti. Vsi njeni domači so sodelovali v NOB; en brat je padel med grškimi partizani. Pokojno Anico so 25. junija 1944 Nemci zaprli in poslali v taborišče. V Auschwitzu so ji vtetovirali številko 82461; bila pa je tudi v Ravensbrücku in nato v Molenburgu.

Andrej Pangeršič

Dne 18. avgusta so se borci in aktivisti poslovili od 76-letnega Andreja Pangeršiča iz Podrečja pri Domžalah. V NOB je začel aktivno sodelovati že leta 1941 in leta 1944 je postal sekretar vaške celice KPS na Viru. Sin Andrej je padel kot borec. Pokojni je bil dolgo časa predsednik krajevne skupnosti na Viru; prejel je več visokih odlikovanj.

Niko Trojar

Na ljubljanskih Zalah so se 27. avgusta zadnjič poslovili od vojnega invalida Nika Trojarja. Dolga leta je bil član upravnega odbora invalidske organizacije »Darko Marušič« v Šiški. V narodnoosvobodilnem gibanju je začel sodelovati ob samem začetku. Okusil je grozote nemških taborišč in osvoboditev je dočkal v bolnišnici. Kljub 100-odstotni invalidnosti je marljivo sodeloval v družbenopolitičnih organizacijah.

Antonija Jelenc

V Kranju so 14. jul. pokopali Antonijo Jelenc, Jelenčevo mamo iz Primskovega. Rodila se je pred 91 leti v Dražgošah kot hči Smidove družine. Rodila je osem otrok, od katerih so štirje dali življenje za svobodo. Vso vojno je bila prava partizanska mati, ki je pomagala bolnim in ranjenim borcem. V veliko zadoščenje ji je bilo, ko so pred domačo hišo vzdali spominsko ploščo z imeni njenih padlih otrok.

Milan Vončina

V Slovenskih Konjicah je 7. aprila preminil najstarejši član ZB NOV. Rodil se je v Kozjem leta 1891. Bil je Maistrov borec in član mnogih naprednih organizacij. Okupatorji so ga zaprli takoj po prihodu in nato ponovno v letu 1943. Ves čas je član OF. Po osvoboditvi je bil dolga leta član občinskega odbora ZZB NOV in Zveze prostovoljcev za severno mejo.

Jože Ferlič

Na novomeškem pokopališču so se 17. avgusta za vedno poslovili od Jožeta Ferliča. Rodil se je pred 76 leti. Bil je aktivist OF od leta 1941. Italijanski okupatorji so ga poslali v taborišče na Rabu. Po kapitulaciji Italije je vstopil v NOV. Prejel je več odlikovanj.

Janez Javoršek

V Zagorju so se 31. julija za vedno poslovili od Janeza Javorška iz Strahovlj. Rodil se je leta 1923. Med NOB je organizirano sodeloval kot obveščevalec na domačem terenu do aretacije novembra 1943; osvoboditev je dočkal v nemškem taborišču. Bil je odlikovan.

Anton Tušak

V Apačah so 31. avgusta pokopali Antona Tušaka iz Zepovec. Rodil se je pred 65 leti. V NOB je začel aktivno sodelovati v začetku leta 1943. Proti koncu istega leta je vstopil kot borec v Kozjanski odred. Prejel je dve odlikovanji.

Emil Šuligoj

V Vrtojbi so 24. avgusta pokopali Emila Šuligoja. Rodil se je v Goriških Brdih leta 1924. Bil je borec Briško-beneškega odreda in pozneje komandir čete. Po vojni je služboval v JLA, kjer je dosegel čin kapetana. Bil je odlikovan.

Da bodo vedeli, da bomo vedeli!

Vemo, da prebivalstvo Posočja preživlja hude ure... Pa smo jim hoteli povedati, da niso sami, čeprav se jim morda to včasih dozdeva

Priznajmo si, da se o solidarnosti že dolgo ni toliko pisalo, kot prav v teh zadnjih dneh.

Čeprav v teh vrsticah ne nameravamo iskati odgovora na vprašanje, kako hitra in učinkovita zna biti ta naša solidarnost v končnem seštevku, lahko iz dogajanj, ki nas vznemirjajo iz dneva v dan, potegnemo zaključek, da brez medsebojne pomoči, kot pravimo solidarnosti po domače, ne bo moč živeti.

In ker je treba solidarnost človeku privzgojiti in ker solidarnost tudi ni učni predmet (kar morda niti ne bi škodovalo!), bomo morali o solidarnosti, vse tako kaže, še in še pisati (ne samo ob potresih in drugih nesrečah!), pa čeprav se morda komu zdi, da je takšnega pisanja nekoliko preveč.

Iz povsem preprostega razloga: v uho in srce nam mora priti ta beseda, to je vse.

Tudi zato bomo danes pisali o štirimesečni zvezni mladinski delovni akciji »Posočje 76«, ki se je končala prav te dni. Torej ne le zgolj obračuna, na

**RAZVIJANJE IN NEGOVANJE
REVOLUCIONARNIH TRADICIJ**

katerega smo lahko, danes mimogrede povedano, ponosni! In kakšen je? Več kot 700 brigadirjev iz vse Jugoslavije je delno ali docela uredilo 313 hiš, 3 vodovodna omrežja, cesto na Fone in med Vrsnom ter vasjo Krn, pomagalo pri elektrifikaciji partizanske Gorenje Trebuše... In čeprav so novi potresni sunki žal uničili 20 odstotkov vloženega brigadirskega dela, vrednega 8,5 milijona dinarjev. Pisali bomo predvsem zato, ker lahko s posebnim zadovoljstvom (toliko bolj, ker gre za prizadevanje mladih!) zabeležimo, da je zvezna, poudarjamo zvezna, mladinska delovna akcija »Posočje 76« stekla v enem samem mesecu, pa čeprav vemo, da ni bila načrtovana in da se tovrstne mladinske delovne akcije pripravlja nekaj mesecev.

To je hitra in učinkovita solidarnost.

Zakaj ne bi na tem mestu predstavili tudi zvezno taborniško brigado, ki se je v okviru »Posočja 76« lepo izkazala. In med njimi tretjo izmeno z imenom Borisa Kidriča, ki je bila petkrat udarna in se lahko pohvali s sedemdesetimi odlikovanci, pa naj gre tu za značko udarnika ali za pismeno priznanje! Kljub slabemu vremenu so presegali normo, ena izmena je bila boljše od druge, in, kot so se sami po-

hvalili (in zakaj se ne bi?), bili močnejši brez mojstrov. Povedati je namreč treba, da je bila to specializirana brigada učencev poklicnih šol!

In ko smo se šestnajstega septembra, samo dan po potresnem sunku, pogovarjali s tovarišem Franetom Merelo, strokovnim sodelavcem Zveze tabornikov Slovenije, smo zabeležili naslednje sporočilo tolminskega tabornika Jožeta Cimermana, ki je na potresnem področju že od maja letos: na poti je že 117 taborniških šotorov.

Tudi to je hitra in učinkovita solidarnost.

V Zaročišču pri Kobaridu, kjer je bilo do nedavnega taborišče zvezne mladinske delovne akcije »Posočje 76«, pa bodo v soboto pričeli z delom pripadniki JLA... Pravijo tudi, da bo v 50 dneh postavljenih 300 montažnih hiš tam, kjer je bilo treba vse podreti.

Se vam ne zdi, da je treba o tem še in še pisati?

Naj to osrednjo misel našega skromnega razmišljanja o naši solidarnosti še podkrepimo:

Z zvezne mladinske delovne akcije »Posočje 76«

Foto: FRANE MERELA

Ali veste, da je vas Podbela v Brezinjskem kotu povsem porušena? Ali veste, da pelje do nje takšna pot, po kateri ni bilo mogoče dostaviti gradbenega materiala za popravilo? Tu je zatajila medsebojna pomoč, imenovana solidarnost. Pa ne danes! Morda tudi zato, ker o Podbeli nismo več pisali, opozarjali, ker zanjo enostavno nismo vedeli.

Vemo, da prebivalstvo Posočja preživlja hude ure... Pa smo jim hoteli povedati, da niso sami, čeprav se jim morda to včasih dozdeva.

In zato jih bomo še obiskovali in še pisali o njih. Prvič v začetku oktobra, ko bodo Makedonci začeli v Brezinju graditi šola in drugič, ko bo začela v Bovcu rasti šola z imenom Vladimira Nazorja, prav tako solidarnostno darilo, tokrat Hrvatov, pa tudi o akciji mladih »10 dinarjev za Posočje«, ki se pospešeno izvaja, bomo pisali.

Da bodo vedeli, da bomo vedeli!

MILENA STRAJNAR

Moj rojstni kraj

V Lipi na Krasu so med narodnoosvobodilnim bojem vaščani množično sodelovali s partizani

Najin rojstni kraj je Lipa na Krasu. To je majhna vas na goriškem Krasu, na meji s sezansko občino. Leži ob cesti, ki pelje iz novogoriške v sezansko občino in v zavetju okoliških hribov: Trstelja, Stola, Srednjega vrha in Svetega Ambroža. Hribovje pokrivajo lepi borovi gozdovi, ki so jih domačini zasadili po vojni. Vmes se vrivajo gola pobočja, polna kamenja in griz. Na Trstelju je planinska koča, ki nosi ime po narodnem heroju Antonu Šibelji-Stjenki. Sam vrh je vabljiva izletniško-planinska točka. S Trstelja je lep razgled po vsem Krasu do morja, po Vipavski dolini, tja do Trnovskega gozda.

Po pobočjih Stola in Srednjega vrha je polno zaklonišč iz prve svetovne vojne, na Stolu so še ostanki avstrijske vojašnice, na Sv. Ambrožu pa so vidne razvaline tabora iz turških časov.

Vas je dobila ime po lepem nasadu lip, ki pa ga danes ni več, ker so si domačini v preteklosti iz lip gradili koče. Najstarejša ohranjena hiša je iz sedemnajstega stoletja. To je Pristovska kovačija... Zgradba je bila pred več kot dvesto leti bivalni prostor, pozneje so si lastniki zgradili nov dom, starega pa spremenili v kovačijo. Izpred prve svetovne vojne je bil zgrajenih sedem, po drugi vojni še devet.

Med zanimivostmi kraja prav gotovo lahko prištevamo vojaška pokopališča in spomenike, ki so okrog vasi. Sredi vasi stoji spomenik domačinom, padlim v narodnoosvobodilnem boju, na pokopališču pa so 1970. leta postavili spomin-

ske plošče padlim partizanom čete Rada Boštarnarja.

V Lipi na Krasu so med narodnoosvobodilnim bojem vaščani množično sodelovali s partizani. Skrbeli so za hrano in prenočišča borcev za svobodo. Leti so imeli svojo postojanko v Pasjicah. Veliko moč in fantov se odšlo k partizanom, mnogi se, žal, niso vrnili. Vojaški referent med narodnoosvobodilnim bojem je bil Jožef Kavčič.

Naj naštejeva imena tistih vaščanov, ki so darovali svoja življenja domovini: Vladimir Harej, Alojz Makovec, Anton Kavčič, Viktor Kavčič, Franc Kavčič, Angel Kavčič in Gabrijel Gobrovec, kot talca sta padla Jožef Cegan in Alojz Kavčič, pogrešana pa sta Angel Fabjan in Alojz Kavčič.

V neposredni bližini vasi sta bila dva večja spopada med partizani in Nemci.

Tako so se 25. oktobra 1943 spopadli Nemci in četa Rada Boštarnarja. Partizanom se unik ni posrečil in na goličavi Sekivci je padlo štirinajst fantov. Ob tej priložnosti so Nemci požgali deset hiš. Februarja 1944. leta pa so partizani pripravili Nemcem zasedo. Počakali so jih pri Brichih. Presenečenje je tokrat uspelo, saj so imeli Nemci velike izgube.

Vaščani si prizadevamo, da bi bila vas urejena, pred leti smo napeljali vodovod in asfaltirali cesto.

Pridite in oglejte si, saj ste v Lipi na Krasu vedno dobrodošli!

NEVENKA LEBAN
MARIJA ROGELJA
(»Brstje«, OŠ Miren pri Novi Gorici)

TV-15 ZA MLADINO

V »TV 15 za mladino« še niste objavili fotografije šestnajstletnega, štirinajstletnega in dvanajstletnega Lojka, Pepča in Vančka, ki so skupaj z očetom Alfonzom Sarhom, imenovanim Pohorski kralj, 8. januarja 1943. leta junjsko padli v poslednji borbi 1. pohorskega bataljona, pa vam pošiljamo fotografijo (iz nemških arhivov) mrtvega Sarha in dveh izmed njegovih sinov.

MLADI KURIRJI OSNOVNE SOLE
BORISA KIDRIČA, MARIBOR

Živimo srečno

Rad obiskujem nove kraje, saj tako odkrivam lepote svoje domovine, ki jo imam rad

Moj dom je v Šiški, moja ožja domovina je Slovenija, Jugoslavija pa je moja širša domovina.

Zelo rad potujem, kajti na poti spoznavam svojo domovino. Najlepše kraje in pokrajine sem spoznal na izletih, ki jih je organizirala borčevska organizacija.

Tako smo bili nekoč na obisku Ribniške in Sodraške doline ter v Jelenovem žlebu. To je tisti Jelenov žleb, kjer so marca 1943. leta partizani izbojevali zmagovito bitko nad Italijani. Ta dan praznuje občina Ribnica svoj praznik.

Slišal sem mnogo zanimivega. V teh krajih so ljudje pred vojno težko živeli in med vojno so bile številne vasi ribniške občine porušene in požgane. Po

vojni so zgradili nove vasi in ljudje so dobili zaposlitev v industriji, ki je tukaj zelo razvita.

Z avtobusi smo se odpeljali tudi na Travno goro in od tu v vas Goro nad Sodražico, kjer smo obiskali Ivančičevo mambo, ki je v boju za svobodo izgubila štiri sinove. Zelo živo nam je pripovedovala spomine na težke dni pred vojno in o letih, ko je naša domovina bojevala in preživljala najhujše dni v svoji zgodovini.

Sedaj živimo srečno življenje.

Ob koncu bi povedal še to, da rad obiskujem nove kraje, saj tako odkrivam lepote svoje domovine, ki jo imam rad.

MARKO SKUSEK

Zanimiva zgodba

»Hvala, mati, rešili ste mi življenje! Nikoli vas ne bom pozabil!«

»Stara mama, povej mi kakšno partizansko zgodbo,« sem je poprosila.

V odgovor mi je vrnila le prijazen nasmeš in vedela sem, da bo moji želji ugodila; samo malo se je še zamislila, potem pa je začela pripovedovati.

— Bilo je v začetku 1944. leta. Tisti dan se je vlekla nad vasjo pusta, siva megla. Že nekaj dni je močno snežilo. Vsaka snežinka, ki je padla na okensko šipo, se je takoj stopila, za njo je ostala le mokra sled, kakršna ostane na licu, po katerem se je potočila grenka solza... Ljudje so se zadrževali v hišah, ven so hodili le po najnujnejših opravilih.

Okrog poldneva je na kuhinjsko okno narahlo potrkalo. Zdrznila sem se, srce mi je začelo hitreje utripati, noge so mi odvevane. Pomislila sem: kaj, če so Nemci, kaj, če so koga dobili, kaj, če bodo odpeljali še mene, kaj hočejo...? Ne, to niso Nemci! To ne morejo biti Nemci, sem pregnala črne misli. Oni bi potrkali grobo, surovo, glasno.

In res, nisem se zmotila. Ko sem prišla do malih vrat, sem videla, da leži pod oknom ranjen partizan. Bil je ves krvav, prav tak pa je bil tudi sneg okrog njega. S premrlimi rokami je grabil sneg okoli sebe in ga skušal nesti v usta. Ni mu uspelo. Takrat pa sem zagledala na njegovi nogi strašno rano. Nehote sem zakričala. Ranjenec je hropel, njegove oči so bile motne, gledale so v daljavo, njegova usta so mrmrala nerazumljive besede.

Sla sem k njemu in ga z veliko težavo spravila v hišo. Vse krvave madeže in sled, ki je vodila do hiše pa sem pokrivala s svežim snegom. Ranjenec je medtem izgubil zavest. Očistila sem mu globoko rano, jo obvezala s kosi platnene rjuhe in mu zamenjala obleko, saj je bila njegova raztrgana ter premočena.

Kmalu je ranjenec prišel k sebi. Nahranila sem ga.

»Veste, mati, minirat smo šli most, pa smo padli v nemško zasedo. Hodil

sem prvi, zato so me prvega opazili in mi prestrelili nogo.«

Govoril je počasi in tiho, pri vsaki besedi je čakal, da so se mu povrnila moči.

Bilo mi je hudo, ker sem videla, na trpi. Zato je bilo treba čimprej nekaj ukreniti. Stekla sem k sosedu, ki je bil »zanesljiv«. Povedala sem mu vse o ranjencu. Vedela sva, da za partizana ni varno, da ostane dalj časa pri nas, saj lahko vsak trenutek pridejo Nemci. Zato je sosed zapregel konja in pripeljal gnojni koš, v katerega sva previdno položila ranjenega partizana. Pokrila sva ga s slamo in deskami, navrh pa naložila še nekaj gnoja. Ko sva se z ranjencem poslovila, mi je dejal: »Hvala, mati, rešili ste mi življenje! Nikoli vas ne bom pozabil!«

Ko sem stala na pragu in gledala za vozom, ki se je vedno bolj oddaljeval, mi je postalo pri srcu hudo, da bi jokala. Spomnila sem se svojih fantov. Kje hodijo. Ali jim kdo pomaga? So lačni? Ali so sploh še živi?

Sosed je partizana srečno pripeljal v Kropo k neki partizanski družini, od tam pa so ga odnesli v partizansko bolnišnico. Nekaj mesecev po končani vojni je ta partizan prišel k meni in se mi še enkrat zahvalil za vse, kar sem storila zanj.

To zgodbo mi je pripovedovala moja stara mama, ki živi na Dobrovi v veliki, rumeno obarvani domačiji. Povedati moram, da je moja stara mama med vojno vseskozi pomagala partizanom. Imela je pet sinov — partizanov. V decembru 1943. leta ji je na pobočju Jelovice padel najmlajši Dušan, tri tedne nato so ji pokopali moža... Tako je ostala sama na kmetiji. Hudo je bilo, pa vendar je vzdržala, čeprav bila kot »sumljivac« stalno pod nemško kontrolo.

MARJANA POGACNIK

KRAMLJANJE

Mladi iz Ljubljane so na naši strani bolj redki gostje, pa smo se prispevka in pisemca Marka Skuška, učenca 6. a razreda Osnovne šole Zvonka Runka, toliko bolj razveselili. »Rad prebiram TV 15, saj nam je dober tovariš,« je zapisal v pisemcu.

Kaže, dragi Marko, da bomo postali tudi dobri prijatelji.

In zdaj k Slavku Hrenu iz Kopr in njegovim besedam, ki jim bodo danes posvetili pravzaprav vse vrstice, namenjene kramljanju.

Dragica Smilevska-Makedonkica iz Kumanovega mu je takole pisala:

»Slavko, lepo te pozdravljam in ti sporočam, da se še vedno nisem sprijaznila s tem, da je naš avnojski pohod sklenjen, da smo se vrnili v domače kraje in da nismo več skupaj.«

»Podobno vsebino imajo vse kartice, ki so mi jih poslali tovariši z avnojskega pohoda,« piše Slavko dalje.

»Če sem iskren, moram povedati, da je tudi meni hudo. Kdo bi lahko pozabil Dragico, pa Vojčeta iz Makedonije, Bato iz Črne gore, vojaka Mladena iz Srbije, Janjo iz Ljutomer, Ireno iz Slovenj Gradca! Kdo bi pozabil pesem Hej, brigade, ki je donela iz vseh štirih avtobusov, pa kolo, ki smo ga zaplesali okrog spomenika na Mrakovici!«

In naš Slavko je, verjemite nam, iskren, dober fant.

»Izkušnje in spoznanja s tega

pohoda bomo prenesli med mlade v domačih krajih ter postali nosilci razvijanja in negovanja revolucionarnih tradicij, ljudske obrambe in družbene samozaščite, kot nam je slovesnem zaključku pohoda, te politične šole ter kovačnice bratstva in enotnosti med jugoslovanskimi narodi in narodnosti, na srce položil Lado Goričan, komandant brigade.«

To bratstvo pa je tako trdno, da ga ne more nihče zlomiti. Zato, tudi zato se Dragica Smilevska-Makedonkica tako rada spomni na pohod, zato bo s toliko večjo neučakanostjo odštevala dneve do dneva republike, ko se bodo brigadirji avnojske brigade ponovno srečali.

»Dragica, tudi jaz komaj čakam ta dan.«

Bogato in pristrčno je tvoje pismo, dragi Slavko. Zato bomo objavili kar vse fotografije, ki si nam jih poslal, čeprav to ni v naši navadi in čeprav smo letošnemu avnojskemu pohodu posvetili že kar veliko prostora.

Na tvoje vprašanje, kdaj se bodo spet zbrali mladi »tevejevci«, ti žal ne morem odgovoriti. Želja, da bi se spoznali, pomenili in izmenjali izkušnje, saj je novih imen v »TV 15 za mladino« vedno več in več, kot ugotavljaš v pismu, je povsem razumljivo. Na takšno srečanje, o katerem smo že govorili, nas je opozoril tudi Tomaž Gorenc iz Ankarana.

Sicer pa, dragi Slavko, upanje je pol življenja.

Lepo pozdravljeni!

Milena

TV-15 ZA MLADINO

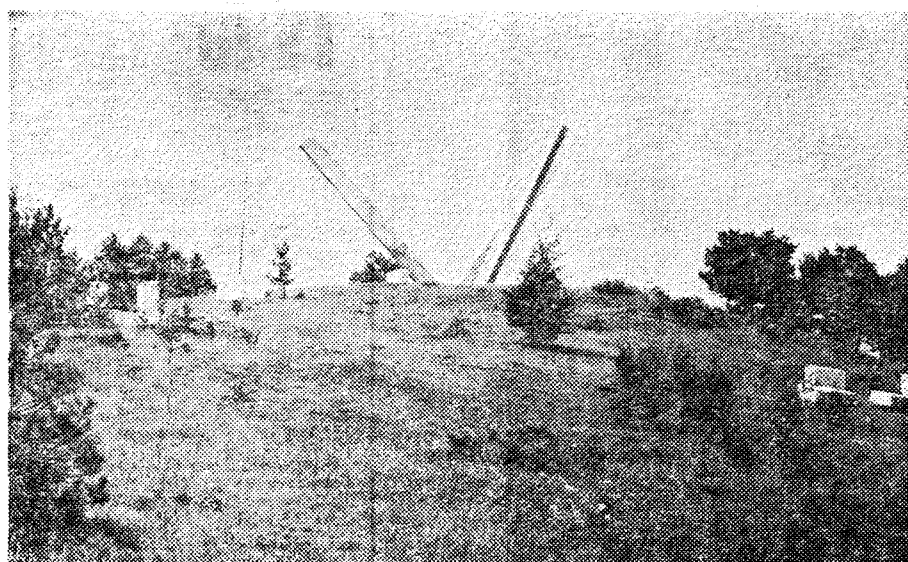

Pobodniki brigade »AVNOJ 76« na maršu

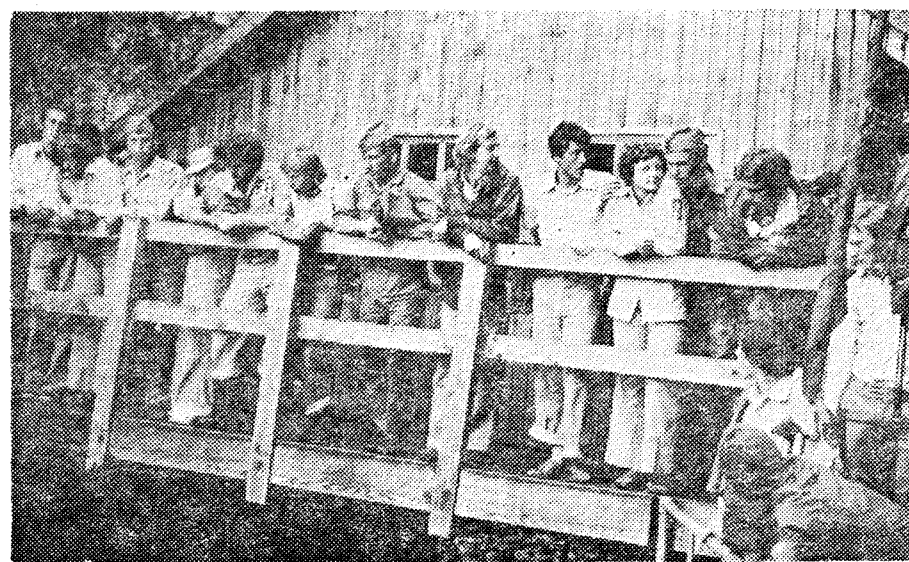

Mladi brigadirji smo položili venec na spominsko ploščo Ivi Loli-Ribarju

Kovačnica bratstva in enotnosti

Spomenik v Drvarju

Obiskali smo tudi Titovo pečino nad Drvarjem

Foto: SLAVKO HREN

»V začetku februarja 1939. leta z odločitvijo CK ZKJ nadaljuje svojo partijsko delo v Skopju in postane sekretar novoustanovljenega pokrajinskega komiteja KPJ za Makedonijo. Med drugim je komite organiziral velike demonstracije v Skopju, decembra 1939. Po teh demonstracijah je bil Orlandić aretiran in mučen. Med preiskavo v zaporu, v katerem je bil nekaj mesecev, kljub mučenju ni nič prižal.«

Kakšnim mukam je bil izpostavljen, najbolje govori njegov poskus samomora, ko se je vrgel skozi okno večnadstropne hiše, v kateri so ga zasiljevali. Samomor so mu preprečili agenti, ki so ga ujeli za noge. Vseeno pa je uspel, da si je na okenskem steklu prerezal vene, ker se je bal, da mučenja ne bo vzdržal. Toda vseeno je vzdržal. Ko so ga ozdravili, so ga izpustili iz zapora »zaradi pomanjkanja dokazov«. V julijski revoluciji 1941. leta so vsi trije bratje Orlandić uporno in dostojanstveno stopili pod vojaški prapor.

Njihova mati Milica je bila tipičen primer črnogorske matere, opevane v narodnih pesmih. Kot mnoge druge matere, tudi ona ni pokazala solz niti takrat, ko se je bilo težko vzdržati.

Ko je izvedela za junaško smrt svojih sinov Blaža in Špira, ji je bilo težko, še posebej, ko je slišala, kako je Špiru pri Kolašinu nemški mitraljez razdrobil glavo. Toda ni zajokala. Ko so ji naskrivaj izrekli sožalje, je govorila:

»Pa čeprav so umrli. Zato sem jih rodila, da umirajo za svobodo.«

Upala je, da bo vsaj eden preživel vojno, toda želja se ji ni izpolnila. Vojna se je bližala koncu, moč okupatorja in njegovih služabnikov je plahnela. Toda prestrašeni zaradi bližnje kazni so bili še bolj nasilni. Maščevali so se nad talci, ki so jih vlačili iz celic cetinskega zapora.

Tako so 10. septembra 1944. leta za nekega ranjenega Nemca obsodili tri borce na smrt z obešenjem. Ta trojica na smrt obsojenih je bila: Ivo Orlandić, Tripo Muk in Milutin Laković. Laković je poskušal zbežati, a so ga ubili, Orlandića in Muka pa so obesili. Ko je zvedela o tem, da bodo obesili njenega najmlajšega sina, je Milica tekla po ulici za kamionom, ki je peljal v smrt njeno poslednje upanje — tretjega sina Iva.

Zasopla in bleda kot smrt, toda ponosna, je prišla na morišče, do ograje dvorišča sedanje srednje medicinske šole v Cetinju. Ko je nemo in nemočno gledala sina in njegovega tovariša, so rablji mrzlično pripravljali vrvi. Tovornjak je potegnil, to-

PODOBE NAŠIH LJUDI

Kako se je bojevala Milica Orlandić

Milica Orlandić zagotovo nikdar ni slišala za špartansko mater in za njeno hrabrost, toda v vsem jo je presegla. Tri svoje sinove, tri svoje nade, je darovala svobodi, a ni zavzdihnila. Ponašala se je z njimi, mrtvimi, tako kot se je postavljala, dokler so bili živi, saj je vedela, da so si s svojo hrabrostjo in neustrašenostjo zagotovili nesmrtnost.

Blažo, Špiro in Ivo Orlandić so vedeli, da je smrt najstrašnejša za tiste, katerim z življenjem vse ugasne. Oni pa so se borili do zadnjega, da bi živeli po smrti. Ta boj za boljši jutri so začeli že zgodaj, še posebej Blažo, ki je še kot srednješolec položil izpit pred partijo. O njem piše zbornik narodnih herojev med drugim:

da takrat se je pod Ivom zlomila veja. Rablji so spet postavili Iva pod vešala. Toda veja z vrvo se je v drugo zlomila. Milica je nepremično gledala strašni prizor. Takrat je eden od rabljev potegnil pištolo in z njo udaril po sencih Iva Orlandića tako neusmiljeno, da mu je izbil oko. Ivo tudi takrat ni dal glasu od sebe. Povsem strta je Milica bolj zase kriknila:

»O bog, ohrani mi zavest, dokler ne pridejo vaši tovariši, ki vas bodo maščevali.«

Ivu Orlandiću so tretjič dali vrv okrog vratu. Tokrat se je Milica nema od bolečine, toda brez solza, obrnila in odšla domov.

Milica si je dobro zapomnila zlikovca, ki je njenemu sinu izbil oko, toda ni hotela povedati njegovega imena, ko so prišli tovariši njenih sinov:

»Če sem jaz ostala brez sinov, ni treba, da ostane njegova mati, ker ni kriva, da je rodila ničega.«

Minilo je samo 63 dni od Ivoove smrti in Cetinje je bilo osvobodeno. To je bilo 13. novembra 1944. Vsi, ki so ljubili Cetinje in svobodo, so pohiteli osvoboditeljem naproti. Med prvimi je bila Milica Orlandić. Osvoboditeljem se je vrgla v naročje z vzklikom:

»Dobrodošli, moji sinovi!«

Za to priložnost je hranila svečano črnogorsko narodno nošo. Ko je prva povedla kolo, jo je neka ženska pokarala:

»Milica moja, kako lahko plešeš, ko ni tvojih sinov.« To je Milico globoko užalilo in z jezo ji je rekla:

»Kako, da imaš srce, da mi to rečeš! Danes se jaz imam za kaj veseliti. Prišlo je tisto, najdražje, za kar so moji sinovi dali življenja. Prišla je svoboda in od danes so vsi junaki in osvoboditelji moji sinovi.«

Takšna je bila partizanska mati Milica Orlandić.

Čas je bežal in leta so se grnabila na Miličin hrbet. Počasi jo je zapuščala moč, ne pa duh. Vedno je bila razborita in dostojanstvena, skromna in nevsiljiva. Nikdar se nikomur ni pritoževala. O svojih sinovih je redko govorila, če pa jih je že kdo omenil, je rekla:

»A kaj hočemo! Tudi druge matere so ostale brez sinov, nisem sama.«

Zato pa se je s svojimi sinovi pogovarjala v dolgih nočeh brez spanca.

Nekega jutra je gledala mimoidoče, kako hitijo na delo. Vsi so jo pozdravljali, nekateri so se zaustavili in spregovorili

1944, linorez (list iz mape »Domovi-ječe-gozdovi«)

nekaj besed. Neki prijatelj njenih sinov jo je sprašal:

»Kako si spala tetka Milica?«

Ona pa mu je odgovorila:

»Slabo, sine... komaj sem se zazibala v sen, me je poklical Blažo. Trznila sem iz sna in pogledala. Iz praznih, presekanih ven mu lije slap krvi, on pa me prosi, naj mu zaustavim kri, ker so bolečine neznosne. Skočim iz postelje, vzamem robec in grem do prvega vodnjaka, da bi ga zmočila in mu zavezala rane. Komaj je to prešlo, me je že klical Špiro. Razkosan na kose se mi potoži, da so tudi njemu muke neznosne. Vidim mu črne jetra skozi razdrobljeno prsa, ki mu jih je polomil nemški mitraljez. Začudena vprašam, kako naj ti pomagam, sin? Toda nuja dela čudeže. Spomnim se in izpod sebe potegnem rjuho, jo namočim pri vodnjaku, da mu zavežem rane. Spet se uležem, toda nikakor ne morem zaspati. Ko me sen prevara, me pokliče Ivo. Vsega je obilila kri, a tisto uvelo oko mu visi z lica. Tudi on ne zdrži več muk, a me prosi, da mu jih ublažim. Poiščem še en robec, ga zmočim in mu ga zavežem, toda tisto uvelo oko mu še vedno visi z obraza.

Tako sem se, sine, nocoj vso noč namočila previjajoč jim rane.«

Prijatelj njenih sinov, prepaden sprejme povabilo na kavo. Ko pa vstopi v sobo, mu je jasno, čemu je bila Milica utrjena.

DJURO BETRIČEVIĆ 4. JUL

Ciril se še vedno zelo rad spominja prvih večerov ob tabornih ognjih, ko so še posebno mladi z velikim navdušenjem poslušali španske borce o prvih partizanskih borbah in ko so peli revolucionarne pesmi. Komandant Stane jih je obiskoval po šotorih, se z njimi pogovarjal in jim delil cigarete. Kar oblečen je včasih zdremal zdaj pri tej zdaj pri drugi skupini pa spet zaskrbljen vstal, stopil iz šotora v temo, pogledal po stražah...

Spodaj v Stični pa v St. Vidu so bili Italijani. Delali so nočne obhode ob progih. Bil je april, ko sem doživel ognjeni krst. Bilo je po tistem, ko se je Faturjev iz Stične javil partizanom, a le za to, da je videl naše položaje in koliko nas je. Po treh dneh je pobežnil od partizanov in zbežal v stiški samostan. Vse kar je videl, je povedal Italijanom. Na srečo so to izvedeli tudi naši terenci in nas pravočasno obvestili.

Florjanov iz Stične, ki je leto dni prej ušel tridesetim Italijanom na poti v zapor, je tokrat v pospešenem maršu pohitel s četo v zasedo na Medvedjek, da bi tam zadržal prodor Italijanov iz Trebnjega. Z dvema zbrojevčkama in granatami so napadli poln tovornjak sovražnih vojakov in jih vse uničili. Pozneje so se morali umakniti pred novimi skupinami Italijanov. Pri tem sta padla dva naša borca.

Popoldne je napadlo več sto italijanskih vojakov Bojanski Boršt. Približno petdeset nas je bilo, s komandantom Stanetom na čelu. Napad smo odbijali več kot uro dolgo, dokler se niso Italijani s precejšnjimi žrtvami umaknili. Da, to je bil moj ognjeni krst...

In tistega boja z Nemci do smrti ne bom pozabil. Pri Litiji smo hoteli čez Sa-

vo na Stajersko. V maju 1942 je bilo, ko se nas je zbralo na Polici približno petsto. Oboroženi smo bili z dvajsetimi zbrojevčkami, dva težka mitraljeza smo imeli, nekaj surove hrane in živine. V dolgi vrsti smo se moč za možem previdno približevali Savi. Pa so nam zagodile izdajalke. Ko smo stopali mimo samotne kočice, smo na pragu opazili tri ženske. Zdalo se nam je, da nas pozdravljajo, toda v resnici so nas štele, ogledovale orožje in hitro po tistem smuknile v Litijo. Na nas se je kmalu zgrnila okupatorska masa. Z letali so začeli iskati naše položaje.

Najprej so napadli našo stražo, mitraljeza in pomočnika z zbrojevko. Pobila sta več nemških vojakov, dva pa sta ujela. Tako smo tudi izvedeli, kaj se je pravzaprav zgodilo in kako smo bili izdani.

Komandant Stane je ukazal zasesti položaje na vzpetinah in jih ohraniti za vsako ceno. Ko je začelo okrog nas grmeti, je pogumno hitel od moža do moža in nam dajal navodila. Vanj smo imeli parti zani popolno zaupanje. V spopadu smo vzdržali do večera, čeprav so se nam Nemci približali že tudi na nekaj metrov. V celih rojih so plezali in se valili proti nam, rjovelci 'heil Hitler' in z zavihanimi

rokavi metali na nas granate. Naši mitraljezi pa so sipali nanje smrt.

Zvečer smo se skušali prebiti do Save, kar pa nam ni uspelo. Vrnili smo se na prejšnje položaje in tam odbijali nemške napade še drugi in tretji dan, ko smo se vendarle uspeli prebiti. Takrat je bil ubit tudi nemški komandant, pri katerem smo našli poročilo, da je padlo v spopadu 264 Nemcev. Mislim, da smo imeli mi petnajst mrtvih; ranjence smo nesli s seboj v Suho krajino in naprej v Kočevski Rog.

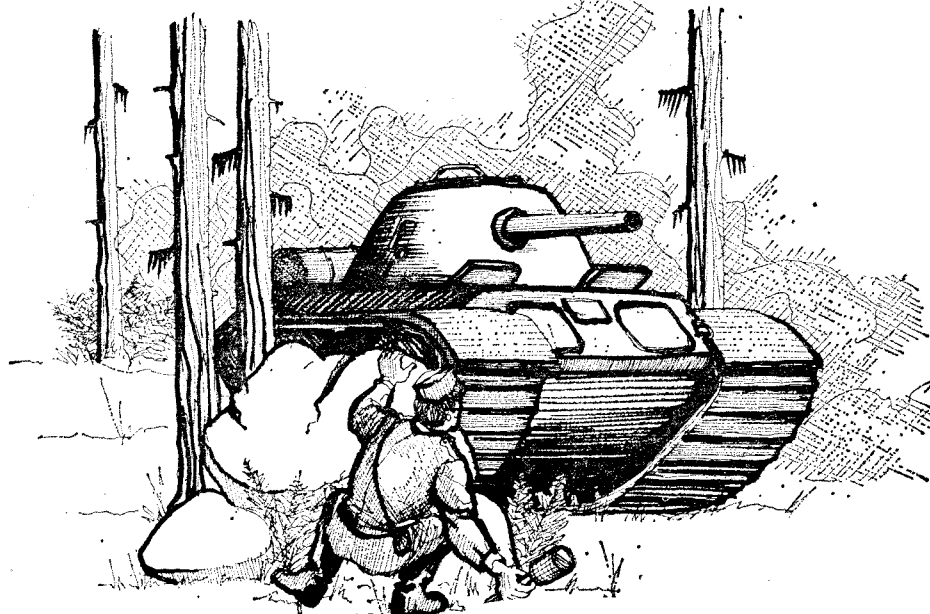
Tudi profesor Zgodnik je vedel, da je bil Zužemberk od nekdanjega hrepenenja dolenskih partizanov. Ob tej stari trdnjavi v soteski Krke so si že pred več kakor dva tisoč leti razbijali glave Rimljani. Njihove legije, ki so jih potolkli Iliri, niso bežale samo do Emone (Ljubljane) ampak celo do Akvileje.

V juniju leta 1942 so partizani od vseh strani obkolili Zužemberk. Obkoljenim fašistom so z letali dovažali hrano, njihovi tanki pa so se mukoma prebijali skozi Sotesko.

Ciril je pripovedoval profesorju Zgodniku, da se je takrat bojeval na območju Stična-Krka. Komandant Stane je razdelil drugo grupo na manjše skupine, ki so

ob robu gozda napadale italijanske kolone na cesti od Stične do Muljave. Za odločilno borbo so se skoncentrirali blizu Gabrovčeca. Od Polzevega z zahodne strani je prodrla Dakijeva jurišna četa in en naš odred, je pripovedoval Ciril. Partizani so Italijane potisnili proti potoku Višnjice, tam kjer je Špančev jez in udarili po njih z mitraljezi, puškami in ročnimi granatami. Nekateri borci so se bali tankov. Takrat pa je od nekega pritekel tovariš Stane in zaklical: »Nič strahu!« Sklonil se je za skalo in zagnal granato, ki je priletela pod tank in mu odtrgala gosenico. Sedaj so ga začeli posnemati še ostali borci. Spoznali so, da tanki niso tako nevarni kot so si predstavljali. Obkoljeni fašisti so kričali kot zverine in bežali po cesti nazaj v Stično. Pozneje pa so menda v Rim poročali, da so v tej akciji pobili 1200 partizanov, čeprav je bilo v spopadu udeležnih vsega skupaj 500 naših borcev. Res pa je, da je padlo v spopadu 600 Italijanov.

(se nadaljuje)

Sklonil se je za skalo in zagnal granato.

TV 15

»TV 15« izhaja vsak teden — izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva cesta 28 kot glasilo Zveze združenih borcev NOV in Zveze rezervnih vojaških starešin SR Slovenije

Glavni in odgovorni urednik
SILVO TERSEK

Novinarji: NEVA MUZIČ, ANDREJ SKALERIČ,
MILENA STRAJNAR, POLDE VRBOVSEK

Tajnica uredništva: MARA OKORN

Telefon uredništva: 327-780

Uprava in naročniški oddelek »TV 15«: Miklošičeva cesta 28, pp 598/XI., 61000 Ljubljana, Tekoči račun 50100-678-45195 pri SDK Ljubljana, telefon 320-486

Letna naročnina 140 dinarjev, za inozemstvo 160 dinarjev, posamezna številka v prosti prodaji 3 dinarje

Rokopise pošljite na naslov: Uredništvo »TV 15«, Miklošičeva cesta 28, pp 598, 61001 Ljubljana — Rokopisov in fotografij ne vračamo

Za mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 421/1-72 od 12. 4. 1974 se za »TV 15« ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov

Šisk in klišee: CGP Delo, Ljubljana, Titova 35